2

Sosyalist Birlik

MUHAFAZAKARLIK VE DÜZENE KAYIŞ

NİSAN 1989 2500 TL

Nisan 1989/2

Sosyalist Birlik

AYLIK DERGİ

Sahibi ve Yazıişleri Müdürü
Atilla Aytemur

Yazı Kurulu
Yavuz Alogan, Kamil Arslantürkoğlu, Atilla Aytemur, Halil Berktay, Oral Çalışlar, Necmi Demir, Hürriyet Karadeniz, Oktay Kutlu, Nurgül Şahin.

Yönetim Yeri
Babıali Caddesi 19/11 Cağaloğlu/İstanbul Tel: 527 03 99

Avrupa Temsilciliği
Mehmet Emin Yıldırım
Frederik Hendrik Str. 64/2
1052 Hx Amsterdam/HOLLANDA
Tel: (20) 88 10 26

Banka Hesap No
Hürriyet Karadeniz
1069304 İş Bankası Türbe Şubesi Cağaloğlu/İstanbul

Yazışma Adresi
P.K: 1164 Sirkeci
(34437)/İSTANBUL

Abone Koşulları
6 Aylık: 12.500 TL.
12 Aylık: 25.000 TL.

Yurtdışı Abone
60 DM

Basıldığı yer
Uygun Basın ve Ticaret Ltd.Şti.

Dağıtım
GAMEDA

Dizgi ve Teknik Hizmetler
Papirüs Basım
Tel: 527 03 99

Okuyucularımıza teşekkür

Dergimizin ilk sayısı okuyucularımızın katkı ve desteği ile çıkarılmıştır. Birinci sayımızın yayınlanmasıyla birlikte, çeşitli görüşlerden arkadaşlarımız, mektupla, telgrafla ve telefonla başarı dileklerini belirttiler. Elimize ulaşan mektupların bir kısmını bu sayımızda yayınlıyoruz.

Dergimizi destekleyen okuyucularımız, bundan böyle de katkılarını sürdürmek istediklerini belirten mesajlar yolladılar. Bizleri çalışmalarımızda şevklendiren ve cesaretlendiren bu mesajlara teşekkür ediyoruz.

Sizlerden, mektup, öneri, eleştiri ve yazılar bekliyoruz.

Posta kutusuna gönderilen mektupların elimize sağlıklı ulaşabilmesi için, dergi ismi ve yazı kurulu üyelerinin isimlerini zarfın üzerine yazmamanız gerekiyor. Yalnızca posta kutusu numarasını yazmanız yeterlidir.

Dergimizin daha geniş çevrelere ulaşabilmesi ve okuyucularımızın dergiyi daha düzenli takip edebilmeleri için abone olmalarını, çevrelerinde abone bulmalarını, bölgelerindeki bayilere derginin gelip gelmediğini, ve görünür şeklinde asılıp asılmadığını denetlemeleri çok önemlidir.

Ayrıca mali katkılarınızı aşağıdaki hesap numarasına yollayabilirsiniz.

Banka Hesap No: 1069304 Hürriyet Karadeniz İş Bankası Türbe Şubesi İSTANBUL

Hepsi için şimdiden teşekkür ediyoruz.

Devrimci selamlarımızla

Sosyalist Birlik

muhafazakârlık ve düzene kayış

12 Eylül rejimi, kitleleri ve devrimci mücadeleyi terör yoluyla bastırırken, buna, sosyalizmin dünya ve Türkiye çapında itibar kaybının eklenmesi, sosyalist soldan düzene doğru önemli bir kan kaybına yol açmıştır.

12 Eylül sonrasında, soldan düzene kan kaybı en çok hangi yollardan oldu ve bunda belirleyici etkenler nelerdir? Bunları en uç noktasından başlayarak derece derece sıralayacağız.

Birincisi, terörün doğurduğu yenilgi ortamı ve teslimiyet, doğrudan karşı saflara geçmeye yol açtı. Bir zamanların devrimcileri, itiraflar imzaladılar ve arkadaşlarını ihbar ettiler. Bunların sayısı çok kabarık olmasa da, küçümsenmemesi gereken bir tehlikenin işaretçisidirler. Tek başına terör, hiçbir zaman böyle bir teslimiyet eğilimi yaratamaz. Türkiye solunun hataları, yenilgisi ve sosyalizmin dünya çapında itibar kaybı, moral etkeni fazlasıyla yıpratmıştı. İşte bu moral zayıflığı, devlet terörünün işini kolaylaştıran başlıca etken oldu.

İkincisi, yirmi yıl boyunca sosyalizmin ve anti-emperyalist mücadelelerin ideolojik üstünlüğüyle iyiden iyiye gerilemiş olan kapitalist ideoloji, solun yenilgisi ortamında yeniden dirildi. Kapitalist yeniden-üretim mekanizmaları, bu ideolojik hegemonyayla birlikte daha güvenli çalışmaya başladı. Solun yetiştirdiği kadrolardan önemli bir kısmı, bu yeniden-üretim mekanizmalarının ya da kapitalist ideolojik hegemonya mekanizmalarının yönetici kademelerince massedildiler. Eğer sosyalizm, eski ideolojik üstünlüğünü sürdürebilmiş olsaydı, bu olay en azından bu çapta yaşanmazdı. Sosyalizmin ideolojik üstünlüğünün sürdürülememesinde belirleyici olan, Ekim Devriminden sonraki ilk inşa dalgasının bir yerde tıkanma-

sı ve çağın gerisinde kalmasının itibar kaybıdır; insanları etkileme ve ikna etme yeteneğindeki güçsüzleşmedir.

Üçüncüsü, 12 Eylül sonrasının yenilgi ve yılgınlık ortamında, bir kısım solcu, hakim sınıflarla ve onların devletiyle başedilemeyeceği türü fikirlerin etkisi altına girdiler ve gerici iktidarların depolitizasyon seline kapılarak toplum içinde yok oldular. Burada da, depolitizasyon, gücünü, demoralizasyondan aldı.

Dördüncü olarak, özellikle solcu aydınlar arasında etkili olan sivil toplumculuk, sosyalizmin birikmiş sorunlarına sosyalizm içinden cevap verilemeyeceği fikrini üretti ve liberalizme doğru bir cereyan doğurdu.

Beşinci olarak, sosyalist saflarda düzene alternatif olma ve devrim fikrinin zayıflaması - ki bunda, "devrim olup da sosyalist ülkelerdeki gibi özgürlüksüz düzenler kurulacaksa, hiç olmasın daha iyi" türü, sosyalizmin fiili uygulamalarının doğurduğu karamsar fikirlerin rolü büyüktür- ve örgütsüzlük, bölünmüşlük koşullarının sürmesi, sosyal demokrat reformculuğa doğru bir kayışa yol açtı. Ancak sosyal demokrat örgütlerde yer alan bütün sosyalistler, böyle bir kayışın öğeleri olarak görülmemelidirler. Sosyal demokrat örgütlere girmekte, ideolojik olarak etkilenmenin yanısıra, solun bastırıldığı koşullarda, hiç değilse yine de ilerici olan bir örgütün çatısı altında solculuk yapmak, geçici barınaklar aramak isteğinin de önemli rolü olmuştur. Sosyalist sol, kendi dağınıklığına son verdiği ve toplumun önüne yeniden inandırıcı mesajlarla çıkıtğı zaman, bu partilerdeki sosyalistlerin önemli bir kısmı geri döneceklerdir, hattâ bugünden dönmeye başlamışlardır.

Altıncısı, bir bütün olarak, sosyalist saflardaki her birey, sosyal demokrasiye ya da herhangi bir düzen içi akıma kapılmasa da, devrimci kitle hareketinin zayıfladığı koşullarda, düzen-içi eğilimlerden bir bütün olarak etkilendi. Sosyalist saflardaki devrimci atılımcılığın yerine, statükoculuk, reel politikerlik, muhafazakârlık, kariyerizm, çift standartlılık, evet efendimcilik, bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın felsefesi, gözlerimi kaparım vazifemi yaparım türünden bir bürokratik zihniyet, etkili olmaya başladı. Bu tür bürokratik eğilimler, aslında, solun bir bütün olarak düzen-içi konumlara çekildiğinin, statükoculaştığının, kendi devrimci ahlâkında zayıflamalar olduğunun işaretçisidir.

Yedincisi, son dönemlerde sosyalizmin tıkanıklıklarına reaksiyon içinde ortaya çıkan bazı arayışlar da, düzen-içi konumlara sürüklenebiliyor. Somut olarak TBKP Programının "istikrar" isteği bunun bir örneğidir. Ancak burada da, sosyal demokrat reformculukla, sosyalizm-içi reformcu öğeler, arasındaki farklar gözardı edilmemelidir. Sosyalizmde arayışlardan çıkan reformcu ögeler, gene de sosyal demokrasiden farklı bir ideolojiye, Marksizme dayanıyor. Bu yüzden sosyalizmdeki bazı arayışlar, bugün ne kadar düzen-içi konumlar yönünde savrulma eğilimleri taşırsa taşısın, sosyal demokrasiden farklı olarak, halen hakim sınıfların meşruiyet sınırlarının dışındadır. Bu incelikleri gözden kaçırmak, bir cihat havası içinde kılıçları sağa sola bilinçsizce savurmak, sapla samanı birbirinden ayırdetme yeteneğini köreltmekten başka bir işe yaramayacaktır.

Düzene kan kaybı konusunda yaptığımız bu tahlilin ışığında, soruna yeniden bakalım. Düzene kan kaybını önlemede ve solun düzene alternatif bir konumda kalmasını sağlamada atılacak adım, tutulacak halka, nedir? Muhafazakâr eğilimin (-burada da netleşelim, biz muhafazakârlık derken, toplumdaki bilinen sağcı muhafazakârlıktan değil, sosyalizm içindeki dogmatik muhafazakârlıktan, bürokratik tutuculuktan söz ediyoruz.) buna verdiği yanıt, düzene kan kaybının önlenmesinde "reformculukla mücadele"nin esas olduğudur. Oysa bu, sebeple değil, sonuçla mücadeleyi esas almaktır. Ve elbette, sonucu sürekli üreten sebep ortadan kaldırılamadığı için, sonucun karşısında da çaresiz kalmaktır. Reformculuk güç kazandığı için, düzen-içilik gelişmedi. Düzene doğru kayış başka nedenlere dayanarak güç kazandığı için, reformculuk da bir zemin buldu.

Yukarda da belirtmeye çalıştığımız gibi, düzene kan kaybının, solun düzen içi konumlara kayışının ana sebepleri: a. 12 Eylül terörü ve hakim sınıfların depolitizasyon politikasıyla kitle hareketinin bastırılması; b. Sosyalizmin dünya ve Türkiye çapında itibar kaybetmesi ve dolayısıyla solun moralsizleşmesidir.

12 Eylül rejimiyle ve hakim sınıfların depolitizasyon politikasıyla mücadele etmek, kitle

hareketini yeniden canlandırmaya çalışmak, sosyalist solun zaten "olmazsa olmaz" baş görevleri arasındadır. Bunun yanısıra ve bunun kadar zorunlu bir görev ise, sosyalist solun hatalarından ders çıkarmak, sosyalizmin birikmiş sorunlarına yeni yanıtlar verebilmek yeteneğini göstermek, sosyalizmin itibar kaybına son vermek, toplumun sorunlarına inandırıcı çözümler getirebilmek, böylece sosyalizmde yeni bir atılım ve canlanma yaratmak, bu canlanmaya koşut olarak sosyalist solun bölünmüşlüğüne son vermek, kitlelerin karşısına mesajlarıyla inandırıcı ve örgütlenmesiyle birleşik bir güç olarak çıkabilmek, dolayısıyla sosyalizmin yeniden moral sahibi, kendine güvenen bir güç haline gelmesini sağlamaktır. İşte bu görevin yerine getirilmesinin önündeki ana engel, ne düzen-içi reformculuk, ne de sosyalizmdeki reformcu savruluşlardır. Ana engel, eski hatalara, eski söylem ve dogmalara sarılarak sosyalizmin diri ve canlı bir güç olarak toplumun karşısına çıkmasını önleyen; ve aynı zamanda, eski tekkeciliği körükleyerek ve sürdürerek, sosyalist solun birleşmesinin önüne dikilen sosyalizm içi muhafazakârlıktır. Muhafazakârlık yenilgiye uğratılmadan, solun düzene kan kaybını önlemek mümkün değildir; dolayısıyla, reformculuğun güç kazanmasını önlemek de mümkün değildir. Reformculukla mücadele, muhafazakârlık yenilgiye uğratıldığı oranda başarılı olabilecektir.

bunalımın ana nedenleri

Bugün dünyada ve Türkiye'de sosyalizmin bir bunalım yaşadığı açıktır. Bu bunalımın bir atılıma dönüşememesi, solun güç kaybına neden olmaktadır. Bunalım nerden doğuyor? Bir kere bunun nedeni, esas olarak sosyalizme dışsal değil, içseldir. Dışsal nedenler, yalnızca bunalımın patlak vermesine ve derinleşmesine neden olmaktadır. Yani tayin edici olan, ne kapitalizmin saldırısı, ne 12 Eylül terörü, ne sosyal demokrat reformculuğun bir atağa kalkmış olmasıdır. Ana neden, sosyalist solun geçmiş hatalarından gereken dersleri çıkartıp bunlara alternatif politikalar geliştirememesi; sosyalizmin iç sorunlarının bir çözüme kavuşturulamaması; biriken sorunların ana damarları tıkaması ve sosyalist akımın toplum karşısında inandırıcılığını yitirmiş olmasıdır. Bu içsel bunalıma yol açan, sosyalizm-içi reformcu savruluşlar da değildir. Tersine, bu eğilimin kendisi, bunalım koşullarının ürünüdür; doğru bir yönelim olmasa da, sosyalizmin bunalımından bir çıkış arayışıdır. Muhafazakârlık, bunalımı sürekli dış koşullara bağlayarak, hem doğru tedavinin yolunu tıkamakta, hem de bu yolla sosyalizmin iç sorunlarının ele alınmasını, dolayısıyla kendi konumunun sorgulanmasını önlemeye çalışmaktadır. Oysa muhafazakârlığın, bunalıma bir çare gibi sunduğu, dogmalar ve tekkeler temizlendiği an, damarlar açılabilecektir.

Nedir, sosyalizmin bunalımına ve itibar kaybına yol açan bu hatalar, program aşınmaları, sorunlar karşısındaki çözümsüzlükler; kısacası, Stalinist-Brejnevist muhafazakâr çizginin, muhafazasında ısrar ettiği herşey?

Türkiye özelinden başlayalım. Sosyalist solun, kitleler karşısında güven kaybına yol açan önemli hataları olmuştur. Bu hataların kapsamlı tespiti, derin ve samimi bir muhasebe çalışmasını gerektirmekle birlikte, burada ana hatlarıyla bazı noktalara değinebiliriz. Sosyalist sol, sorunlarını birlik içinde tartışmayı bilmeyerek bölünmüş ve bugün de devam eden büyük bir güç israfına, dağınıklığa uğramıştır. Bu kitlelerin güvensizliğinde önemli bir etkendir. Önemli bir bölümüyle sosyalist sol, Türkiye'nin somut şartlarını, kitlelerin koşullarını doğru bir şekilde tahlil etmek yerine, şablonculuk ve kopyacılık hatası yapmıştır. Bu, ister bir sosyalist ülkeyi aynen izlemek olsun, ister daha önceki devrimleri aynen kopya etmek olsun, kitlelerin özgüllüğünden, onların ruh halinden kopmaya neden olmuştur. Sosyalist sol, ülke koşullarını, kitlelerin durumunu dikkatlice izleyerek, buna göre bir mücadele çizgisi tutturacağına, kapalı devre bir örgütlenme anlayışı içinde kitlelerden kopmuş ve kendiliğindenci bir biçimde, düelloculuğa, kitleden kopuk atılımcılığa sürüklenmiştir. Kitleler, kendilerinden kopuk böyle kapalı devre devrimciliğinden gittikçe uzaklaşmışlar ve pasifleşmişlerdir. Diğer yandan, solun bir başka kesimi -çoğumuzun içinden geldiğimiz PDA-TİKP geleneği- sosyalist solun kendiliğindenci,- düellocu "sol" hatalarının zıddı bir biçimde, hakim sınıflarla ve devletle uzlaşma siyaseti izlemiş, 12 Eylül'ü onaylamış ve kitlelerin ezildiği koşullarda böylesi bir teslimiyetçilik,

yine kitlelerde bir güven bunalımına yol açmıştır. Bütün bu hataların toplamı, kitlelerin içe kapanmasına ve sosyalist sola eskiden gösterdikleri canlı ilgiyi yitirmelerine neden olmuştur. Bugün muhafazakârlık, tekkeciliği, misyonculuğu körükleyerek ve dolayısıyla derin bir muhasebeyi önleyerek; hataların saptanmasını, dersler çıkartılmasını ve kitlelere daha düzgün mesajlar verilmesini önleyerek, solun itibarsız durumunun devamına hizmet ediyor. Bu, düzenin güçlenmesine bilinçsizce yardım etmekten başka bir anlama gelmiyor.

Sosyalizmin genel sorunlarına geçelim. Stalin döneminden başlayan, başka ulusların içişlerine müdahale, hegemonyacılık ve işgal uygulamaları, Macaristan, Çekoslovakla, Kamboçya ve Afganistan işgalleriyle doruğa çıkmıştır. Bu uygulamalar, ulusların kendi kaderini tayin hakkı sloganını kullanan sosyalistlerin toplum çapındaki inandırıcılıklarını nerdeyse sıfıra indirmiştir. (Brejnev dönemi işgallerine karşı çıkıp da Stalin'in hegemonyacılığını aklamaya çalışan sosyalistlerin ise, inandırıcı olamayışlarına bir de tutarsızlık ekleniyor.)

Muhafazakâr-bürokratik çizgi, burjuva demokrasisinden daha üstün bir sosyalist demokrasi yaratacaklarını ilan eden sosyalistleri nakzedercesine, gerek teorisiyle ve gerekse bilfiil pratiği ile, bırakın daha üstün bir demokrasi yaratmayı, toplum içinde özgürlüğü ortadan kaldırmış; herkesin birbirinden korktuğu polis rejimleri yaratmış ve böylece, sosyalizmin demokratik bir düzen olduğu konusundaki inancı yok etmiştir. Bugün kapitalizmden rahatsız olan kitleler "sanki sosyalizm daha mı iyi, orda da özgürlük yok" demekte ve sosyalizmin uğrunda mücadele edilmesi gereken bir düzen olduğu konusunda büyük bir inançsızlık içine girmektedirler. Acaba bugünkü muhafazakârlar, Stalin'in yaptıklarını bile az bulduklarını bütün topluma ilan ederlerken, devrimciliği mi güçlendiriyorlar, yoksa bu güvensizlik ortamından fazlasıyla memnun düzen bekçilerinin ellerini oğuşturmalarına mı yol açıyorlar?

Sosyalist ülkelerde, Stalinci-Brejnevci hattın teori ve uygulamaları sonucu, işçi sınıfı üretime sürülmüş muhalif bir sınıf durumundadır. İşçiler grev hakkından bile yoksundur. Buralarda işçilerin mücadele hedeflerinden biri, bugün kapitalist ülkelerde formel olarak bulunan bağımsız sendika ve grev hakkıdır. Bu durumda, kapitalist ülkelerdeki ve üçüncü dünya ülkelerindeki işçi sınıfının sosyalizm için mücadele etme istek ve kararlılığını zayıflatan esas etkenin, reformculuktan ya da burjuva propagandasından önce, bu işçi-karşıtı muhafazakâr uygulamalar olduğunu saptamak gerekmez mi?

Muhafazakârlığın monolitik parti teorisi, gerek dünya, gerekse Türkiye pratiğinde iflas etmiştir. Monolitik aparatçik partilerinin, kitlenin ve tabanın inisiyatifini geliştirmeyip köreltiği, baştan aşağı bürokratik bir kapalı devre örgütü yarattığı, yaşanan deneylerle ortaya çıkmıştır. Bugün birçok sosyalist ve aydın, bu tür örgüt modellerinden uzak duruyorlarsa, bunun nedeni, parti fikrinden vazgeçmeleri değil, bürokratik yapılara duydukları soğukluktur. Muhafazakârlığın bürokratik parti anlayışı yenilip, cıvıl cıvıl, canlı bir sosyalist örgütlenme, herkesin kendi yaratıcılığını ortaya koyabildiği demokratik bir örgütlenme yaratılabildiği an,örgütlerinden uzak durma eğilimi de yenilebilecektir. Bugün binlerce devrimci, subjektif olarak düzene boyun eğdikleri ve örgütlü mücadele istemedikleri için değil, bürokratik kast örgütlenmelerinden gına getirdikleri için, "örgütlenelim" çağrılarına uzak duruyorlar. Bürokratik örgütlenme, devrimcileri uzaklaştırıyor, düzenin güç toplamasına hizmet ediyor.

Türkiye'nin aydın birikimi ve bilim-sanat-kültür potansiyeli büyük ağırlığıyla solda yer aldığı halde, sosyalist sol nasıl oluyor da bu büyük potansiyeli etrafında toplayamıyor, onları sosyalizm için mücadelede şevklendiremiyor? Çünkü, gerek dünya çapında muhafazakâr uygulamalar aydınların küçümsenmesini, özgürlüksüz bırakılmasını, fikir ve sanatın kısırlaştırılmasını doğurmuştur; gerekse, Türkiye solunda da aydınlar ve sanatçılar, sekter-muhafazakâr anlayışların sonucunda burjuvaziye doğru adeta zorla itilmişlerdir. Bu sekter, bürokratik ve muhafazakâr anlayışlar yenilmeden, sosyalist ülkelerdeki aydınlar ve sanatçılar üzerindeki baskılara son verilmeden; kısacası, muhafazakâr çizgi yenilmeden, aydın ve sanatçıların, 1960'lı yıllarda olduğu gibi sosyalist mücadeleye daha büyük bir şevkle katılmalarını beklemek, hayal olacaktır.

Tekrar Türkiye özeline dönelim. Sosyalist

solun eski programları aşınmış ve hatta bir bakıma düzen-içi bir konum kazanmıştır. Solun ekonomik programı, kısmen sosyal demokrasi, kısmen sağ-muhafazakâr düzen partileri tarafından benimsenmiştir. Yine sosyalist solun demokrasi projeleri, demokrasi meselesinin çözümünü AET'ye bağlayan liberal kesimlerin programından çok farklı değildir. Diğer yandan, son zamanlarda düzenin temel kurumlarını, sanayileşme programlarını yargılayan, düzen-dışı olma potansiyeli taşıyan feminizm ve yeşilcilik gibi inisiyatiflerin yanısıra, çeşitli sosyo-kültürel faaliyetler etrafında toplanan çok geniş gençlik ve aydın kesimleri ile, işçi-sendika hareketi içinde yeni dinamizmler ortaya çıkmış, yeni yeni sorunlar getirmeye başlamışlardır. Sosyalistlerin düzene alternatif yeni bir programları olmadığı gibi, bu yeni inisiyatifler konusunda da netleşmiş politikaları yoktur. Muhafazakârlık, eski programları tekrarlamakta, yeni sorunlara çözüm getirmemekte ve yeni inisiyatifleri "burjuva akımları" diye kısa yoldan damgalayıp geçmektedir. Yeni sorunlara, gelişmelere yanıt veremeyen, gerçek bir düzen alternatifi program getiremeyen bir hareket, istediği kadar kesin söylem kullansın, bilfiil düzen içi bir güç olmaya, hatta giderek toplumsal işlevini bütünüyle yitirmeye mahkumdur.

Son olarak, solun bölünmüşlüğünün devamı, emekçilerin sosyalist sola uzak durmasının esas nedenini oluşturmaktadır. Emekçi kitleler, sınıfın öncüler; sola yeniden güven duyabilmek için, aralarındaki bölünmeleri gidermiş, toparlanmış bir sosyalist örgüt bekliyorlar. Bugün mücadele etmek isteyen binlerce sosyalist de bunu bekliyor. ama muhafazakârlık, eski bölünmüşlükleri yeniden üreterek, tekke merkezlerini tahkim ederek, solun bugünkü bölünmüşlüğünün sürmesinde belirleyici rolü oynuyor. Bugün sosyalist solda, büyük çoğunluk birlik istediği halde, tekkelerin merkezlerini tutan muhafazakârlık, bin dereden su getirerek, geçmişte yaşadığı için düzen-içi alışkanlıklarına sırt dayayarak, kariyerizmi körükleyerek, birleşmenin önüne dikilmektedir. Birleşemeyen sol, öncü işçilere emekçi kitlelere güven vermiyor. Bu durumda kim gerçekten düzen-içidir ve düzen-içi örgütlerin çatısı altında kalmanın sorumlusu, kim olmaktadır? Muhafazakâr çizgi, birleşikliği önleyerek, düzenin kurduğu barajı tahkim ediyor, reformculuğun beslendiği göletin boşalmasını önlüyor.

muhafazakarlığın tabiatı sağdır

Türkiye sosyalist solunun bölünmüşlüğü bugün de devam ediyor; bütün grupların içinde, kendine özgü bir biçimde, muhafazakârlıkla devrimcilik arasındaki saflaşma ve mücadele sürüyor. Bu mücadelenin sonucu, sosyalist solun birleşik ve düzene alternatif bir sol mu, yoksa tutuculaşmış ve etkisiz bir sol mu olacağını belirleyecektir.Bu mücadelede muhafazakâr tutum,bütün gösterişli "sol" söylemine rağmen, gerek kendi özü, gerekse yol açtığı sonuçlar itibariyle sağdır. Bunu, kendi içinden geldiğimiz geleneğin muhafazakâr kanadının içeriğini gözden geçirerek, açıkça saptayabiliyoruz. Diğer sol gurupların içindeki muhafazakâr eğilimlerin niteliğini ortaya çıkartmak ise, bize değil, elbette bu gurupların devrimci kanatlarına düşüyor.

Bizim muhafazakâr kanadımızın temsilcileri, alelacele kaleme aldıkları yazılarda kerameti kendinden menkul bir "solculuğun" savunucusu kesiliyorlar. "Sosyalistler, devrimcilikten neyi muhafaza edebilmişlerdir de muhafazakârlıkla suçlanmaktadırlar?" diye soruyorlar; muhafazakârlık diye adlandırılan paketin içinin"devrimci ilkeler,programlar ve davranış normları ile dolu" olduğunu iddia ediyorlar, kendilerini peşinen "sol" diye niteleyip, devrimci atılımın önüne dikilen bir *bürokratlıktan, bir aşırı solculuktan* söz etmenin "çılgınlık" olduğunu söylüyorlar; kendilerinin mücadele etmek istediklerini, ama reformculuğun ellerine yapıştığını, birliğin "yatan" güçlerle değil, mücadele eden güçlerle olacağını yazıyorlar; SP'li işçi yöneticilerin bürokratlıkla itham edildiğini öne sürüp, "bürokrasinin, bürolar kurmak demek olduğu" türü açıklamalar yapıyorlar.

"Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz." Ziya Paşa doğru söylemiş. Muhafazakâr kanadın işine bakacağız,ama lâfına da bakmaktan geri kalmayacağız. Çünkü bu lâflarda da, kendi sağ-tabiatlarını ele veren çok sayıda öğe var.

Öncelikle belirtelim ki, devrimcilik "muhafaza" edilmez. Muhafaza etmek, devrimciliğin özüne aykırıdır. Devrimcilik savunulur,

geliştirilir, mücadele içinde yenilenir; ama muhafaza edilmeye kalkışıldığı an, tutuculaşır ve bir dogma yığını haline gelir, hiçbir devrimci özü kalmaz. Bizim muhafazakârlarımız, herşeyden önce, değişen koşullardan bağımsız olarak "zamanın, varolanı, mirası muhafaza zamanı" olduğunu ilan etmekle, özsel anlamıyla materyalist devrimcilik yolu yerine, muhafazakârlık yolunu seçmişlerdir.

Muhafazakârlık paketinin içinde neler olduğunu ise, söylemlere aldanmadan gözden geçirmek zorundayız. Bu paketin içinde öyle bir *kriz* tahlili vardır ki, başlangıçta tamamen "darbe geliyor" anlamında ortaya atılmıştı. Bu *kriz ve darbe* tahlili, önce, sosyalistlerin birliğini önlemek ve kendi tekke örgütlenmelerini alelacele inşa etmek için kullanılıyordu. Herşeyden önce bu sonuçtan dolayı, sağcı bir tahlildir. Ama daha da önemlisi, tahlilin kendisi, doğrudan sağcı bir öz taşıyor. Bu tahlil, devrimci güçleri, bir "afet yaklaşıyor" psikolojisi içine sokuyor ve hakim sınıfların en antidemokratik kesimleriyle örneğin ANAP'la ya da 12 Eylülcülerin bir kesimiyle bile, ittifaka zorluyordu. Kriz korkusu ve "darbe geliyor" tahlilleri, daha sonra iyice görüldü ki, 12 Eylülcü güçlerin ve ANAP iktidarının kitleleri tehdit etmek için kullandıkları bir silahtır.

Muhafazakâr paketin içinde, halen düzgün bir özeleştirisi yapılmamış ve mahkeme metinlerinde yazılı olarak duran 12 Eylül savunuculuğu, "teröre karşı mücadele" adına devletle ve hakim sınıflarla uzlaşma siyaseti vardır ki, bu siyasete karşı mücadele, bugün "liberal" olarak karalanan çizginin temsilcileri tarafından 1981 yılında başlatılmıştır.

Muhafazakâr paketin içinde "meşru sol" "gayrimeşru sol" ayrımı da bulunmaktadır. Bugün sağa-sola selam yollayanlar, bu ayrımın da özeleştirisini yapmadıkları gibi, hakim sınıflara bu "ince" ayrımı göstermeye her zaman çaba sarfetmişlerdir. DİSK ve Barış Derneği savunulması bile tartışma konusu yapılmış ve "kavanozdaki sol" türü yazılarla, sola karşı düzen-içi söylem sürdürülmüştür.

Muhafazakârlık, fazlasıyla "mücadeleci" bir söylemle ortaya çıkıyor. Varsa yoksa mücadele. Ama işin içine girip, derinlemesine incelediğimizde, mücadelecilikten eser olmadığını görüyoruz. Bütün solun ortak sorunu olan cezaevleri mücadelesine soğuk bakılmış; açlık grevlerine, muhalefetin baskısıyla ve isteksizce, son anda katılma tutumunu alınmıştır. 1987 yılında cereyan eden gençlik yürüyüşleri "provokasyon" olarak görülmüş; gençlik hareketi kendini kanıtlayınca, peşinden sürüklenilmiştir. Geçen yıl 1 Mayıs eylemi sırasında işçiler, devrimciler ve SHP'liler sokaklarda yürürken, Sosyalist Parti'nin üyeleri binalara kapatılmış eylemlerin "provokasyona" yol açacağı ileri sürülmüştür. Son günlerde "provokasyon" teorileri yeniden üretilmekte ve hakim sınıflara "sağcısıyla solcusuyla" birleşme çağrıları yapılmaktadır. İşçi eylemleri masa başlarında, kapalı odalardan izlenmekte; bürokratik bir telefon-başı devrimciliği, nerdeyse bir tarz haline getirilmektedir. Son olarak İstanbul'da İETT işçilerinin iş yavaşlatma eyleminde, örgütsüz insanlar gönüllü ajitatörlük yaparken, "sıradanlığa karşı mücadele"yi kimseye bırakmayanlar ortada görünmemişlerdir. Irak'tan Türkiye'ye sığınan Kürtlerle ilgili olarak bir şeyler yapılması talebi, yine Sosyalist Parti içindeki muhalefetten ve tabandan gelmiştir. Kadın hareketine karşı uzak bir tutum alınmış, bağımsız kadın örgütlenmelerine rekabetçi bir tarzda bakılmış, buralardaki mücadeleye katılan ve sosyalist saflarda kadın inisiyatifini savunan kadınlara tam bir erkek jargonuyla "kaprisli" yaftası asılmıştır. Mücadelecilik iddiayla değil, pratikle olur. Muhafazakâr kanat mücadelelerin ya dışındadır, ya da peşinden sürüklenmektedir.

Muhafazakâr kanadın "mücadele" sözleri, yalnız ve yalnızca, devrimcileri bürokratik tekkelere tabi kılmak, herkezi kendi disiplinleri çevresinde hizaya getirmek için kullanılan bir sopadır. Kitle hareketlerinin geliştirilmesi, devrimci güçlerin gerçek anlamda derlenip toparlanması, bürokrasinin umurunda bile değildir. Onların "mücadele" dedikleri, yalnızca kendilerine para yardımı yapılması, kendi kapalıdevre örgütlerine hizmet edilmesidir. Birlik ile mücadeleyi bu kadar karşı karşıya koymalarının nedeni de budur. "Mücadele"den, kendileri için çalışmayı anladıklarından, kitlelerle birleşmenin, dolayısıyla geniş bir mücadele ortamının yaratılmasının yolu olan birliğe soğuk bakmakta; kendilerine hizmet etmeyen herkesi "yere serilmiş" görmektedirler.

Öte yandan, bizatihi insanlara karşı uyguladıkları tepeden inmeci, bürokratik yöntem-

lerin mücadele etmek isteyen güçleri nasıl dağıttığını, o çatık kaşlı, soğuk "disiplin" çağrı ve söylemlerinin mücadele isteğini nasıl köreltiğini de görmezden geliyorlar. Devrimcilik, despotik ve bürokratik bir emir-komuta işi değildir. Devrimcilik bir şenliktir; insanlar bu mücadeleye ancak gönüllü olarak ve bir şenlik sevinciyle katılırsa, verimli olabilirler. Tersi ise, bürokrasiye kafa sallayan; bir resmî hayatı, bir de gizlenen iç hayatı olan, ikiye bölünmüş bireylerden başkasını yaratmaz. Bu tür bireyler, *mücadele* etmez, *hizmet* eder.

Muhafazakâr kanat, örgütlülüğün ya da örgütlü mücadelenin de esas temsilcisi pozunu takınıyor. Oysa onun "mücadeleciliği" gibi "örgütçülüğü" de sağdır, düzen içidir. Sosyalist Parti'de bugün açıkça bir seçim partisi olma anlayışı hakimdir; yoksa, gerçek anlamda bir öncü parti olma anlayışı ve çabası değil. Bu yüzdendir ki, köklü mücadele örgütleri kurmak yerine, göstermelik seçim örgütleri kurulma yoluna gidilmiş; derme-çatma örgütlenmeler, sınıfla birleşmeye hizmet edecek derinlemesine örgütlenmeye tercih edilmiştir. Bu, düzenci bir örgütlenmedir. Ne mücadelecilikle, ne de öncü örgütlenmeyle ilgisi yoktur.

Tabandan, kitleden kopuk bürokratik misyon partisi anlayışı; kitleye ve gerçek öncü emekçilere değil, bürokratlaşmış aparatçika dayanan ve onlarla ayrı bir iç örgütlenme gerçekleştiren bürokratik parti anlayışı; günlük yaşamdan ve kitlelerin somut mücadelelerinden kopuk, kapalı devre örgütlenme pratiği, kitle örgütlenmelerine, farklı eğilim ve inisiyatiflere kıskanç bakan, herşeyi kendi tekeli altına almaya yönelen sekter bakış açısı, muhafazakâr kanadın devrimci güçleri ve kitle hareketini örgütleme pratiğinden ve anlayışından ne kadar uzakta bulunduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Muhafazakâr kanat, kendi bürokratik özünü gizleyebilmek için, bizim, SP'li işçi yöneticilere bürokrat dediğimizi iddia ediyor. Bu, işçi arkadaşlara yönelik duygusal bir sömürüden ibarettir. Bürokratizmin nerelerde imal edildiği ve işçi arkadaşlara nasıl aldatıcı söylemlerle sunulduğu, herkes tarafından bilinmektedir. Kaldı ki, uzun vadede, işçiler de dahil herkesin önünde, bürokratizm tehlikesi vardır. Bütün sosyalizm deneyleri bunu defalarca göstermiştir. Bugün görev, "bakın, size bürokrat diyorlar" türü bir pohpohlamacılık değil, işçi arkadaşlar da dahil bütün devrimcileri bürokrasiye ve bürokratlaşmaya karşı cihazlandırmaktır. Oysa muhafazakâr kanat, bile bile, bürokrasinin "fazla örgütlenme" ve "fazla bürolaşma" olduğunu söyleyerek, bilinçleri karartmaya devam ediyor. Bilinen türde kırtasiyecilik ile memurlukla, basit türden bir büroculuk eğilimiyle, sosyalizmin baş belası bürokratlaşma arasındaki ayrımı yok etmek ve birbirine karıştırmak, ancak kafaları bulandırmak isteyen bürokrasinin işi olabilir.

Muhafazakârlık, reel politikacılığı ve çift standartlılığıyla, tam bir *ilkesizlik* örneğidir. "İlke" dedikleri, zamanı geçmiş ve artık kendilerinin bile açıkç a savunamadıkları, ne idüğü belirsiz bazı dogmalardan ibarettir. Yıllardır teorisizliği savunan, teorik gelişmeyi önleyen, dar-pratikçi bir çalışma tarzını durmadan körükleyen, ilkesiz ve özeleştirisiz manevralar yapmaktan başı dönen muhafazakâr kanadın ilkelilik söylemi, yalnızca haftalık dergile rin mizah yazılarının konusu olabilir. "İlkelilik" söylemi, muhafazakâr kanat açısından, yalnızca tartışmadan kaçmanın bir yolu ve birliği önleyip tekke duvarlarını tahkim etmenin bahanesidir; o kadar.

reformculukla mücadele zorunludur

Muhafazakâr kanadın temsilcileri, bizim reformculukla mücadeleyi ertelemeyi önerdiğimiz iddia ediyorlar. Öncelikle şunu belirtelim; biz, bugün muhafazakârlığın anladığı ve yaptığı türden bir "reformculukla mücadele"'yi *ertelemeyi* önermiyoruz; bu tür bir mücadelenin bütünüyle karşısındayız. "Gorbaçov reformculuğu" ile mücadele bahanesiyle Stalinci-Brejnevci çizginin lanse edilmesini ve solun bölünmüşlüğünün sürdürülmesini onaylamıyoruz.

Ama diğer yandan, gerçek anlamda bir reformculuğa karşı mücadelenin, ertelenmesini önermek bir yana, gerekli ve zorunlu olduğunu düşünüyoruz. Bu mücadele nasıl yürütülmelidir?

Bugün reformculukla araya sınır çizmenin esas yolu, sosyal demokrasiye alternatif olarak sosyalizmin, *büyük* ve *yaratıcı* bir güç halinde, siyaset sahnesinde yer almasını sağlamaktır. Bunun için sosyalist sol, öncelikle devrimci bir ideolojik yenilenmenin içine girme-

li, toplumun karşısına yeni devrimci mesajlarla çıkmalı, bölünmüşlüğünü gidererek derli toplu, birleşik bir güç haline gelmelidir. Reformculuk zemininin yenilmesinin vazgeçilmez koşulu, budur.

Bir yandan devrimci bir ideolojik yenilenme içine giren, diğer yandan birleşme sürecinde ilerleyen sosyalist sol, düzene alternatif olmanın, statükoya boyun eğmemenin başlıca mihrakı olarak kitlelerin karşısına çıkmalı; sosyal demokratik reformculuğun çıkış yolu, düzeniçi düzeltimlerin çare olmadığını, göğsünü gere gere topluma ilân etmelidir.

Diğer yandan, sosyalizm-içi reformcu savunuşlara karşı uyanık olunmalı ve bu yönde oluşturulan programlar eleştirilmelidir.

Bütün devrimcilerin despotik, bürokratik anlayışlardan arınmış, devrimci bir öncü örgütlenme için bugünden seferber olmalarını sağlayacak anlayışlar sosyalist saflarda bugünden yerleştirilmeli; sosyalistlerin düzenin aygıtları tarafından yutulmasına karşı güçlü bir direnç, güçlü bir baraj kurmak için, bugünden bütün sosyalist güçlerin işbirliği sağlanmalıdır.

Çıkış, reformlarda değil devrimdedir.

Muhafazakârlık; darlığa, küçülmeye, sağcılaşmaya ve düzenle birleşmeye

Devrimci yenilenme ve birleşme; genişlemeye, büyümeye, canlanmaya, sosyalist solun düzene alternatif ve devrimci konumuşu güçlendirmeye, kitlelerle birleşmeye.

Oral Çalışlar

sosyalistlerin birliği

Sosyalistlerin birliği sorunu, son birkaç yıldır Türkiye solunun gündeminin en önemli maddesi olma özelliğini koruyor. Dergilerde bu konu tartışılıyor, biraraya gelen devrimciler, birliğe giden yolun nasıl açılabileceğini konuşuyorlar.

birlik neden her zamankinden daha çok gündemde

Birlik, günümüzde neden bu kadar çok konuşulur hale geldi ve bizler, bu konuda neden her zamankinden daha çok umutluyuz? Genel kanı; bölünmüşlüğün ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan güven vermezliğin, kitlelerin gözündeki prestij kaybının, birliği zorunlu hale getirdiği yönde.

Toplumun önüne çıkan devrimciler, 40-50 parçaya bölünmüş bir görünümle kitlelerin ilgisini çekemiyorlar, bir cazibe merkezi yaratamıyorlar. Bir ek faktör olarak, devrimci dalganın geriye çekilmiş olması, yeni yeni katılmaları asgariye indiriyor.

Birliği elverişli hale getiren bir başka etken de, uluslararası sosyalist harekette son yıllarda ortaya çıkan değişmelerdir. Geçmişte, sosyalist ülkeler arasındaki ayrılıklar, Türkiye sosyalistlerini çok fazla etkiliyordu. Neredeyse, dünya çapındaki kamplaşmalar, bire bir ülkemize yansıyordu. Sol içinde esasen halk içindeki çelişmeleri (üslûptan şiddet kullanımına kadar, derece derece) yanlış ele alan bir anlayış hakimken, bir de ideolojik yelpazedeki iki kutbun (TKP-TİKP) ilişkileri gerginleştirmeleri ve birbirlerine yönelik, ''maocu bozkurt'', ''rus uşağı'' türünden suçlamalarda bulunmaları, yalnızca bu grupları değil, tüm sol hareketi daha da gerginliğin, bir sağırlar diyaloğu-

nun içine sürüklüyordu. İki ucundan gerilen sosyalist hareketin, hiçbir noktasında serinkanlılık ve denge kalmıyordu. Ortadaki akımlar bile, bu gerilim ortamı içine çekiliyordu. Sonuçta, birbirlerini "asıl düşman" gibi gören çok sayıda siyasi grubun birbirleriyle dövüştüğü bir kaos ortaya çıkıyordu.

Bu kaosa yol açan dışsal neden, günümüzde ortadan kalkmıştır. Çin ile Sovyetler Birliği arasındaki gerginlik, bir yumuşamaya dönüşmüştür. İkinci olarak, geçmişte tepkilere neden olan, Sovyetlerin ülkelerin içişlerine karışması ve hegemonya peşinde koşması politikaları, değişikliğe uğramaktadır. Moskova, müdahaleci dış politikayı terk etmek istediğini açıklıyor ve bu yönde adımlar atıyor. Gorbaçov yönetimi, diğer ülke partilerine karşı "ağabeylik" siyasetlerini değiştirdikleri yönünde işaretler veriyor.

Bu uluslararası etkiden daha da önemlisi, kendi yirmi yıllık pratiğimizdir. Türkiye sosyalist hareketinin 1960'lardan başlayan tecrübesi, önemli dersleri de beraberinde getirdi. 25 yılı aşan son dönem, hemen hepimize şu gerçeği öğretti: Devrimci mücadele, uzun soluklu ve çetin bir mücadeledir. İlk gençlik yıllarımızda, diğer ülkelerin devrim yolunu kendi pratiğimize adapte eder etmez, devrime kolayca ulaşacağımızı sanıyorduk. Bugün, herşeyi daha ciddi, daha derinlemesine sorguluyor ve kolaycı çözümlerle bir sonuca ulaşamayacağımızı daha iyi kavrıyoruz.

Eskiden, bir sol grup ortaya çıkıyor, tek doğrunun kendisi olduğunu ve devrimi ancak kendisinin yapabileceğini iddia ediyordu. Diğer bütün grupları, burjuvazinin bir kolu ve ajanı ilan etmekten çekinmiyordu. En olumlu saydığı gruba ise, "iltifat" olsun diye, ancak "küçük burjuvalığı"veya "demokratlığı" layık görüyordu.

Ülkemizde bölünmeyi körükleyen etkenlerden biri de, geçmişteki sosyalizmin inşası deneylerindeki bazı olumsuz uygulamalardı. 1930'ların ortalarından itibaren Sovyetler Birligi'nde Stalin siyasi muhaliflerini, "emperyalizmin ajanı", "casus", "sabotajcı" suçlamalarıyla temizlemiş; devrime önderlik etmiş bir çok komünist en ağır damgaları yiyerek tasfiye edilmişler, öldürülmüşlerdi. Bu tecrübe, neredeyse bire bir şekilde diğer sosyalist ülkelere de yansıdı; yalnız iktidardaki partilere değil, muhalefetteki partilere de aynı alışkanlıklar ve yöntemler yön vermeye başladı. Partiiçi muhalefet için en masum suçlama, "Troçkist burjuva ajanı" oluyordu. Böyle bir antagonist ve parçalanmacı siyasi kültür, her türlü farklılığa bakışın içine sinmişti.

1970'lere doğru Stalin, ülkemiz solunun çok geniş kesimlerinde olumlu bir örnek olarak kabul edilmişti. Mao Zedung düşüncesini benimseyenler de, bazı eleştiriler yapmakla birlikte, Stalin'i esas olarak olumluyorlardı. Troçkistler tarafından, burjuva-demokratik konumdan, veya sağdan yapılan eleştiriler ise, dikkate bile alınmıyordu. Liberal sosyalistlerin eleştirileri tersinden alınarak, Stalin'in yaptıkları daha fazla benimseniyordu. Fikir ayrılıklarında zor kullanma, Türk siyasi hayatında yerleşmiş bir gelenek olduğu için, Stalin'in uygulamaları bizim kültürümüze pek yabancı gelmiyordu. "Stalin çok iyi yapmış, oportünistleri kesmiş" sözcüğü, şakayla karışık siyasi tartışmalar ve sohbetler sırasında kullanılıyor; hoşa giden bir davranış olarak kabul görüyordu. O zaman bizim kültürümüzde yer alan anlayışa göre, bir ülkede bir tane doğru vardı; onun dışındaki her şey "oportünistler" ya da burjuvazinin yedek gücü, ya da "emperyalizmin aleti" idi. Herkes bu mantıkla birbirine yafta asıyor, o da yetmezse şiddete başvuruyordu. Türkiye 12 Eylül'e geldiğinde, kendini doğru, dışındaki bütün solcuları burjuva sayan, 50'den fazla sosyalist grup vardı.

birlik için yeni bir kültür

Türkiye sosyalist hareketi, geçmişten devraldığı olumsuzlukları aşma noktasına gelmiştir. Artık hemen hiç kimse,doğruyu kendisiyle kaim görmüyor. Gerçeği hep birlikte arama, dışındaki gruplara yafta asmama ve ortaklaşa bir siyasi hareket yaratma isteği, giderek güç kazanıyor. Stalin döneminden miras kalan ve 12 Eylül'e kadar hemen tüm Marksistlerce savunulan monolitik parti anlayışını, bugün tamamen savunan hemen hiç kalmadı. Gerçi tek tek bazı muhafazakâr fikirli arkadaşlar, monolitik, dar partiyi savunuyorlar ama kendi saflarında bile bu düşünceye iltifat eden devrimci sayısı giderek azalıyor.

Kanatlı ve çok sesli bir parti fikri, yeni bir sosyalist kültür unsuru olarak, her geçen gün

daha çok taraftar buluyor. Kanatlı parti fikri, doğrunun birden çok boyutu olacağının da ön-kabulü anlamına geliyor. Artık büyük çoğunluk, devrimcilerin fikir ayrılıklarına rağmen bir parti içinde, birarada varlomasının, bir zenginlik anlamı taşıyacağını kabul ediyor. Bu gelişme, ülkemiz solu için, yeni bir siyasi kültürdür. Sosyalist demokrasi noktasında atılmış ciddi bir adımdır.[1]

Birliği gerekli hale getiren bir başka etken de, birçok devrimcinin eski örgütlerini terk etmiş olmaları ve eski yapılara güven duymamalarıdır. Yeniden oraya dönmek istemiyorlar. 12 Eylül öncesi ile kıyaslandığında, bugün örgütlerin dışına çıkmış ve *eski yapılara güven duymadığı için* örgütlü mücadeleye soğuk bakan devrimci sayısı, örgütlü mücadele içindeki devrimcilerden çok daha fazladır. Birleşik ve güven veren bir siyasi hareket olsa, bu insanların önemli bir kesimi siyasi mücadele içinde yeniden yer alacaklardır. Bu tablo da, sosyalistleri birleşmeye zorluyor. "Birleşin" sözcüğü, mücadele etmek isteyen insanlara, günümüzde en fazla tekrar edilen bir slogan haline dönüşmektedir.

eski yapılar bütün çabalara rağmen kan kaybını durduramıyor

12 Eylül döneminde, çeşitli aşamalarda ve değişik tarihi süreçler içinde, sosyalist grup ve örgütler, kendilerini toparlayıp yeniden siyaset sahnesine çıkmaya başladılar. Toparlanmanın saati farklı çalışsa da, sonunda 12 Eylül öncesinin yapıları tekrar birer birer ortaya çıktı.

Ortaya çıktılar ama, bu sekiz-dokuz yıl içinde köprülerin altından çok sular akmıştı. Artık kimse, bıraktığı yerden başlayacak durumda değildi. Doğru kabul edilen veya öyle sanılan bir yığın politika, davranış, tutum, hayatın pratiği içinde iflas etmiş; yanılgılar, yenilgilerle atbaşı gitmişti.

Devrim yaklaşıyor sanılırken, ağır kayıplar verilmiş; yanılmaz sanılan önderlikler dağılmıştı. Türkiye'nin yapısı, yasallık, yasa-dışılık, silahlı mücadele, Sovyetler Birliği, bireysel şiddet, savaş tehlikesi, barış hareketi, kadın meselesi, köylü meselesi, milli meselenin günümüzde ulaştığı boyutlar gibi sorunlar, yeniden tartışılmaya, değerlendirilmeye başlandı. Yara, bundan öncekilerden çok farklı olarak, daha derinlere işlemişti ve sorgulanması da o ölçüde kapsamlı ve ders çıkarıcı nitelikte olmak zorundaydı.

İşte akımlar, bütün bu zaaflarıyla birlikte siyaset sahnesine çıktılar. Önemli bir çoğunluğu, birer dergi ile kendilerini ifade etmeye başladı.

Siyasi hayatın canlanması ve sosyalistlerin kendilerini ortaya koymaları olumlu bir gelişmeydi. Bütün yanlışlara, ağır kayıplara ve devlet baskısına rağmen, devrimciler kardelen çiçekleri gibi yeniden filiz veriyorlar, geleceğe umut taşıyorlardı. Artık birinci adım, varolma adımı atılmıştı.

İlk adımla birlikte, yakıcı sorunlar da gündeme geldi. Ne yapılırsa yapılsın, eski güce ulaşmak artık mümkün değildi. Eski güce ulaşmak bir yana; onun yüzde yirmisine ulaşabilmek bile, büyük başarı sayılıyordu. Ayrıca, 12 Eylül öncesi hareketliliğe neden olan birçok gerekçe de ortadan kalkmıştı. Bu yüzden, yeni bir düzlemde, yeni bir anlayışla siyasi hatlar çizmek gerekiyordu. 1980'lerde, örneğin birçok siyasi grubun en önemli programı ve eylemi "faşistlerle mücadele"ye göre şekillenmişti. Şimdi bu faktör, en azından bugün için, gündemden çıkmıştı.

Eski temelde biraraya gelen siyasi hareketler, şu anda geçmişleriyle kıyaslandığında, küçük grupçuklara dönüşmüş durumdadır. Bu küçüklük çıkmazı, gruplar içinde, geçmiş te-

1 Sosyalist Parti içinde bizim yaşadığımız deney, ne yazık ki yeterince başarılı bir örnek olamadı. Yönetime hakim olan muhafazakâr arkadaşlar, geçmişte büyük ölçüde içine kapanmış bir geleneğin geri yanlarına hitap ederek, gelişmeyi engellemeyi bir siyasi tavır olarak benimsediler ve yenilik isteğine karşı bir donma, bir kireçlenme yaratabilmek için ellerinden geleni yaptılar. Birlikte çalışma olanağı ne yazık ki ortadan kaldırıldı. Ama yine de çok sayıda devrimci, bu tartışma sırasında kendini geliştirdi, yeni anlayışların önemini kavradı ve tüm Türkiye soluna bu güzel tecrübeleri aktaracak bir birikim sağladı. Ayrıca, bugün Sosyalist Parti'deki muhafazakâr anlayışlarla aynı safta görünen birçok arkadaşın da kafası soru işaretleriyle doludur ve bu yeni kültürü içten içe heyecanla karşılamaktadır. Diğer akımların bu kadar olumsuz karşılayacağı diye bir şart da yoktur. Bizdeki kişi kültünün ulaştığı boyutlar ve kişisel karizmanın yeniliğe karşı takındığı hırçın tutum işleri çok zorlaştırdı. Bir de, aydınlık hareketinin diğer soldan kopuk bir tarihe sahip olması, yenileşmeye karşı olumsuz bir faktör haline geldi. Kopukluk ve diğer solun basıncı altında olmak, geçmişte bizim iç dayanışmamızı güçlendirmiş, kendimize has bir tecrit kültürüne yol açmıştı. İçe kapanma, değişmeye karşı da olumsuz bir refleks yarattı.

ori ve uygulamaların gözden geçirilmesi isteğini kamçılıyor. Herkes, öncelikle kendi geçmişini sorgulamaya girişiyor, diğer gruplara bakış açısını da yeniden ele alıyor.

Bu sorgulama ile birlikte, her grup içinde, farklı renklerle de olsa ayrışmalar başlıyor. Kendi geçmişini daha ciddi sorgulayan ve birlik isteğini daha fazla dile getirenler ile, "biz yüzde seksen doğruyduk", "proleter sosyalist hareket bizdik ve hâlâ biziz", "bizim hatalarımız olsa da Marksizmi biz temsil ediyorduk" türünden tezler öne sürenler arasındaki tartışma, giderek güç kazanıyor. Önümüzdeki süreç içinde bu tartışmanın daha da hızlanacağı, ortadaki bütün veriler tarafından doğrulanıyor.

Bu tartışmaları hızlandıran nedenlerden biri de, örgütlerin artık eski usullerle yürüyemediklerini görmeleridir. Ne kadar çabalanırsa çabalansın, eski yapıları koruyarak bir büyüme imkanının olmadığı, artık daha iyi anlaşılıyor. Kan kaybı, bu tür örgütlenmelerle durdurulamıyor.

Aylık sosyalist dergileri karşılaştırdığımızda, bu konuda birbirine çok benzeyen tartışmaların yapıldığını görebiliriz. *Geçmiş muhasebesi, sosyalistlerin birliği* ve *sosyalist demokrasi,* herkesin ortak tartışma noktalarıdır.

Ayrışma da, bu konudaki eğilimlere göre şekilleniyor. Aynı yapılar içinde, giderek birbirine benzemeyen eğilimler oluşuyor. Öte yandan, ayrı yapılar içinde ise, aynı ihtiyaçları hisseden, aynı noktalarda sorgulamalar yapan tek ve ortak sonuçlara varan grup veya kişiler ortaya çıkıyor. Solda yeni bir ayrışma ve harmanlanmanın yaşandığı bir gerçek.

Bu ayrışma ve tartışmalar sırasında, eski kültür ile yeni anlayışlar arasında savrulmalar, gelip gitmeler oluyor. Yafta asmalar ile hoşgörülü bir perspektif içiçe yaşayabiliyor. Çok sesliliğe ve kanatlılığa önem veren siyasi kavrayışlar, fikir ayrılıkları sırasında daha olgun davranırken, gelenekçi olanlar, damgalar yapıştırarak, yaftalar asarak, karşı tarafı susturmaya, kendi çevrelerinde katılaşmış bir kesim yaratmaya önem veriyorlar. Fakat bütün gelenekçi engellemelere, karşı koymalara rağmen, kendi etraflarında bir tekke örme çabalarına rağmen, birlik isteğinin önüne geçemiyorlar.

birliğe yürürken ciddi bir muhasebe

Birlik sürecinin önemli sorunlarından biri, muhasebe ihtiyacıdır. Türkiye solunun geçmişinin bütünsel olarak değerlendirilmesi görevi, önümüzde durmaktadır. Nerede yanlış yapmıştık, üstünlüklerimiz nelerdi? 12 Eylül yenilgisine yol açan ve solun kendi hatalarından kaynaklanan belli başlı zaaflar, hangileriydi? Teoride ve pratikte hangi eksiklikler ve yanlışlar, solu çıkmazlara sürükledi? Bugün, neden böyle bir noktadayız? Soruları daha da uzatabiliriz. Solun geçmişinin bütünsel bir değerlendirmesini yapmak, programı yeniden şekillendirirken çalışmalara ışık tutacaktır.

Bu noktada her grup ve akım, kendi özgül hatalarını değerlendirmeli ve sonuçlara varmalıdır. Geçmiş muhasebesinin, yarın açısından büyük önemi vardır. Geçmişe bakışımız, geleceğimizi de belirleyecektir.*

Kendi özgül geçmişimizi ele alırken karşılaştığımız bazı tavırları görünce, bu işin ne kadar önemli olduğunu daha iyi anladık. Bir arkadaşım, "Ben geçmişimize karşı anaç tavuk gibiyim, onu korumak istiyorum" dediği zaman, insanların kendi geçmişlerini savunmada ne kadar kıskanç oldukları ortaya çıktı.

Geçmiş, hepimizin emeği ve teriyle sulanmıştır. Kimse geçmişini silerek, bir gelecek inşa edemez. Ama, kendi geçmişine karşı son derece hoşgörülü olup, başkalarını yerin dibine batıran anlayışın da, ilerletici bir yanı olmadığı görülmek zorundadır. Çünkü, kişi veya grup, kendisine karşı haketmediği bir tolerans gösterirse, gerçeği saptayamaz, öznelliğe düşer ve inandırıcılığını yitirir. Yine Sosyalist Parti içindeki muhafazakâr arkadaşlarımız, bizim kendi geçmişimizi sorgulamamazı, "yaptıklarından nedamet duyuyorlar, pişmanlık içindedirler" diyerek, parti saflarında bencilliği körüklüyorlar ve bu sözlerle bizi tecrit edeceklerini sanıyorlar. *Saçak* Yazı Kurulu, "geçmişimizle gurur duyuyoruz" diyor ve muhasebe yapan bizleri suçluyor.

* Burada bir noktayı açıklamayı karşılaştığım sorular üzerine gerekli görüyorum. Dergimizin birinci sayısında, Sosyalist Parti muhalefet kanadının düzenlediği toplantıda TİKP'nin geçmişi üzerine yaptığım bir değerlendirme konuşması yayınlanmıştı. Bazı arkadaşlar bu değerlendirmenin yalnızca bana ait olup olmadığını sordular. O konuşma, kanadın ortak görüşlerini yansıtıyordu. Dergimiz Yazı Kurulu üyelerinin tamamı da bu değerlendirme konusunda görüş birliği içindedirler. Daha etraflı ortak bir muhasebeyi önümüzdeki sayılarımızda yayınlayacağız.

Geçmişle ilgili değelendirmede herkes bu arkadaşlar gibi davranırsa, bir adım bile atabilmek mümkün değildir. Kimse, başkaları ile geçmişini yarıştırarak bir yere varamaz. Birçoğumuzun yirmi yılı aşkın bir mücadele tecrübemiz var. Ve bu süreyi de, hemen hepimiz, bazı gelenekler içinde geçirdik. Devrimci amaçlarla, sosyalizme ulaşmak için, eşitlikçi bir toplum yaratabilmek için, emekçilerin gerçek iktidarı için, bu mücadeleye girdik, emek verdik, sıkıntılar çektik. Böyle bir mücadeleye ve özveriye, herhangi biri istediği için değil, severek ve isteyerek katıldık. Bu yönüyle, her devrimci kendi geçmişiyle gurur duyuyor. Ama yirmi yılı aşkın mücadele deneyimimiz içinde, hem örgütsel olarak, hem kişisel olarak, doğru yaptıklarımızın yanında ciddi hatalar da yaptık. Bugün geriye dönüp baktığımızda, gözden geçirmemiz gereken ağır hatalara düştüğümüzü de saptayabiliyoruz. Bunu böyle saptamanın, bir devrimci için ne gibi bir abesliği olabilir?

Yanlış yapmışsak, bunu saptayacağız ki, geleceği daha iyi kuralım. Hatalarına karşı eleştirici olan tutum, geçmişini sorgulama cesaretini gösteren tutum, devrimcidir. "Pişmanlık, nedamet" gibi propaganda amaçlı ifadeler, bugün kendi geleneğine fazla bağlı insanları bir süre için etkileyebilir. Ama bu, bir çıkmaz sokaktır, böyle davranarak, olsa olsa, devrimcilerin birliğinin önüne barikat kurulabilir. Kendi geçmişine övgüler düzerek yürütülen basit pekiştirme yöntemlerini diğer bazı gruplarda da görünce, bunların hedeflerinin ne kadar küçük olduğunu daha iyi anlıyoruz. Amaç, küçücük dükkanı, ne yapıp edip koruyabilmektir.

Ne olursa olsun, "küçük olsun benim olsun" anlayışıdır. Geçmiş gelenekler içinde yetişmiş az sayıda insanı, bir süre daha bu yolla etkileyebilmek mümkündür; ama bunlar, birlik cereyanı karşısında aciz kalmaya ve dağılmaya mahkumdur. Türkiye devriminin ihtiyacı, geçmişini ciddi bir şekilde sorgulayıp aşabilmiş devrimcilerin birliğidir.

Geleceği belirleyecek olan "küçük olsun benim olsun" değil, "büyük olsun hepimizin olsun"dur.

Geçmişi sorgulama konusunda gösterilecek cesaret, devrimcileşmenin ve birliğe yürümenin en önemli mihenk taşı olarak, önümüzdeki süreci belirleyecektir.

birlik ve "ilkelilik"

Birlik ihtiyacının devrimciler tarafından daha fazla dile getirilmesiyle birlikte, çeşitli olamazlık savları da ortaya atılmaya başlandı. "Birlik bir hayaldir", "Siz çok iyimsersiniz", "İlkesiz birlik olur mu" sözleri bazı çevre ve kişiler tarafından öne sürülüyor.

Bu konudaki endişe ve karamsarlıkların yüzü, geçmişe dönüktür. Geçmiş, geçmişte kaldı. Şimdi geleceğe bakmak zorundayız. Birlik sesinin bu kadar yüksek çıktığı bir dönem, hiç yaşamadık. İç etkenler ve dış etkenler, elverişli bir ortam yaratıyor. Önemli olan, bu ortamı, düzgün ve gerçekçi bir gözle değerlendirip, bu yönde adımların atılabileceğini saptamaktır. İstemek, başarabilmenin ilk şartıdır.

Önce, birlik mümkün müdür? sorusuna cevap vererek işe başlamak zorundayız. Bu soruya *Evet* cevabı verenler, ilk adımı atanlar olacaktır. İnanmak, başabilmenin ikinci şartıdır. Yani önce aramızda, "evet, birlik olabilir" şeklinde bir ön inanç yaratmamız gerekiyor. Buna evet diyerek işe başlayabiliriz.

İkinci soru, nasıl bir birlik olacağıdır. parti mi, cephe mi, eylem birliği mi soruları gündeme geliyor. Tartışmalardan izlediğimiz ve görüşmelerden anladığımız kadarıyla sosyalistlerin ortak isteği, böyle bir yola çıkışın, bir siyasi parti ile noktalanmasıdır. Ama partiye giden yolda çeşitli adımlar atılabilir. Örneğin seçim ittifakları, demokrasi ve insan hakları mücadelesi gibi eylem birlikleri, bu yolda karşılıklı güveni geliştirmek ve ısınmak için yararlı olabilir. Son zamanlarda bu konularda iyi bir alışkanlık gelişiyor. Seçimlerde çıkarılan ortak adaylar, cezaevleri mücadelesinde geliştirilen ortak platformlar gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Birliğe giden süreç içinde bir başka öneri ise, ortak dergidir. Birleştiğimiz noktaları saptamak, en önemlisi ortak bir program oluşturmak için böyle bir derginin iyi bir iş göreceği savı da, son günlerde daha fazla dile getirilmeye başlandı.

Üçüncü soru, kimin kiminle, hangi temelde ve nasıl birleşeceğidir. Bu soru, "ilkesiz birlik mi yapmak istiyorsunuz" itirazıyla birlikte gündeme gelmektedir. "İlke" konusunu ve "olamazlık" iddiasını, en fazla, örgütlerin merkezindeki muhafazakâr eğilimlerin getirmesi, dikkat çekicidir.

Örneğin bizim geleneğimiz içinde, geçmişteki sosyal-emperyalizm teorisine eklemlenen bir Gorbaçov tartışması başlatılmış ve bütün solun önüne böyle bir ön şart konmuştur. Bu "ilkeli" tartışma, *Gorbaçov zemininde* bir devrimcilik-reformculuk kamplaşmasının üzerine oturtulmuştur. Yani Gorbaçov'a karşı mücadele devrimcilik-reformculuk ayrımının ekseni haline getirilmiş ve birleşilemezlik sınırları çizilmiştir. *Saçak* çevresinin "ilke"si, böylece ortaya çıkmıştır. Şimdi, karşı ilkeleri beklemek gerekiyor: Bir başkası da, "böyle diyenlerle birlik olmaz" şartını getirecek; bölünmeden medet umanlar muratlarına ereceklerdir.

İşin acı yanı, birlik sürecinin karşısına devrimcilik-reformculuk kamplaşmasını dikenlerin, Türkiye solunun tümü tarafından "reformcu" olarak damgalanmasıdır. Bu tür dayatmaları daha fazla öne sürmeleri, onları daha çok tecrite götürecek ve ne yazık ki Türkiye solunun dışına itileceklerdir. Bölünme zorlaması, bugün ilk başta bölücülüğe geri tepecektir.

Bu yapay "ilke" zorlamasının ardındaki gerçeğin açığa çıkartılmasının, bugün özellikle önemi vardır. Çünkü bütün örgüt ve grupların muhafazakâr kanatları, ayrılık noktaları yaratabilmek ve birliğin önüne dikilebilmek amacıyla, böyle ayrımların yapılmasından hoşlanıyor, böyle kamplaşmaları kışkırtıyorlar. Kendileri bilir. Tutuculuğun nasıl bir cürümeye yolaçtığını hep birlikte göreceğiz. Hem yalnız kalacaklar, hem devrimci mücadelenin dışına düşecekler ve düzen-içi bir karakter kazanacaklardır. Bu yola şimdiden girildiğini söylersek pek hatalı bir tespit yapmış olmayız.[2]

İlkesiz birlik olur mu? Kimse ilkesiz birlikten söz etmiyor. Ama şunu görmemiz gerek: Bir kere, geçmişte unuttuğumuz basit bir gerçek var: Sosyalistlik başlıbaşına bir ilkedir. Türkiye sosyalistleri içinde çok ciddi bir fikri yenileşme yaşanıyor. Dün bir konuda "değişmez" diye düşündüğümüz kişiler, kendileğini yeniliyor, farklı bir pozisyon alıyorlar. Özellikle kanatlı parti, sosyalist demokrasi, geçmişin değerlendirilmesi konularında hızlı bir değişme yaşadığımızı söyleyebiliriz. Ayrıca, sosyalist ülkelerde, sosyalizmin inşasına ilişkin, daha önce hayal bile edemeyeceğimiz dönüşümlerle yüzyüze geliyoruz. Bunlar, doğru veya yanlış olabilir, bize ters gelebilir. Ama önyargılı davranmamamız gereken, gelişmeleri dikkatle izlememiz gereken bir dönem yaşadığımız da bir gerçek. İlkeleri belirlerken, bu gelişmeleri dikkate almak zorundayız.

Türkiye'de emekçilerin kurtuluşu devrimle olacaktır. Yaratıcı biçimlerini bugünden öngöremeyeceğimiz büyük kitle hareketlenmeleriyle olacaktır. Buraya bir sınır noktası koyabiliriz.

Bir başka sınırı da, kendi ülkemizin devrim yolunu kendimizin çizeceğimiz noktasından geçirebiliriz. Hiçbir hazır modeli izlemeyeceğiz; şablonlara karşı çıkacağız; dünya devriminin deneylerini bir ders olarak öğreneceğiz, diyebiliriz. Kanatlı parti, sosyalist demokrasi gibi bazı prensipler, artık bizleri birleştiren somut temeller olacaktır.

Program konusunu ise, birlik isteyen tüm devrimcilerle beraber çözmemizin daha uygun olacağı kesindir. Programa ilişkin bir dizi tartışma yapılabilir ve yapılacaktır. Ama şimdiden bazılarına "birleşilemez" damgasını yapıştırmak doğru değildir. Biraraya gelelim, ortaklaşa neler yapabileceğimizi tartışalım; oradan, adım adım bir program yaratmaya girişelim. Ertuğrul Kürkçü'nün *Yeni Açılım* dergisinin Şubat sayısındaki açık oturumunda

2 Bu konu açılmışken, *Saçak*'ın Mart 1989 tarihli 61. sayısında şahsımı hedef alan yazılar konusunda kısaca bazı şeyleri söylemeyi zorunlu görüyorum. Tartışmaları kişiselliğe dökme tavırlarına, onların yöntemiyle cevap vermeyeceğim. *Saçak*'ta sözü edilen *Liderler Hapishanesi* kitabını, o sıralarda ulaştırabildiğim tüm arkadaşlara ulaştırdım ve eleştirilerini istedim. Şu anda Doğu Perinçek'le birlik olan bazı arkadaşlar, okudular ve beğendiklerini, eleştirileri olmadığını söylediler. Aynı zamanda kitabı Doğu Perinçek'e de vermiştim. Okumamış. Okumadığı gibi, okumadan *Milliyet*'te yazı dizisi olması için götürüp Altan Öymen'e teslim etmiş. Dizi başlamadan birgün önce şimdi *Saçak*'ta yayınlanan eleştiriyi yolladı. Arkasından, aleyhimde yoğun bir kampanya başlattı. Perinçek'in bu kitaba gösterdiği tepkinin asıl nedeni kitapta kendisine yeteri kadar yer verilmediği şeklinde bir kanıya varmasıydı. Diğer bütün laflarının ardında böyle bir gerçeğin yattığını, yalnız ben değil, bizim dışımızdaki başka insanlar da farketmişlerdir. Perinçek, bilinen nedenlerle ve aramızdaki tartışmalarda bu konuyu aleyhime bir koz olarak kullanabilmek için, böyle bir yola başvurmuştur; keyfiyet bundan ibarettir.

Burada, bir çift söz de Hasan Yalçın'a söylemek istiyorum. Kendisi, dedikodu dahil her yola başvurarak bizler aleyhinde bir yazı kaleme aldı. Ne yapacağı, kendi meselesidir. Biz öyle bir yol izlemeyeceğiz. Doğu Perinçek'le ilgili değerlendirmelerini ne ölçüde koruyor, bilemiyorum. Onları kendisi yazmadıkça hiçbir şekilde anlatmayacağım. Ancak, *Liderler Hapishanesi* kitabını beğendiğini belirten bir yazıyı, bu tartışmalardan haberi olmadan, *Saçak*'ta yayınlanmak üzere getirmişti. Daha sonra, Doğu Perinçek'in kendisini "ikna ettiğini" söyleyerek, yazıyı geri çekti. Hasan Yalçın'a, başka şeyleri değil ama, bunu hatırlatmak istedim. "Düzene tutunmak" gibi yakıştırmaları ise, gerçekten üzülerek okudum. Seviyeli olmalarını istemekten başka söyleyecek söz bulamıyorum.

söylediklerini, bu ihtiyacı ve anlayışı iyi dile getirdiği için, buraya aynen alıyorum: "Herkes programının tümünü çöp tenekesine atmaya hazır olarak tartışmaya başlarsa, o zaman işte TBKP'nin gerisindeki güçlerle öteki hareketlerin içindeki Marksistlerin de üzerinde tartışıp konuşabilecekleri bir zemin oluşturulabilir. Bu yaklaşımla, yeni bir politik kültür yaratmak -ki ben bunu sol içi politik kültür olarak anlıyorum- amacına daha uygun hareket edilmiş olunur. Yani burada, kendi dışımızda da Marksistler olduğunu kabul ederek ve programı da, partiyi de, Türkiye'deki güçlerin değerlendirmesini de onlarla yapıp, neticede bizim de, onların da çözümünü değil, baştan hiç kimsenin düşünmediği bir başka çözüme erişebileceğini varsayan, bu memleketin yetişmiş bütün güçlerini, yeteneklerini hesaba katan bir yaklaşım gerekir.[3]

Ertuğrul Kürkçü burada TBKP'nin yaklaşımını eleştirirken, bazı noktalara da dikkat çekiyor: Bütün birikimi kucaklamayı amaçlayan bir esneklik ve genişlik. Türkiye'nin ve sosyalizmin bütün sorunlarını tartışalım. Birçok konuyu birlikte araştıralım ve netleştirelim. Açıktır ki, eskiden söylenen ve "program" diye öne sürülen birçok tez, bugün geride kaldı. Türkiye'de sınıfların durumu, ülkenin sosyoeknomik yapısı, emperyalizmle ilişkiler, milli mesele, yeniden değerlendirilmeye ve tartışılmaya muhtaçtır. Buna benzer birçok konuda, yeteneklerimizi ve güçlerimizi birleştirmeye mecburuz. Program da, bu tartışmalarla ortaya çıkacaktır. *İşte o zaman,* aynılar aynı yere, ayrılar ayrı yere gitsin.

birlik süreci nasıl işleyecek?

Sosyalistlerin birliğini isteyen devrimciler için, bundan sonra somut olarak ne yapılmalı sorusu gündemdedir. Birlik sürecinin en önemli ilk somut adımı, bu amaçla görüşmelere başlamak olacaktır. Üstten görüşmeler yoluyla, birliğe nasıl ve hangi somut aşamalardan geçerek ulaşılabileceği tartışılmalıdır. Bunu öncelikle yapmak zorundayız. Neyi, nasıl yapacağımızı, hangi araçları kullanabileceğimizi, birlik isteyen -bir yere bağlı olsun, olmasın- bütün arkadaşlarla görüşerek kararlaştırmalıyız. Üstten görüşmeler, mutlaka yerel birlik çabalarıyla beraber yürütülmelidir. Türkiye'nin dört bir yanında devrimciler, devrimci gruplar, dergi çevreleri, dernekler var. Buralardaki arkadaşlar, süreci canlandırmak amacıyla bulundukları yerlerde neleri ortak yapabileceklerini, en geniş birliğe nasıl yürünebileceğini görüşmeli, ele almalılar. Bu arada, çeşitli konularda açık oturumlar, paneller, konferanslar yoluyla ortak noktalar pekiştirilmeli; ayrılıkları nasıl bir zenginlik içinde yaşatabileceğimiz hayata geçirilmelidir. Yani, üstten ve alttan bir ısınma turu başlamalıdır.

Görüşmeler, kapalı salon toplantıları, bir yoldur. Ayrıca dergiler, bu tartışmaların geliştirilmesi, birlik fikrinin güç kazanması, program tartışmalarının derinleştirilmesi için birer zemin olarak kullanılabilir. Şu anda süren tartışmalarda, ana hedef olarak birliğe yöneltilebilir. Buralarda oluşturulacak birikimler, geliştirilecek fikirler, somut hedeflere yürünmesine yardımcı olacaktır.

Türkiye'de umutlu olmak için çok neden var. Hayal kırıklığı istersek, onun için de bolca malzeme bulabiliriz. Önümüze somut olarak birleşme şansı gelmiştir. Bu şansı Türkiye sosyalistleri olarak iyi kullanmak zorundayız. Burada, gereksiz bir iyimserliğe kapılmamak gerek. Birlik, oldukça çetin ve karmaşık bir yol izleyecek. Ama, birlik ihtiyacını yüreğimizde hissedersek ve başarısına inanırsak, böyle zor bir işin üstesinden gelebiliriz. Devrim istiyoruz; devrim büyük kuvvetlerin başarabileceği bir iştir. Bu nedenle büyümek zorundayız. Büyümek için, önce güven veren bir birleşiklik yaratmalıyız.

Sosyalistlerin birliği, emekçi omurgasına oturduğu oranda gerçek anlamına kavuşacaktır. Atılacak adımlar, işçi sınıfıyla birleştikçe ve bizzat sınıf gerçek temsilcileriyle süreçte rol oynadıkça birlik, hedefine doğru ilerleyebilecektir. Günümüzde, birlik sorununun tartışılması, zaman zaman sosyalist aydınlarla sınırlı görünen bir tablonun ortaya çıkmasına neden oluyor. Bu bir yönüyle belki de bir zaaf, ancak görüşmelerimizden, yayınlardan izlediğimiz kadarıyla sınıfın uyanık kesimleri birleşik bir sosyalist alternatif yaratılmasına özel bir ilgi gösteriyorlar. 12 Eylül'ün ağır baskısına, yasaların getirdiği olağanüstü kısıtlamaya rağmen, sosyalizm bilinci işçi sınıfı içinde kuvvetle yaşıyor. Geçmişe göre daha olgun ve dikkatli. Birlik görüşmelerinin bu eğilime ve gelişme-

3 *Yeni Açılım,* Şubat 1989, Sayı 10, sf. 42.

ye dikkat edilerek yürütülmesi, büyük önem kazanıyor.

İşçi sınıfı birlik istiyor. Sınıfın öncüleri birlik istiyor. Çünkü önlerinde, dağ gibi yığılmış sorunlar var. İktidara yürüyebilmek için, güven veren bir önderliğe ihtiyaç duyduklarını her fırsatta dile getiriyorlar. Hiçbiri, kırk parçaya bölünmüş bir solun bir şey yapacağına inanmıyor.

Türkiye'nin sorunları ağırdır. Bu sorunlara çözüm üretecek, sınıfın güveneni kazanmış, halkın güvenini kazanmış, aydınların güvenini kazanmış, bu özellikleriyle bir cazibe odağı haline gelmiş bir önderlik ihtiyacı, ertelenemeyecek önemdedir.

Bütün bu nedenlerle birleşmek zorundayız.

Mehmet Gündüz

teorik tartışmanın seyir defteri (2)

sosyalist ülkelerde işçi sınıfı iktidarı sorunu

Bugünün büyük tartışmasının Stalin tartışması olduğu kanısındayım. Elbette öncelikle tarih bağlamında değil, bugünün yaşayan sorunları bağlamında ele almak gerekir bu tartışmayı. Diğer yandan, bu ana tartışmaya bağlı olarak bir alt tartışma daha sürüyor. Sovyetler Birliği'nin ve diğer ülkelerin niteliği tartışması. Daha doğrusu, Sovyetler Birliği başta olmak üzere sosyalist devrimini yapmış ülkelerin sosyalizm içi olup olmadığı konusu. Halil Berktay, *Saçak*'ta süren bir dizi yazısıyla sorunu Aydınlık geleneği içinde tartışma gündemine getirdi.[86] Tezleri önemliydi, üzerinde durulmalıydı. Ne yazık ki, muhafazakâr çizgi, her zamanki gibi, bu tartışmaya karşı da geçiştirici bir tutum aldı.

belirleyici kıstas

"Günümüzün sosyalist ülkeleri arasında, şunlar 'sosyalist değil', bunlar 'sosyalist' diye, hiç olmazsa tutarlı bir ayrım yapmanın imkansızlığı..."[87]ndan söz ediyor Berktay.

Polonya'nın sosyalist olmadığını söyleyip, Romanya ya da Yugoslavya'nın sosyalist olduklarını söylemek tutarsızlıktır gerçekten de. Çinliler 1970'li yıllarda böyle tutarsız ayrımlar yaptılar. Biz de aynı hatayı tekrarladık.

86. Halil Berktay'ın *Saçak*'ta çıkan dizi yazılarının listesi şöyle:
"Dünyanın Büyük Dönemeci-I" sayı: 51, Nisan 1988
"Dünyanın Büyük Dönemeci - II" sayı: 52 Mayıs 1988
"Sovyetler Birliği ve Çin'deki Gelişmeler", sayı: 53, Haziran 1988
"Bazı Tarihsel Sorunlar: Stalin, Kruşçev, Mao, Kültür Devrimi- I", sayı: 56, Eylül 1988
"Bazı Tarihsel Sorunlar: Stalin, Kruşçev, Mao, Kültür Devrimi- II", sayı: 57, Ekim/Kasım 1988
87. Agy, sayı: 53, s. 28.

Çinlileri salt ülkelerinin dış siyaseti ilgilendiriyordu. Romanya, Sovyetler Birliği'ne karşı bir *siyaset* izlediğine göre iyidir, ilişkileri iyi tutmak gerekir, o halde sosyalist kabul etmek gerekir, pragmatik yaklaşımı. Sonuçta, üç aşağı beş yukarı aynı yapıya ve sınıfsal duruma sahip ülkelerden bazıları bürokratik kapitalist, bazıları da sosyalist ilan edildi. Bu önemli bir hataydı. Temelinde, gerçek sınıfsal analizlere girmemek ve kavramlara takılıp kalmak yatıyordu.

Geçmişte ülkelerin niteliğini belirlerken dört kademeli bir hata yaptık: 1. İdeolojik düzlemle siyasi düzlem arasındaki ilişkide siyasi düzlemdeki göstergelere ağırlık verdik; 2. Yapısal düzlemle ideolojik düzlem arasındaki ilişkide ideolojik düzlemdeki göstergelere ağırlık verdik; 3. Yapı içinde, altyapısal düzlemle üstyapısal düzlem arasındaki ilişkide üstyapısal göstergelere ağırlık verdik; 4. Altyapı içinde, sınıfsal durumu belirleyen üretim ilişkileri ile tali üretim ilişkileri (piyasa, köylü mülkiyeti vb.) arasındaki ilişkide tali üretim ilişkilerine ağırlık verdik.

Bütün bu hatalı bakışlar bizi sınıfsal konumları belirlemekten reelpolitizmin kavramsal dünyasına götürdü.

Berktay, şimdi bu kavramlaştırmanın hatalı olduğunu, Sovyetler Birliği gibi ülkeleri sosyalist saymak, sosyalizm-içi görmek gerektiğini söylüyor. Aslında, buna, bu kadarıyla önemli bir itirazım yok. Yani Sovyetler Birliği'nden Arnavutluk'a, Yugoslavya'dan Küba'ya, Polonya'dan Çin'e kadar vaktiyle sosyalist devrimini yapmış bütün ülkelere, sınıfsal içerikte bir thermidor yaşanmış olsa da, sosyalist ülkeler denebilir.

Denebilir, çünkü Sovyetler Birliği ve onun gibi bir dizi ülke, gerçekten de bir sosyalist devrim yaşamışlardır. Daha sonra bu ülkeler, sınıfsal planda bir thermidor yaşamış ve bürokrasi hakimiyetinde ülkelere dönüşmüş olsalar da, sosyalist devrimlerin getirdiği hukuki yapı bir form olarak kalmıştır. Bu form içinde hakimiyet ilişkileri yeniden üresе de işçi sınıfı en azından hukuki yapıyı değiştirmek gibi bir zorunluluktan kurtulmuştur, tersine bu hukuki yapı onun bir kazanımıdır. Bu, kadınların evlilik kurumunun gerici hukuki cenderesini kırmasına benzer. Özgür ilişkide ataerkil boyunduruk yeniden üresе de, evlilik hukukunun kaldırılmış olması kadının gerçek özgürleşmesinde bir kazanımdır.

Öte yandan bu sosyalist ülkelerin yönetici sınıfları, sosyalist ideolojiyi en azından lafzen reddetmemişler, hatta korumuş ve kullanmışlardır. Burada bir yanılsama da olsa, işçi sınıfı, bu ideolojik hegomonyayı kendisi için bir kazanım olarak kullanabilir.

Bir diğer nokta, bu ülkelerin yaşadıkları bütün deneyler, sınıfsız topluma yürüyen insanlığın sosyalizm deneyleri laboratuvarının öğeleri durumundadır.

Olumsuz deneyler bile insanlığın sosyalizm bilincine bir katkıdır. Ayrıca, bu toplumlar, hiçbir zaman klasik anlamdaki kapitalizme geri dönmemekte, sosyalist form içinde yeni tür bir kastlaşma yaşamaktadırlar. Bu toplumları sosyalizm dışı görmek, sosyalizmin kendi iç zaaflarını dışsal bir olay olarak ele almaya, pürizme götürmekte ve sonuçta sosyalizmin öz zaaflarını ele alıp incelemeyi önlemektedir. Bu bağlamda, Marksist ideolojiyi taşıdığını ifade eden partilerin iktidardaki ve muhalefetteki deneylerinin tümünü sosyalizm içi deneyler olarak görmek, değerlendirmek ve dersler çıkarmak *düzlemiyle,* o uygulamanın yapıldığı ülkede işçi sınıfı iktidarının varlığı, üretim ilişkilerinin gerçek içeriği *düzlemini* birbirine karıştırmamak gerekir.

Önerim "sosyalizm-içi" kavramlaştırmasının ötesinde, biraz daha derinleşmek ve tartışmayı esas sosyalist ülkelerin sınıf içerikleri üzerinde yapmaktır. Şu soruları sorabiliriz;

1. Sovyetler Birliği'nde ve benzer ülkelerde işçi sınıfı iktidarda olan, yöneten bir sınıf mıdır?

2. Bu ülkelerde doğrudan üreticiler, yani işçi sınıfı ve köylüler, kendi sosyalist demokrasileri yoluyla ürünlerini ve artı-ürünü *esas olarak* denetleyebilmekte midir? Yoksa bunu, onlar adına, bir başka kesim, örneğin bürokrasi mi yapmaktadır?

3. Dolayısıyla, toplumsal yapıyı belirleyen üretim ilişkileri sosyalizm yönünde mi gelişmektedir, yoksa yeniden kapitalizmdekine benzer bir işbölümü yönünde mi?

Getirdiğimiz bu kıstaslara karşı şöyle bir itiraz ileri sürmek mümkün: Bu kıstaslara göre sosyalist ülkelerin hiçbirinde işçi sınıfının iktidarda olduğu söylenemez. Eğer somut durum bunu gösteriyorsa böyle olduğunu saptamak-

tan başka çare yoktur. Gerçekten de bugün sosyalist ülkelerin iktidar yapılarına baktığımız zaman, buralarda iktidarın işçi sınıfının değil, nomenklaturanın, bürokrasinin ya da bürokrat-teknokrat karışımı bir zümrenin elinde bulunduğunu görüyoruz. Sovyetler Birliği de, Çin de, Arnavutluk da, Kuzey Kore de dahil durum budur. Bu ülkelerde, işçi sınıfı, uzunca ya da kısa bir süre hakimiyet kurmuşsa da, daha sonra bir süreç içinde, bürokrasi tarafından iktidardan uzaklaştırılmış ve muhalif, baskı altında bir sınıf durumuna sokulmuştur. İşçi sınıfı, bu emekçi cumhuriyetlerinde, iktidarı yeniden ele geçirmek ve toplumsal yapıda gerçek sosyalist ilişkileri geliştirmek göreviyle karşı karşıyadır. Bu ülkelerde temel çelişme, *mülkiyetin hukuki biçimleriyle üretim ilişkilerinin esasını meydana getiren gerçek temellük arasındaki çelişmedir.*

Bugünkü bu somut durum, sosyalist ülkelerde bir bürokrasi iktidarı aşamasının kaçınılmaz olduğu şeklindeki düşünceleri de beslemektedir. Ben bu düşünceye katılmıyorum. Devrimlerin geri ülkelerde gerçekleşmiş olması, emperyalist abluka, tek ülkede sosyalizm anlayışının uluslararası dayanışmayı geriletmesi ve sosyalizmin içindeki Stalinist anlayışların gücü, sonuçta böyle bir duruma yol açmıştır. Bu sosyalizmin son elli yılının bir olgusudur. Ancak son elli yılda böyle oldu diye bundan sonra da böyle olacağını düşünmek abestir. Çünkü bu birinci dönemde benzer olumsuz koşullar benzer sonuçları doğurmuştur. (Kaldı ki, bu dönemde de, sınıf inisiyatifi yönünde olumlu örnekler yaşanmıştır. Ekim Devriminin ilk yıllarıdaki Sovyet deneyi, Doğu Avrupa ülkelerindeki işçi konseyleri deneyleri vb. gibi) O zaman bile olumsuz yöndeki gelişmeler yenilebilirdi. Kaldı ki, bugün, bu yeni dönemde koşullar değişmekte, koşullarla birlikte anlayışlar düzleminde de önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Emperyalist abluka, eskiye oranla gücünü yitirmiştir. Dünya çapındaki bilimsel-teknik devrim, ülkenin geriliğinden doğan sorunların giderilmesine hizmet etmektedir. Kültürel gerilik, eskisiyle kıyaslandığında belli bir kültürel yükselme sürecine dönüşmüştür. Ve daha da önemlisi, tek ülkede sosyalizm anlayışı olsun, Stalinist-monolitik anlayışlar olsun, birinci dönemden çıkartılan derslerin ışığında sorgulanmaya başlanmıştır. Artık kimse, eskisi gibi parti iktidarı eşittir işçi sınıfı iktidarı formülüne inanmıyor, parti iktidarının, eğer işçi sınıfının sıkı denetim mekanizmaları kurulmazsa bürokrasi iktidarına dönüşeceği, artık genel kabul gören bir tez haline geliyor. Bürokrasi hakimiyetine karşı uyanıklık eskisiyle kıyaslanmayacak ölçüde artmış durumda. Bu olumlu gelişmeler ve anlayışlardaki sıçrama, bir patlama düzeyine yaklaşan bu değişimler, girilen yeni dönemde, sosyalist ülkelerde işçi sınıfının iktidarı yeniden ele geçirmesine, yeni devrim yapılacak ülkelerde işçi sınıfının iktidarı bürokrasiye kaptırmamasına yardımcı olacaktır. Kuşkusuz zigzaklardan arınmış, parlak bir tablo çizmek istemiyorum burada. Yalnızca ilk elli yıllık döneme göre bugün gelişen bazı olumlu durumlara işaret etmek istedim.

Yukarda üç madde halinde sıraladığımız işçi sınıfı iktidarının kıstaslarına karşı ileri sürülebilecek itirazlardan biri de şöyle olabilir: Bu kıstaslar çok katıdır ve sosyalist ülkelerin içinde işçi sınıfı lehine yeniden barışçı bir değişimi imkansız görmektedir.

Bugüne kadarki deneyler, işçi sınıfı bir kere muhalefete düştükten sonra bürokrasinin barışçı bir iktidar değişimine razı olmadığını, iktidar mevzilerini işçi sınıfına karşı tahkim ettiğini gösteriyor. En fazla bürokrasinin reformcu kanadının işçi sınıfıyla da ittifak yaparak yürürlüğe koyduğu yenilikler görülüyor. Ancak bu yeniliklerin de bir ölçüsü oluyor. İşçi sınıfına kapılar bütünüyle açılmıyor. Bu da işçi sınıfının önüne sosyalist ülkelerde yeni bir siyasi iktidar ve toplumsal dönüşüm mücadelesini kaçınılmaz olarak getiriyor. Bugünkü deneyler bunu göstermekle birlikte, önümüzdeki yeni deneyler, işçi sınıfının yeni bir atılımla ve esas olarak barışçı biçimlerle iktidarı ele almasını sağlarsa elbette bunu da saptamak gerekir. Ancak şimdilik böyle bir durum görünmüyor.

antagonist sınıflar sorunu

Berktay, Gorbaçov reformlarından sonra ortaya çıkan durumdan hareketle "Antagonist

88. 1930'lara kadar işçilerin artan katılımıyla ilgili bilgiler için bakınız: İ. Çakır "1929 yılındaki dönüşüm...", *İşçiler ve Toplum, sayı: 6.*

sınıflar nereye gitti'' diye soruyor ve yanıtını şöyle veriyor: ''Hiçbir zaman olmadılar; zaten biz de ekonomik olarak tanımlayamadık onları, daha çok 'geri dönüş olduğuna göre oralarda bir yerde olmalıdırlar' gibi bir yakıştırma yaptık.''[89]

Ben burada antagonistlik tartışmasını derinleştirmek niyetinde değilim. Çünkü dikkatler böyle bir tartışmanın üzerinde yoğunlaşırsa, esas nokta gözlerden kaçabilir gibi geliyor. Aslına bakılırsa kapitalizmde de sınıf çelişmelerinin antagonist hale gelmesi bir süreç içinde olmuştur, otomatik olarak değil.

Şunu tartışalım: Sosyalist ülkelerde, prototip olarak Sovyetler Birliği'nde, çıkarları birbirine zıt olan iki kesim karşı karşıya gelmiş midir, gelmemiş midir? İşçi sınıfı, bürokrasi tarafından iktidar mevzilerinden geriye sürülmüş müdür, üretime hapsedilmiş midir, yabancılaşmaya mahkum edilmiş midir? Bürokrasi kendi içinde anlaşmış bir kast olarak üretim sürecini denetimi altına almış, artı-ürünü istediği gibi kullanmış, ayrıcalıklar sistemini kurmuş mudur? ister antagonist olduğunu saptayalım, ister tersini, bu sosyalizm içindeki yeni bir sınıflaşma, yeni bir sınıf mevzilenmesi ve yeni bir sınıf mücadelesidir. Bu gerçeğe gözlerimizi kapamamız mümkün değildir. Sanırım bu gerçeği Berktay da kabul etmektedir. Eğer bunu kabul ediyorsak, o zaman işçi sınıfının iktidarı yeniden ele geçirme ve bürokrasiyi defetme mücadelesini de kabul ediyoruz demektir. Sorunun püf noktası budur.

kamu mülkiyeti ve sınıflaşma

Berktay'a göre, kamu mülkiyeti bürokratik kastların gerçek anlamıyla sınıflaşmalarına engel olmaktadır. Üretim kademesine inemeyen, bölüşüm süreciyle sınırlı kalan zenginleşme müdahaleleri de daima bir hukuk dışılık, bir kovuşturulabilirlik niteliği taşıyor.[90]

Berktay'ın kamu mülkiyeti konusundaki bu hatalı bakışı, bir yandan eskiden yapılan hatalı saptamaların güçlü izlerini taşıyor. Diğer yandan, geçmişteki bazı ileri tespitlerimizin yadsınması anlamına geliyor. Önce ikincisini görelim.

Geçmişte, geri dönüş teorisini savunanlar içinde görece ileri bir tutum takınmış ve özellikle Brejnev döneminin olgularını gözleyerek hukuki biçimlerin her zaman gerçek üretim ilişkilerini vermeyebileceğini, devlet mülkiyetinin her zaman emekçi mülkiyeti anlamına gelmeyeceğini saptamıştık. Örneğin, geçmişte yazılan, bugün esas olarak hatalı olduğunu saptadığımız bir kitapta bile şu görece doğru saptamayı yapıyorduk:

''Onlar, mülkiyetin hukuki biçimine bakarak, üretim ilişkilerinin ve devletin niteliğini saptamaya kalkışıyorlar... Bir ülkede hüküm süren toplum düzeninin altyapısını oluşturan üretim ilişkilerinin niteliğini, o ülkede var olan hukuki mülkiyet biçimlerine bakarak belirlemeye kalkışmak, tarihsel materyalizme tamamen aykırıdır.''[91]

Ancak bizim bu saptamayla çelişen bir hatalı yönümüz daha vardı. O da ''revizyonizmin'' ve ''geri dönüş''ün Kruşçev'le başladığı görüşünün kaçınılmaz bir sonucu olan, ''geri dönüş''ü devlet mülkiyetinin gevşetilmesinde ve piyasa ilişkilerinin yaygınlaştırılmasında gören anlayışımızdı. Bu, yeni sınıfın bir devlet sınıfı olduğunu görmeyip, eski tipte sömürücü sınıflar gibi algılamaktan, daha doğrusu Stalinist bakış açısından kopamamaktan gelen köklü bir hataydı. Berktay'ın bugün ''devlet mülkiyeti sınıflaşmayı önlüyor'' saptamasını yapmasının, işte geçmişteki bu hatalı bakışımızla ilişkili olduğunu düşünüyorum.

Kruşçev'in Karşı-Devrimci Darbesi adlı kitapta bu hatalı bakış açısının birçok örneğini buluyoruz. Örneğin bu kitapta geri dönüş olarak ''kâr amacının herşeye hakim kılınması''[92] gösteriliyor, Stalin devri ise tek tek işletmelerin kârlılığına önem vermediği için[93] sosyalist bir uygulama olarak övülüyordu. Bu durumda devlet mülkiyetini en sıkı şekliyle korumak sosyalizm, Kruşçev'in ekonomiyi rahatlatmak ve hatta halka biraz ödün anlamına gelen devletçiliği gevşetme yönündeki uygulamaları geri dönüş oluyordu. Yine aynı

89. Agy, sayı: 53, s. 29
90. Agy, sayı: 53, s. 31

91. *Kruşçev'in Karşı Devrimci Hükümet Darbesi,* Aydınlık Yayınları, 1976, s. 13-14.
92. Agy, s. 8-9.
93. Agy, s. 20.

mantıkla, Stalin devrinin bürokratik plancılığı övülüyor ve bürokrasinin mülkiyet düzeninin önündeki bütün engellerin kaldırılması sosyalizme doğru ilerleme olarak yorumlanıyordu.[94] Meta üretimi[95] nerdeyse bütünüyle sosyalizm dışı görülüyor, "geri dönüşün" kaynağının esas devlete hakim olan kesimde olduğu anlaşılamıyordu.[96] Kruşçev'in köylülere verdiği ödünler keza "emekçi halkın kollektif mülkiyetinin adım adım bütün halkın mülkiyeti yönünde ilerlemesini" durdurmak[97] olarak görülüyor "MK prezidyumundaki devrimci gurubun... devlet sektörünün kollektif mülkiyet ve küçük üretim üzerindeki önderliğinin zayıflatılmasına... karşı oldukları"[98] belirtiliyordu. Hatta merkezi bürokrasinin Stalinist uygulamaları sosyalizm adına o kadar benimsenmişti ki, Kruşçev döneminde, kültür ve sanat alanındaki ağır baskının biraz olsun gevşetilmesi "kültür, sanat ve bilim dallarında da sosyalizme saldıran, proletarya diktatörlüğünü kötüleyen ve burjuva hayat tarzını, bencilliği, idealizmi öven eserler çıkmaya başlamıştı"[99] sözleriyle eleştiriliyordu.

Bu hatalı bakış açısı, sanırım bugün Berktay'ın "devlet mülkiyeti sınıflaşmayı önler" görüşünde yansıyor.

Eğer Berktay, devlet mülkiyeti, klasik anlamda kapitalist sınıfların doğmasını önler demiş olsaydı, buna katılmak mümkündü. Gerçekten de, devrimlerden sonra kurulan düzenlerde devlet mülkiyeti, klasik anlamdaki burjuvazinin doğmasının önünde bir set oluşturur. Ama bu kez, temeldeki burjuva ilişkiler yok edilemediğinden, başka tür bir yeni sınıf, devlet mülkiyeti ortamında mayalanır.

Eğer devlet mülkiyeti, yalnızca klasik kapitalist sınıflaşmayı değil, her türlü sınıflaşmayı önlüyor olsaydı, o zaman, Stalin ve Brejnev devlet mülkiyetindeki gevşemelere karşı çıktıkları için sınıflaşmaya karşı direnişin temsilcileri olurlardı.

Diğer yandan, devlet mülkiyeti "bürokratik kastların" yeni bir sınıf haline gelmelerine engel oluyorsa, bu durumda, doğal olarak, bu kastların sınıflaşmalarına ve zenginleşmelerine engel olan kamu mülkiyetini kaldırmak ya da en azından gevşetmek yönünde çaba göstermeleri gerekmez miydi? Oysa tam tersini görüyoruz. Bu tür ülkelerdeki bürokratik kamu mülkiyetinin ve devletçiliğin baş temsilcisi ve en kıskanç savunucusu bu bürokratik kastlar oluyor.

Yeni sınıfın beşiği, klasik piyasa ilişkileri ve klasik kapitalizm değildir, kamu mülkiyetinin esas olduğu düzenlerdir. Kamu mülkiyetinin esas haline gelmesiyle birlikte belirleyici sektör devlet sektörü olur ve burjuva ilişkiler, zorunlu olarak kendini ancak ve esas olarak bu sektör içinde üretirler, bu sektör içinde üreyerek hakim olma şansına sahiptirler. Bu yüzden, proletarya ile bürokratik eğilimler arasındaki mücadele, kamu mülkiyetinin içeriğini sosyalist ya da bürokratik ilişkilerle doldurma mücadelesidir.

Devlet mülkiyeti bu mücadelede tarafsızdır. Bürokrasiye ya da proletaryaya öncel bir avantaj sağlamaz. Sonucu, devlete ve devlet mülkiyetine hangi sınıfın hakim olacağı mücadelesi belirler. Bu yüzden bu, klasik kapitalist sınıfları tasfiye etmekten de daha önemli bir toplumsal devrim sorunudur.

Bürokrasi, kendini piyasa ilişkilerinin hakim olduğu bir düzende değil, kamu mülkiyetinin hakim olduğu bir düzende bulur. Onun duruma egemen olması, ancak proletaryanın iktidardan geri sürüldüğü bir devlet mülkiyeti düzeninde mümkündür. Bu yüzden bürokratik kast, duruma hakim olunca devlet mülkiyetini ilga etmez, tersine yeni içeriğiyle birlikte pekiştirir, bu mülkiyet biçimini geriletecek her türlü mülkiyet biçimine karşı mücadele eder. Diğer mülkiyet biçimlerine ancak tali olarak, bir dizi zorunluluklar ve ödünler sonucu izin verir.

Bürokratik mülkiyet, bürokrasinin içindeki bireylerin tek tek zenginleşmesine dayanmaz. Bu sınıfın, kollektif zenginliğe kollektif

94. "Bütün halkın çıkarlarını ve iradesini yansıtan merkezi planın, milli ekonominin gitgide daha geniş kesimlerini kapsamına alması, meta üretimi ve değişiminin kapsamının gitgide daralması..." (agy, s. 23)
95. Bu sefer de tersine gidiş var. Meta üretimi övülüyor ve "sosyalist meta üretimi" gibi kategoriler yaratılıyor.
96. "İşletme yöneticilerinin, işçilere işten çıkarma yetkileri yoktu. İşletmeler tek tek kârlılıkları açısından değil, ekonominin bütününe katkıları açısından değerlendirildiklerinden, herhangi bir teknik gelişmenin, emek verimliliğindeki herhangi bir artışın sonuçları, üretimi artırmak ve fiyatları düşürmek gibi yollarla bütün halka aktarılıyordu." (Age, s. 20)
97. Age, s.59.
98. Age, s.69.
99. Age, s.45.

olarak el koymasıyla gerçekleşir. Bu yüzden bürokrasi, kendi içindeki ayrı ve hiyerarşi dışı zenginleşme eğilimlerini kovuşturur ve cezalandırır. "Makul" ölçülerde spekülatörlük eylemleri ise kesimlerin iktidar değişikliklerinde bir yıpratma aracı olarak su yüzüne çıkartılır. Bu halk adına bir cezalandırma değil, sürüden ayrılma ve özel kapitalist olma ihtiraslarına karşı bürokrasinin kendi hiyerarşisinin gerektirdiği bir cezalandırmadır. Bürokrasi içinde hiçbir zaman bireysel patronlar bulunamayacak. Bürokrasi her zaman kendi bürokratik kast hiyerarşisine ve kollektif bürokratik mülkiyet anlayışına bağlı kalarak toptan zenginleşecek, kendi içindeki kaçak eğilimlere belli bir sınırın ötesinde izin vermeyecek.

Bürokratik kastların üretim sürecine inemediği görüşü ise hiçbir geçirlik taşımyor. Tarihte, üretimi ve üretim araçlarını bu kadar toptan, bu kadar kökten elinde tutan, birikimi bu kadar toplu bir şekilde yönlendirmesini bilen ve artı-üründen kendine düşen payı bu kadar planlı ve düzenli bir şekilde cebe indiren bir sınıf örneği yoktur.

ideolojist yaklaşım

Berktay, kendisi ile ilgili olarak şöyle bir tespit yapıyor: "... benim 'ekonomist' değil, olsa olsa -bir deyim icat etmek gerekirse- 'ideolojist' bir eğilim taşıdığımı farketmek, önyargısız bakıldığında çok basittir."[100]

Bence de Berktay'ın bakışında ideolojist bir yaklaşım var. Yani toplumların sınıfsal durumunu ve yapılarını doğrudan doğruya sınıfsal ve yapısal ögelere değil de, üstyapısal ögelere, özellikle ideolojik ögelere bakarak saptıyor. Aslında bu bir bakıma bizim eski yöntemimizdir. Eskiden de ideolojik ve siyasi ögelere ağırlık verir ve sorunu "doğru çizgi" noktasında bağlardık: "Sosyalist üretim ilişkilerinin zaman içinde idamesi ve geliştirilmesi... sosyalist iktidarın gerek ülke çapında gerekse tek tek tüm kademe ve birimlerde doğru çizgi izlemesine bağlıdır."[101]

Bugün de buna benzer bir mantık yürütülüyor ve bazı ideolojik yönelimler örnek gösterilerek Sovyetler Birliği yöneticilerinin düzgün bir Marksist çizgi izledikleri kanıtlanmaya çalışılıyor. Ardından da bu kadar düzgün Marksist bir hat izlediklerine göre sömürücü bir sınıf olamazlar, sonucuna varılıyor. Örneğin "Glastnostçular Marksist değillerse nasıl oluyor da böyle düzgün, Marksıst tarih tahlilleri geliştirebiliyorlar"[102] diye soruluyor ve ardından "hiçbir sömürücü hakim sınıfın kendi tarihini, uzak geçmişte kalmış kendi haksızlıklarını didik didik ettiği görülmemiştir ve bu mümkün değildir"[103] sonucuna varılıyor. Ayrıca "'bir sömürücü hakim sınıf kesiminin' bu kadar Marksist... olmasının"[104] imkansızlığı bir kez daha vurgulanıyor.

Mantık açık: Sovyetler Birliği'nin bugünkü yöneticileri ya da Glastnostçular bu kadar düzgün tarih tahlilleri yaptıklarına göre Marksisttirler. Marksist olduklarına göre sömürücü bir sınıf olamazlar.

Sömürücü sınıfların tarihteki haksızlıkları didik didik edemeyecekleri ya da Glastnostçuların çok doğru tarih tahlilleri geliştirdikleri bir yana,[105] Marksistlerin iktidarı eşittir işçi sınıfı iktidarı mantığında önemli bir hata vardır. Marksizm bir işçi sınıfı tılsımı değildir, Marksistler de şerbetli değildir. Marksistlerin yönettiği bir toplumda da sınıflaşmalar olabilir, sınıf karşıtlıkları doğabilir ve bunlar giderek yapısal bir hal alabilir. Marksistlerin iktidarda olduğu bir toplum sosyalizm-içi bir deneydir, ama bu aynı zamanda Marksist iktidar eşittir işçi sınıfı iktidarı anlamına gelmez. Deneyler,

100. Halil Berktay, "Bazı Tarihsel Sorunlar-II", s. 27.
101 *Kruşçev'in Karşı-devrimci Darbesi*, s. 23

102. Age, sayı: 53, s.13.
103. Age, sayı: 53, s.13.
104. Age, sayı: 53, s.13.
105. Glastnostçu cephede, Gorbaçov'un değerlendirmelerinin ötesine giderek yapılan irdelemeleri, daha radikal çıkışları şahsen ben de ilgiyle izliyorum ve bunlara kulağım çok açık. Ancak Gorbaçov'un Ekim Yıldönümünde yaptığı ve Berktay'ın da "düzgün" bulduğu tarihi ele alışı onaylamak ve benimsemek mümkün değildir. Bu değerlendirme, Stalin'e ağır eleştiriler getirmesine rağmen, esas olarak Stalinist tarih değerlendirmesinden kopamamanın ürünüdür. Bunda, muhafazakâr-Stalinist kanadın dayatmaları kadar, bir bütün olarak Sovyet bürokrasisinin kendi tarihi temellerine dinamit koymaktan kaçınan tutumunun belirleyici olduğu açıktır. Gerçekten emekçi içerikli bir tarih değerlendirmesi ancak, Stalin'in emekçileri ezen hızlı endürstrileşme ve zorla kollektifleştirme hareketinin net bir şekilde mahkum edilmesiyle, Lenin'in arkadaşları Buharin, Troçki ve diğer devrimcilerin siyasi olarak aklanmasıyla geçerlik kazanabilir. Bu noktaya değinmeyen ya da onaylayan değerlendirmeler, bürokrasinin kanatları arasında bir tarih hesaplaşmasının ötesine geçemez.

Marksist yönetim altında bürokrasinin iktidarı işçi sınıfından aldığını, hatta bizzat bir kısım Marksistin bürokratlaştıklarını gösteriyor.

Bu nedenle, Marksist ideolojili ve sosyalist formlu emekçi cumhuriyelerinin gerçek sınıfsal içeriği ayrıca saptanmalıdır. İkamecilik deneyleri elli yıldır bir çıkmaza işaret etmektedir.

stalin'e bakış

Berktay "teorik Stalin"le, "pratik Stalin" arasında şöyle bir çelişme tespit ediyor: "Stalin'in eleştirilecek yanı, 'teorik Stalin'in, sosyalist toplumda antagonist sınıf çelişmelerinin kalmadığını belirtmesi değildi; 'pratik Stalin'-in, bütün toplum antogonizmalarla bezeliymiş gibi davranmasıydı."[106]

Oysa Stalin'in teorisi ile pratiği bir bütünlük arzeder. Stalinist bürokrasi, kendi iktidarını pekiştirmek için, *pratikte,* Ekim Devrimi'-nin savunucusu olan Bolşeviklerin kökünü kazımak ve işçilerle köylüleri kendi polis devletinin boyunduruğu altına almak zorundaydı. Onun pratikte sınıf antagonizması bu güçlerleydi. Aynı Stalinist bürokrasi, *tecride* yine kendi hakimiyetini perçinleyebilmek için, kendisine karşı yürütülecek mücadeleleri önlemek zorundaydı. Bu yüzden de herkesi Sovyetler Birliği'nde sınıf mücadelelerinin bittiğine inandırmak ihtiyacı içindeydi.

Berktay'ın söylemlere fazlaca takılması, Stalin'i "sol" sapma görmesi noktasında da ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlaştırmadan yararlanan bizim muhafazakâr sağ bürokrasimiz kendini bir çırpıda sol ilan vermiştir. Sol görünme merakında olmadığımız halde, belirtmek zorundayız ki, Stalin "sol" değil, olsa olsa bürokratik sağ sapmanın temsilcisidir. Şiddetin görüldüğü her yerde "sol" damgasını vurmak hatalıdır. Sol sapmaların şiddeti olduğu gibi, sağ sapmaların da şiddeti vardır.

Berktay, Kültür Devrimindeki "sol" hatalarla, Kamboçya'da Pol Pot'un "sol" sapmasıyla Stalin'in terörü arasına bir eşit işareti koyuyor.[107] Oysa bu iki "sol" sapma ile Stalin'-in çizgisi arasında önemli farklılıklar vardır. Kültür Devrimindeki "sol" hatalar esás olarak aşağıdan halk hareketinin aşırıya giden unsurlarının eyleminden doğmuştur. Pol Pot'un "sol" çizgisi ise cehaletin bir çırpıda sınıfsız toplum kurmaya kalkışmasının yol açtığı bir felakettir. Aşırı eşitlikçilik sonunda ölümde eşitliğe yol açmıştır. Stalinizmin ise bu tür emekçi sapkınlıklarıyla ilgisi yoktur. Doğrudan doğruya imtiyazlı bürokrasinin emekçileri toptan ezmesinin ve her türlü eşitlikçi eğilimi "sol oportünistlikle" suçlamasının[108] tipik örneğidir.

Yine Berktay, Stalin'in burjuva uzmanlara karşı aşırı sert bir tutum içinde olduğu izlenimini veren sözler söylüyor.[109] Buna da katılmıyorum. Stalin esasen burjuva uzmanlara hayrandı ve işçi kitlelerini ezerken onlara aşırı imtiyazlar vermekten bir an bile geri durmadı.[110] Onlara karşı sertliği yalnızca kendi bürokratik kalıbına dökerken söz konusudur, yoksa emekçilere karşı onların her türlü burjuva yöneliminin teşvikçisidir.

Berktay'ın ideolojist yaklaşımı Brejnev dönemine bakışında da ortaya çıkıyor. Berktay'a göre Brejnevcilik son tahlilde geçici bir deformasyon, ideolojik siyasi kertede örülmüş uzun süreli bir sapmadır.[111]

Burada da ideolojik sapma görülen Brejnev'le Sovyetler Birliği'nin yapısı üstüste oturmuyor. Nasıl oluyor da, sosyalist bir toplumsal yapı, böylesine uzun süreli bir ideolojik sapmayı uzun yıllar üstünde taşıyor ve nasıl oluyor da bugün Gorbaçov bütün çabalarına rağmen bu sapmanın toplumsal kaynaklarını ortadan kaldırmakta bu kadar büyük zorluklarla karşılaşıyor.

Apaçık görülüyor ki, ideolojik kertede bir sapma olarak sunulan şey, aslında toplumsal yapının kendisidir, onun içinde kök salmıştır ve bu yapıdır ki, Afanasyev gibi Glastnostçular "Sovyetler Birliği bu yapısıyla sosyalist değildir" dedirtmektedir.

Aslında ilişki, Stalin dönemi açısından da,

106. Halil Berktay, "Bazı Tarihsel Sorunlar-II" s.35.
107. Age, sayı: 56, s.32.
108. İ. Çakır, "1928 yılındaki dönüşüm", *İşçiler ve Toplum,* sayı: 6, s. 33-34.
109. Age, sayı: 56, s.29.
110. Berktay'da sol ve sağ kanat kavramları önemli bir karışıklık içinde. Örneğin SSCB'deki Yeltsin-Afanasyev kanadını sağ olarak niteliyor. (*Saçak,* sayı: 56, s. 27) Bu durumda halka en uzak en katı bürokrat kesimin temsilcisi Ligaçev de sol kanat oluyor. Oysa Yeltsin kanadının görece sol ve emekçilere daha yakın bir konumda olduğu apaçık ortada.
111. Age, sayı: 55, s.30.

Brejnev dönemi açısından da, Berktay'ın sandığının tersidir. Yani öncelikle *temel* belirleyici olmaktadır. Temeldeki yapısal ve sınıfsal yönelimler belli bir yönde gelişmekte ve ancak bundan sonra ideolojik düzlemde değişiklikler kökleşmeye başlamaktadır. Yani ideolojik sapma havada sallanmamaktadır. Toplumsal ve sınıfsal yapıdan güç almakta, bu yapıyla şekillenmektedir.

gorbaçov'a bakış

Berktay, beni Gorbaçov refromları konusunda katı ve kötümser bir tutum içinde buluyor. Sanırım 1987 yılında Gorbaçov reformlarıyla ilgili yazdığım bir yazıya dayanarak[112] şöyle bir eleştiride bulunuyor: "Mehmet Gündüz, tek tek ağaçlardan ormanı göremeyecek bir konumdan, 'reel sosyalizmin asla ve asla değişmeyeceği', 'Sovyetlerin Buharin'i asla aklamayacakları', şunun veya bunun 'asla olmayacağı' gibi hem dogmatik ve hem de fragmante polimiklere saplanıp kalmasa... kendi teorik hatalarını düzeltme yollarını da bulabilecektir."[113]

Öncelikle eleştirinin haklı yanları üzerinde durmalıyım. Gerçekten de, 1987 yılında, bugüne göre Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelere ve reformlara daha uzak bakıyor, başlangıç aşamalarındaki tutuklukları sürecin sonuymuş gibi değerlendiriyordum. Buna bağlı olarak, aşağıdan gelişecek süreçlerin getireceği zorlamaları ve patlamaları dikkate almayarak statükonun gücüne fazla ağırlık veriyor ve dolayısıyla Sovyet tarihindeki değerlendirmelerin esasta fazla değişmeyeceğini düşünüyordum. Buharin konusunda ileri sürdüğüm "asla aklanmaz" türü öngörü, her ne kadar siyasi bir aklanmaya dikkat çekiyor ve dolayısıyla sorunu Stalin'in hızlı sanayileşmesinin mahkum edilmesi bağlamında ele alıyor olsa da, en azından yarattığı izlenimle değişmezlik ve katılık değerlendirmelerine güç veren nitelikte olduğundan hatalıydı.

Ancak, sorunun, yine de tek yanlı bir iyimserlikle ele alınmasının hatalı olduğunu düşünüyorum. Sovyetler Birliği'ndeki bugünkü gelişmeleri, Berktay'ın deyişiyle "toptancı değil, tefrikçi" bir tarzda ele almanın, olumlu ve olumsuz yanları ayırmanın, ideolojik gelişmelerle sınıfsal durumları ve yapısal temelleri de birbirinden ayırarak konuyu incelemenin doğru olduğunu düşünüyorum.

Glastnost gerçekten de aşağıdan bir süreci başlattı. Sovyet toplumu susan bir toplumdan konuşan bir topluma doğru evrilmeye başladı. Siyasal çoğulculuk hâlâ yoksa da, tabandan gelişen bir toplumsal çoğulculuk kendini bağımsız derneklerle, tartışma kulüpleriyle vb. ortaya koyuyor. Bu gelişme insana ister istemez Fransız ihtilalinin Paris'indeki o sayısız halk kulüplerini hatırlatıyor. Stalinizm eleştirisi gerek yayın organlarında, gerekse parti ve devlet içinde gelişiyor, toplumdaki Stalin aleyhtarı duygularla birleşiyor. Stalinizm sorgulandıkça, ortaya yeni yeni fikirler, daha derin tezler atılıyor, parti içinde de yeni kanatlar ortaya çıkıyor, daha radikal, daha sol yönelimler gözleniyor. Hatta öyle ki, bu çıkışlar Sovyetler Birliği'nin niteliğini sorgulamaya girişiyorlar. Düşünceler zincirlerinden boşanıyor, muhafazakarlık köşeye sıkışıyor.

Sovyetler'de altmış yıldır ilk kez bazı kararlara karşı eller kalkmaya başlıyor, 19. Parti Konferansında Parti Merkez Komitesinin dışında daha radikal öneriler yapılıyor ve azınlıkta da kalsa taraftar bulabiliyor vb. vb. Bunlar Sovyetler Birliği açısından gerçekten olağanüstü gelişmelerdir, toplumun aşağıdan canlanan güçlerinin ileriye doğru atılımının ilk işaretleridir.[114]

Ama diğer yandan, reformlar, Gorbaçov'un ağzından resmileştiği kadarıyla, henüz bürokratik düzeni kökten sorgulayan bir yönelim içinde değildir. Daha sol kesimin zorlamaları olsa da bugün, bürokrat düzen içi bir düzeltim ve son tahlilde bir üretimi arttırma programı düzeyindedir. Bürokrasi, Glasnost'un açtığı yoldan daha radikal halk kesimlerinin işin içine karışacağından korkmakta ve daha başından işi sıkı tutmaya çalışmaktadır. Glasnost hareketini destekleyen ve geliştirmeye çalışan, bu amaçla kitle hareketini körükleyen unsurlar baskı altındadır. Gösteri yapan Kırım Ta-

112. Mehmet Gündüz, "Sovyet Sistemi ve Gorbaçov Reformları", *Saçak*, sayı: 44, Eylül 1987

113. Halil Berktay, "Bazı Tarihsel Sorunlar...", s.28.

114. Çin'deki Deng Siao Ping reformlarının ise böyle bir toplumsal canlanma yaratmak yerine, bürokrasinin üretimci çizgisi doğrultusunda toplumu disipline ettiğini belirtmek gerekir.

tarlarının liderleri gözaltına alınıyor, Glasnost dergisinin idare odası basılıp evrakları polis tarafından götürülüyor. Gösteri yapan, muhalifler sokaklarda sivil KGB ajanları tarafından sürükleniyor, polis örgütü demokratik baskılarla belli kısıtlamalara uğrasa da esas olarak keyfi yöntemlerle çalışmaya devam ediyor, yeni gelişmelerin bir öğesi olan kitle gösterilerini bastırmak üzere büyük kentlerde çevik kuvvet ekipleri kuruluyor. Yani gelişen kitle hareketinin üzerinde o eski devlet makinası esasta bir değişiklik olmadan heyula gibi duruyor. Bürokrasinin ayrıcalıkları sorgulanıyor ama, devam etmekten de geri kalmıyor. Nomenklatura yerli yerinde duruyor. Sonuç olarak eski toplumsal mevzilenme ve yapı temelde devam ediyor. Marks'ın tanımıyla, toplumun bedenini sıkan o boa yılanı capcanlı karşımızda duruyor.

Stalin'in kurduğu yapı temelinden tepesine yıkılmadan toplumun sosyalist yola sokulması imkanı gözükmüyor. Glasnost buna giden yolu açmada bir adım olabiiir. Afanasyev'in bu noktada yaptığı saptamalara aynen katılıyorum.

Böyle radikal bir değişimin iki önemli ögesi vardır. Biri işçi sınıfının kitlesel olarak sürece katılımı, aktifleşmesi ve yine bunun doğal sonucu olarak toplumsal çoğulculuğun gelişmesine hizmet edecek bir siyasal çoğulculuğun işçi sınıfının önünü açması. Bugün ne yazık ki, reformcu hareket içinde merkezi çizgiyi temsil eden Gorbaçov her iki noktada da önemli yetersizlikler içindedir. 19. Parti Konferansında çoğulculuk yönünde niteliksel bir başarının ortaya çıkmaması ve tek parti düzeninin adeta bir kere daha tescil edilmesi bunun örneklerinden birini oluşturmuştur.

sovyetler ve tek parti

19. Parti Konferansında kabul edilen tezlerden biri olan "devlet, kültür, ekonomi ve toplum hayatının bütün somut meselelerine Sovyetler karar vermelidir."[115] tezi, eğer gerçekten hayata geçirilecek olursa, bürokratik düzeni sarsacak niteliktedir. İktidarın Sovyetler'de olması Ekim Devriminin amaçlarından biriydi, ama önce iç savaşın zorlukları, daha sonra bürokrasinin parti diktatörlüğü nedeniyle, gittikçe uygulanamaz hale gelmişti. Stalin devrinde ve daha sonrasında, sovyetler, resmiyetin incir yaprağı rolünü oynamaktan öteye gidemediler.

Bununla beraber, tezlerin bir başka yerinde geçen, "Ülkemizde tarihsel olarak oluşmuş bulunan ve halen çok derin bir demokratikleşme süreci geçirmekte olan tek parti sisteminin varlığı nedeniyle, parti içinde ve toplumda, farklı görüşlerin karşılaştırılması, eleştiri ve özeleştiri için daimi ve aktif bir mekanizma oluşturulması son derece önemlidir."[116] cümlesinden, bir takım düzeltme önlemlerine rağmen tek parti sisteminin devam edeceğini öğreniyoruz.

Bu iki tez birbiriyle taban tabana zıttır. Eğer iktidarı gerçekten Sovyetlerin kullanması, temel konulara onun karar vermesi söz konusuysa, tek parti sisteminin sona ermesi gerekir. Eğer tek parti sistemi devam edecekse, iktidarın Sovyetler tarafından kullanılacağı sözleri, bugüne kadar olduğu gibi bir aldatmacadır ya da en fazla, parti içindeki muhafazakarların ağırlığına karşı başvurulacak yedek bir güç yaratma çabasıdır.

Tek parti sisteminin bir tek mantığı vardır, o da, bütün iktidarın bu tek partide toplanmasıdır. Dünyada bir tek örnek gösterilemez, hem tek parti sisteminin olduğu, hem de iktidarın bir başka organ tarafından kullanıldığı.

Tek parti sistemi, iktidarın gerçek sahibi meclis ya da Sovyet olmadığından, parti olduğundan, kaçınılmaz olarak iktidar organını rakipsiz bırakmak amacıyla yürürlüğe girer. Hiçbir iktidar organı,yanıbaşında başka bir *eşit düzeyde* rakip iktidar organının yaşamasına izin vermez. Örneğin iktidarı gerçekten kullanan bir meclis, yanıbaşında bir başka *eşit düzeyde* meclisi barındırmaz. İkili, üçlü iktidarlar, ancak büyük altüst oluşlar sırasında zora dayanarak ortaya çıkarlar.

Eğer Sovyetler Birliği'nde gerçek iktidar Sovyet olacaksa, o zaman partinin tekliğinin bir mantığı kalmıyor demektir. Çünkü burada artık tek olması gereken parti değil, Sovyettir. Tersine, eğer iktidar Sovyette olacaksa, ona eşdeğer bir başka iktidar odağının, yani tek partinin olmaması gerekir. Eğer tek parti

115. *2000'e Doğru*, sayı: 2/24, Haziran 1988.

116. Agy.

olmaya devam ederse, iktidar kaçınılmaz olarak Sovyet'ten partiye kayar, ne kadar çabalarsanız çabalayın bunu önleyemezsiniz. Rakipsiz bir Sovyet iktidarı, ancak rakipli bir partiler sisteminde, yani çok parti ortamında yaşayabilir. İktidar organının tekliği, bu iktidar organının içindeki güçlerin, partilerin çokluğunu gerektirir.

işçi hareketi ve "sosyalist meta üretimi"

Berktay, Gorbaçov'un olumluluklarını koyarken zaaflarını ve geri yanlarını pek göremiyor gibi geliyor bana. Örneğin, Gorbaçov'un en önemli zaaflarından biri, işçi sınıfının potansiyelini harekete geçirememek olduğu halde, Berktay, yeni kıpırdanan işçi hareketlerini olumsuz ele alarak şöyle diyor: "İşçi sınıfı temelli oldukları ölçüde işçilerin de bürokratik devletçiliğin havasına kendilerini uydurmuş olmalarıyla ilişkili olumsuz reaksiyonlar olarak doğuyorlar."[117]

Oysa işçiler, temelde, Gorbaçov'a değil, sisteme karşı direniyor. İşçi hareketi Glasnost'un düşmanı değil dostu. Perestroyka denilen yeniden yapılanma programı ise, bürokratik düzeni darbelediği, emekçi inisiyatifine yol açtığı oranda işçi sınıfı tarafından desteklenecek, işçileri piyasa mekanizmalarına kurban ettiği, bir kurt sürüsünden bir başka kurt sürüsüne teslim ettiği oranda tepkiye yol açacaktır. Sosyalizm, bürokratik- merkezi plancılıkla, piyasacılık alternatifleri arasına sıkışmak zorunda değildir. Emekçi inisiyatifi ve sosyalist kitlesel demokrasi gerçek alternatiftir.

Bu noktada, Berktay'ın da kullandığı "sosyalist meta üretimi" deyimi üzerinde durmamız gerekiyor.

Stalin "sosyalist üretim tarzı" diye kalıcı bir kategori yaratarak kapitalizmden işçi sınıfı iktidarına olumsuz bir miras olarak kalmış ve birdenbire ortadan kaldırılamayan birçok kategoriyi de kalıcılaştırdı. Bunlar, sosyalist üretim ilişkilerini geliştirme ve sınıfsız topluma ilerleme sürecinde mücadele edilmesi, geriletilmesi ve giderek ortadan kaldırılması gereken kategorilerken, adeta benimsenen, sosyalizme özgü kategoriler haline dönüştürüldü. Meta üretimi de bunların başında geliyor. Meta üretiminin, işçi sınıfı iktidarı altında da uzunca bir süre sürdüğü, süreceği, yılların deneyleriyle ortaya çıkmıştır. Ama bu böyledir diye şu bilinen meta üretiminin başına bir "sosyalist" sıfatı eklemeye hiç gerek yoktur.

Geri bir ülkede işçi sınıfı iktidarının belirli dönemlerde kapitalizmin ögelerine ihtiyaç duyması bir gerileme de olsa anlaşılır bir şeydir. Ama bunların benimsenmesi, işçi sınıfının yabancılaşmasını kutsamak ve ileriye doğru yürümek şevkini ortadan kaldırmak anlamına gelir. Lenin, NEP döneminde meta değişimine özgürlük tanırken bunun aynı zamanda bir gerileme olduğunu açıkça belirtmiştir. Stalin'de bu tutum terk edildi, tersine bilinçler köreltildi. Çinliler de meta üretimine olan ihtiyaçlarını, başına "sosyalist" sıfatı koyarak meşrulaştırmaya çalıştılar. Bugün Glasnostçular da böyle yapıyorlar. Berktay'ın bu kavramlaştırmayı benimsemesini doğru bulmuyorum.

kültür devrimine bakış

Berktay, Çin Kültür Devrimi'nin hiç de haketmediği halde 1917 ve 1949 devrimleri mertebesine yerleştirilmiş olmasını eleştiriyor.[118] Mao'nun Kültür Devrimindeki şiddete yol açan hataları ile Stalin'in hataları arasında bir iç bağlantı kuruyor.[119] Buradan hareketle "emekçilere inisiyatif tanımayan bir bürokratik yönetim tiranlıktır da, kural tanımazlık bir başka tür tiranlık değil midir?"[120] diye soruyor.

Kültür Devrimi konusunda da toptancı değil tefrikçi olmak gerekiyor. Kültür Devrimi ile ilgili olarak yapılan birçok eleştiri doğrudur. Çin gibi geri bir ülkede, feodal geleneklerin yaşadığı bir ülkede, kitle inisiyatifi bir yanıyla feodal bir patlamadır da. Sınıf mücadelesinin, gerçek durumun ötesinde fazlaca vurgulandığı ve halk içindeki çelişmelerin düşmanca yöntemlerle çözülmeye girişildiği de gerçektir. Uygulanan sert yöntemlerin sonuçta halka ve devrime zarar verdiği açıktır. ÇKP'nin komintern geleneklerinin içinden gelmesi, Sta-

117. Halil Berktay, "Sovyetler Birliği ve Çin'deki Gelişmeler", *Saçak*, sayı: 53, Haziran 1988, s.26.

118. Agy, s. 23.
119. Agy, s. 24.
120. Agy, sayı: 52, s. 38.

linist alışkanlık ve kurumları tevarüs etmiş olması da, Kültür Devriminin anti-bürokratik aşağıdancı yanına zarar vermiş, bir dönem sonra kitle inisiyatifinin yerini "dörtlü çete"-nin bürokratik, yukardancı yöntemleri almaya başlamıştır. Öte yandan, normların yok olmasının, kişi tapıncının, kültür ve aydın düşmanlığının, bizzat Mao'un sözleriyle de teşvik edilen cehalete övgünün yol açtığı büyük zararlar sıralanabilir. Kitle inisiyatifinin çoğulculukla tamamlanmamasının, sonunda kitle hareketini de bürokrasinin manüple ettiği göstermelik hareketler haline getirmesi saptanabilir. Kültür Devriminin başlangıcında ortaya çıkan kitle hareketinin başıboşluğundan gelen hatalarla, ÇKP'nin yukardan ve güdümleyici bürokratik etkilerinin yol açtığı manüplasyonların içiçe olduğunu, başlangıçta birinci tür hataların, daha sonraları ise ikinci tür hataların ağır bastığını, Kültür Devriminin "kural tanımazlık" ve bastırıcılık gibi iki uç arasında gidip geldiğini söyleyebiliriz. Külah giydirme, suçlama, günah çıkartmaya zorlama, yerlerde süründürme, dövme gibi şiddet eylemlerinin insanların ruhunu geliştirmediğini, tersine darbelediğini belirtmeye gerek bile yoktur. Bunlardan bugün önemli dersler çıkartmak zorunludur.

Evet ama Kültür Devrimi bu olumsuzluklardan ibaret midir? Böyle bir bakış bizi, tarihteki bütün devrimlerde de benzer hatalar bulup reddetmeye götürmez mi? 68'lerde ayağa kalkan devrimci güçlerin buna benzer hataları olmamış mıdır?

Kültür Devrimini, öncelikle, dünyaya, insanlığa getirdiği mesajlar, insanlığın büyük ileri yürüşüyüne getirdiği ivme açısından ele almak gerekir. Kültür Devrimi, bu yönüyle, Paris Komünü, Ekim Devrimi kuşağında yer alır.

1960'ların dünyasına bakalım. Bürokratik Sovyet modeli, kitlelere yabancı "üretimci sosyalizm" sorgulanmaya başlamıştı. Sovyet devlet bencilliğinin yerini, dünya devriminin bahar rüzgarı almaya başlamıştı yeniden. Çin Kültür Devriminin bu devrimci canlanışta özel bir yeri vardır. O günlerin fırtınasını yaşayan herkes hatırlar, Marksizm bu taze devrimci havayla birleşebildiyse Kültür Devrimi bunda çok önemli olmuştur. Sovyet modeline alternatif arayışı Kültür Devriminin getirdiği mesajlarla bir ütopya olmaktan kurtulmuş, Marksizm, bürokratizmin ağır kurumsal ve kuramsal havasından sıyrılmaya başlamıştı. Eğer dünyada ve Türkiye'de, Stalinist-bürokratik hattan bağımsız bir Marksizm olabildiyse, hatta batıda yeni sol kendinde Sovyet modelini eleştirme cesaretini bulup bunu entellektüeller dünyasının dışına taşıyabildiyse bunda Kültür Devriminin yarattığı umut ve sosyalizmde kitle inisiyatifi konusunda getirdiği yenilikler inkar edilemez. Kültür Devriminin ilanındaki 16 maddelik karar, bürokratizme karşı devrimci sosyalizmin manifestosu olmuştur ve bugün de sosyalizmin bürokratizme karşı kazanımlarında önemli bir yeri vardır.

Berktay, 1960'lardaki saflaşmalarda Sovyet taraftarı kesimde kalmayışımızı olumlu gördüğünü söylüyor.[121] Açaba bunda, Kültür Devriminin hiç mi rolü yoktu?

Ayrıca Kültür Devrimi, sosyalizm açısından da önemli teorik kazanımlar sağlamıştır. Kendi pratiğinin başarısı ayrı bir sorun ama yeni sınıflaşmaya karşı sosyalizm altında da isyan hakkını getirmesi son derece önemlidir ve Berktay, Mao'yu eleştirirken, 1960'lardaki katılıklar, monolitiklikler gereksiz gerginlikler konularında ne kadar haklı olursa olsun, böyle bir isyan fikrinin geliştirilmiş olması, 1950'lerdeki Mao'nun "yüz çiçek açsın" fikrinin doğal bir devamıdır.

Kültür Devriminin doğrudan doğruya Çin'de bıraktığı olumlu mirası da gözden kaçırmamak gerekir. "Dörtlü çete" diye adlandırılan grupla Kültür Devrimini bire bir eşitlemek hatalıdır. "Dörtlü çete"nin devrilmesine yol açan Tien an Men olaylarının öncü örgütçüleri, "Dörtlü çete"nin aşırı solcu olmakla suçlayıp hapse attığı Kültür Devrimi kadrolarıdır.[122] Bu gurubun devrilmesinden sonra yüzden fazla yayın organıyla ortaya çıkan *Demokrasi Hareketi*'nin sol kanadını oluşturan kadrolar da aynı Kültür Devriminin kadrolarıdır ve bunlar önemli ölçüde işçi sınıfı kökenlidirler. Bu, hiçbir ülkede görülmeyen biçimde, Kültür Devrimi'nin işçi sınıfı kökenli kadrolar ve devrimci teorisyenler yetiştirdiğinin göstergesidir. Bu teorisyenlerin görüşlerini incelediğimizde apaçık

121. Age, sayı: 53, s.16.
122. Ergun Aydınoğlu, "Çin'de Aşağıdan De-Maoizasyon Ya da Marksizmin Yeniden Doğuş Sancısı", *11. Tez*, 8. Kitap, Haziran 1988.

görüyoruz ki, Kültür Devrimi sayesinde, Çin'de, resmi söylemin ve piyasa sosyalizmi hayranı resmi teorisyenlerin dışında enikonu nitelikli teorisyenler yetişmiştir; bu teorisyenler, bugün Marksizmin sorunları konusunda ciddiye alınacak irdelemeler yapmakta, devrim sonrası toplumların sorunlarında son derece ilginç saptamalarda bulunmaktadırlar. Bu kadarı bile az şey midir?

Stalin'le Kültür Devrimi benzerliğine gelince... Aslında Berktay da, belki farkında olmadan, "bürokratik tiranlık" ve "kural tanımazlığın tiranlığı" şeklinde iki farklı ve hatta zıt tanım yaparak farkı belirtmiş oluyor.

Stalin döneminde yapılanlarla Kültür devrimi birbirinin zıddıdır. Stalinizm sağ-bürokratik çizgidir. Kültür Devrimindeki hatalar ise anti-bürokratik çıkışın sola sapmasıyla açıklanabilir. Stalincilik, yukardan devlet ve polis zoruyla kitlelerin bastırılması, siyasetin dışına sürülmesidir. Kültür Devrimi, aşağıdan halk kitlelerinin yeni sınıflaşmanın merkezi olan bürokrasiye ve devlet baskısına karşı ayaklanmasıdır. Stalincilik, sosyalist kamulaştırmayla birlikte sınıfların ortadan kalktığının, kitlelerin daha çok çalışmaktan başka bir şeyle ilgilenmemeleri gerektiğinin ilanıdır. Kültür Devrimi ise "üretimci sosyalizmin" sorgulanmasıdır. Stalinist bürokrasi işçi komitelerini iğdiş etmiş, devre dışı bırakmış, göstermelik hale getirmiş, Ekim Devriminin getirdiği eşitlikçilikle mücadeleyi kendine baş görev almıştır. Kültür Devrimi, işçi komitelerini canlandırmayı amaçlamış, yer yer aşırıya kaçsa da eşitlikçi ilkeleri önplana çıkartmıştır. Stalinizm parti hakimiyetini fetişleştirmiş, Kültür Devrimi parti fetişizmine saldırmış, bu tabuyu sarsarak bugünün sosyalist demokrasi tartışmalarına olumlu bir miras bırakmıştır. Bu listeyi daha da uzatmak mümkündür.

Doğrudur, kural tanımazlık, kısa zamanda bir tiranlığa, keyfiliği, normların yokluğunu kullanan bir kesimin başıboş diktatörlüğüne dönüşür. Ama şu da açıktır ki, kuralsızlığın tiranlığı, bürokratik tiranlığa göre çok daha geçici ve zayıftır. Çünkü kuralsızlık, büyük bir şiddete yol açsa da yapısı dolayısıyla yerleşik kurumlara dönüşemez. Ama bürokrasinin diktatörlüğü bir kere kuruldu mu, onu yerinden oynatmak ve yıkabilmek uzun yıllara mal olur.

Belge 1

1980'lerde sosyalizm üzerine sorular

1981 yılında Aydınlık hareketinin o zamanki önderliği, sosyalizmin sorunlarının ele alınması gerektiği kanısındaydı. Sorunları ele almak üzere bir tartışma metninin yazılması düşünülmüştü. Aşağıdaki belge, bu düşüncenin ışığı altında, 1981 yılının Temmuz ayında, bir gurup arkadaşın katkısıyla Mehmet Gündüz, tarafından hazırlandı. Bundan bir süre sonra, muhafazakarlığın müdahalesiyle sosyalizmin sorunlarının tartışılması durduruldu ve "sorular" metni de "tedavül"den kaldırıldı. Muhafazakâr çizgi, bu metinden hareketle, sosyalizmin sorunlarını tartışma eğilimini "sorular hareketi" olarak niteledi ve "sorular metni"nde ileri sürülen fikirlerin liberalizme sivil toplumculuğa hizmet ettiğini ileri sürdü. Sekiz yıl önce hazırlanmış ve o zaman çok geniş okunma olanağı bulamamış bu metni sunuyor, yapılan eleştiri ve suçlamalar hakkındaki değerlendirmeyi okuyucularımıza bırakıyoruz.

I. siyasal ikidar sorunu

1. iktidarın ele geçirilmesi sorunu (Jakoben tipi devrime karşı tutum)

Özellikle Sovyet Devriminden sonra hararetle tartışılan sorunlardan biri işçi sınıfının iktidarı hangi koşullarda ele geçirmesi gerektiği konusudur.

Menşeviklerin önemli bir kısmı, proletarya sınıf olarak nüfusun çoğunu meydana getirmeden devrimin olamayacağını, işçi sınıfının iktidarı ele geçirmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Dolayısıyla onlara göre devrim ancak en ileri kapitalist ülkelerde olabilir. Bunun dışında kalan yerlerde işçi sınıfı iktidara gelmek için çalışmamalıdır. Buna bağlı olarak ileri ülkelerde demokrasinin iyice gelişmesi ile sosyalizme barışçı bir geçiş olabilir. Menşevikler Jakobenciliği Blankicilik azınlık devrimciliği olarak nitelemekte ve bu tür devrimlerin sonunda azınlık iktidarına yol açacağını söylemektedirler.

Bu sorun, Jakoben tipi devrimlere karşı takınılacak tutum sorununu da gündeme getirmektedir. Marks ve Engels'in Jakoben devrimini önemli bir devrim olarak değerlendirdikleri, bazı yönlerini

örnek aldıkları, Blanki'nin azınlıkçı devrimciliğinde de yeni bir devrimci ruh buldukları bilinmektedir. Ancak onlar devrimin esas gücünü toplumun olgunlaşmasında ve kitlelerin bilinçlenmesinde görmektedirler. Daha sonraki yıllarda Engels, bu sorunu daha da açmış ve artık azınlık devrimleri döneminin bittiğini, geniş kitlelerin devrime doğrudan katılması ve (ne yapıldığını bilmesi) gerektiğini belirtmiştir.

Diğer yandan Kautsky, devrimde irade etkeninin kullanılmasının azınlık devrimi anlamına geleceğini ve bu tür devrimlerin iç savaşa yol açacağını, iç savaşın ise sosyalizme en zıt durum olduğunu iddia etmiştir. Lenin, devrimin kitlelerin eseri olacağını ortaya koymakla birlikte, menşeviklerin pasif bekleme ve tarihi fırsatları değerlendirmeme, hatta iktidarı kendi eli ile burjuvaziye hediye etme siyasetini şiddetle eleştirmiştir. Lenin'e göre bu, aslında devrimden ilelebet vazgeçme ve burjuvaziye kölelik yoludur. Rosa Luxemburg da Lenin'in eleştirisine katılmakta ve Bolşevikleri bu noktada bütün gücü ile desteklemektedir. Luxemburg, çoğunluk olup devrim yapmak yerine, devrim yapıp çoğunluk olmak gerektiğini belirtirken, Bolşevikler çoğunluk olmanın basit bir sayısal sorun olmadığını söylemekte ve Bolşeviklerin Sovyetlerde çoğunluğu oluşturmadan devrim yapmaya kalkışmadıklarını eklemektedirler.

Mao Zedung'un bu noktada söyledikleri de tartışmayı geliştirici niteliktedir. Mao kitlelerin devrime katılımı ve devrimdeki rolü sorununu Lenin'den de kuvvetli bir biçimde vurgulamakta ve kitlelerin çoğunluğu eğer bir değişiklik yapmaya hazır ve gönüllü değilse beklenmelidir demektedir.

Bu tartışmanın bir uç noktasında iradecilik ve darbecilik vardır. Diğer uç noktasında ise kendiliğindencilik ve reformculuk bulunmaktadır. Ancak bu tartışmanın esas önemli yanı işçi sınıfının kaynakları kısıtlı ve kültürel bakımdan geri bir ülkede iktidarı ele geçirdiği koşullarda sosyalizmin inşa edilip edilemeyeceği, ikidarını sürdürüp sürdüremeyeceği ana tartışmasına bir ön hazırlık olmasıdır.

2. geri ülkelerde iktidarın elde tutulması ve sosyalizmin inşası

Sovyet devrimi, iktidarın ele alınıp alınamayacağı tartışmasına son vermiştir. Ancak bu kez, gündeme böyle geri bir ülkede işçi sınıfının iktidarı elde tutup tutamayacağı tartışması gelmiştir.

Menşevikler, böyle bir ülkede içi sınıfının ikidara gelmesinin büyük bir hata olduğunu söylemenin yanısıra, işçi sınıfının iktidarı elinde tutamayacağını, sosyalizmi kuramayacağını ve yerini ya burjuvaziye ya da küçük bir azınlık iktidarına bırakmak zorunda kalacağını ileri sürüyorlardı.

Öte yandan sol menşeviklerden olan Martov ve merkezci Kautsky proletaryanın iktidarı kısa bir süre, feodalizme balyoz darbeleri indirmek amacıyla elinde tutabileceğini, ama bu işlevini yerine getirdikten sonra iktidarı burjuvaziye terketmek zorunda kalacağını belirtiyorlardı.

Troçki ise Avrupa devrimi olmazsa proletaryanın iktidarı elinde tutamayacağını söyleyerek "tek ülkede sosyalizm" tezine karşı çıkıyordu.

Lenin de geri bir ülkede sosyalizmi inşa etmenin ileri kapitalist ülkelere göre çok zor olduğunu söylüyordu. Ancak o bundan iktidarın burjuvaziye geri verilmesi ya da iktidarın alınmaması sonucunu çıkarmıyor. (İşçi sınıfının iktidarı ele geçirmek yoluyla burjuvazinin uzun yıllar sürüncemede bıraktığı burjuva demokratik devrimin görevlerini hızla tamamlayacağını ve diğer yandan da sosyalizmin önkoşullarını, özellikle kültür sorunun hallini iktidarın olanaklarından yararlanarak sağlayacağını ortaya koyuyordu.) "Neden iktidarı ele geçirerek burjuvazinin uzun yıllar çözemeyeceği sorunları çözüp sosyalizmin koşullarını hazırlamayalım" diye soruyordu. Öte yandan Lenin, emperyalizmin getirdiği değişiklikleri de dikkate almak gerektiğini belirtiyor ve Marks döneminde görülmeyen olgular üzerinde durarak, geri ülkelerde de sosyalizmin kurulabilmesi için belli olanaklardan söz ediyordu. (Ancak Lenin, sosyalizmin ileri ülkelerde, uygarlık koşullarında inşa edilebileceği fikrinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir.)

Mao Zedung daha sonraki dönemde bu soruna son derece değişik bir yaklaşımda bulunarak o zamana kadarki Marksist önermenin zıddını ileri sürdü. Mao'ya göre sosyalizm, ileri ülkelerde daha zor, geri ülkelerde daha kolay kurulabilirdi. Çünkü sorunu insan sorunu olarak ele almak gerekirdi. Sosyalizmi insanlar, kitleler kuracağına göre, geri ülkelerin halkaları yoksullukları dolayısıyla devrime daha yatkın ve sosyalizmin inşasına daha heveslidirler. Oysa ileri ülkelerin işçi sınıfı kapitalizm tarafından zehirlenmiş ve uyuşturulmuştur. Bu nedenle sosyalizme hevesli değildir. Mao Zedung, bu yorumuyla sosyalizmin temel maddeleri olan mal bolluğu, uygarlık gereçleri, makina ve kültür

etkenini tali plana atmakta ve insan faktörünü herşeyin üzerine çıkartmaktadır.

Bütün bu yaklaşımlar şimdi yeniden gözden geçirilmeli ve bu sorun tartışılmalıdır.

3. emperyalizmin genel buhranı ve kapitalizmin sonu

20. yüzyılın başından beri emperyalizmin genel buhranından, emperyalizmin can çekişen kapitalizm olduğundan, kapitalizmin sonuna yaklaştığından söz edilmektedir. Ancak bugün görülmektedir ki, kapitalizm yaralarını onarabilmiş, kendisini yenileyebilmiş, yeni dayanaklarla belli bir istikrar sağlayabilmiştir. Bu durum, elbette durumun bugünkü koşullarda yeniden gözden geçirilmesini ve tahlili yenilemek gerektiğini göstermektedir. Emperyalizmin yeniden tahlili devrim stratejisini belirlemesi açısından da son derece önemli bir noktadır. Çünkü emperyalizmin buhranı ve istikrarı sorunu doğrudan doğruya devrimin koşulları, iktidarın ele geçirilmesi, iktidarın elde tutulması ve sosyalizmin inşası sorunlarını belirlemektedir.

II. sosyalizmde devlet yapısı

1. devlet-parti ilişkisi

Sovyet devriminde çeşitli zorunluluklar devlet yapısı ile parti yapısını birleştirmiş, daha sonra da bu bir kuran, bir model haline gelmiştir. Sosyalist ülkelerde devlet-parti kaynaşması bir model olarak uygulanagelmektedir.

Sosyalizmde partinin devletin işlevlerini yüklenmesi zorunlu mudur? Bunu gerekli görenlerin dayandıkları tez, özellikle geri bir ülkede sosyalizmi inşa ederken böyle emredici bir örgütün zorunlu olduğu, tersi durumda halkın seferber edilemeyeceği ve iktidarın elde tutulamayacağı yönündedir. Parti bu işleri yüklenmediği zaman- devrimin radikal görevleri nasıl gerçekleştirilecektir. Bir devletin ilk kuruluşunda bu zorunludur.

Sosyalizm bir parti-devlet rejimi kurulmadan inşa edilemez mi? Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi partinin bir devlet örgütü gibi çalışması ve her yetkinin onun elinde toplanması onu kitlelerden kopartan bir etki yapmaz mı? Bolşevik devrimin birçok lideri daha sonradan, yapılan temel hatanın parti ile devleti aynılaştırmak olduğunu belirtmişlerdir. Budan bir ders çıkarılabilir.

2. yöneten yönetilen çelişmesi

Bütün sınıflı toplumlarda olduğu gibi sosyalizmde de yönetenlerle yönetilenler, sınıf ile devlet, sınıf ile parti arasında çelişmeler olduğu bilinmektedir. Lenin bunu gördüğü için sendikaların devlet karşısında belli bir özerkliğe sahip olması ve devletin bürokratik çarpıklıklarına karşı işçilerin haklarını savunması gerektiği üzerinde durmuştur. Burjuva devletinde bu çelişmeler dikkate alınarak gerek bireyin, gerek sınıfın haklarını kendi devleti karşısında güvence altına alan bazı kurallar ve yasalar getirilmiştir.

Sosyalist devlette bu sorun nasıl ele alınmalıdır. Bu çelişme var olduğuna göre nasıl bir tutum alınmalıdır. Sosyalist devlete karşı bireyin, sınıfın, geniş kitlelerin hukukunu güvence altına alan kural ve yasalar gerekli midir? Yoksa bu, burjuva düzenindeki kuvvetler ayrılığına giden bir yolun başlangıcı mıdır?

3. halk yönetimi, denetimi, katılımı, bürokrasi ile mücadele

Bugüne kadarki deneyler, sosyalizmde geri dönüş tehlikesinin yalnızca burjuvaziden değil, (hatta daha tehlikeli olarak) bürokratlaşan parti görevlilerinden, yani yeni burjuvaziden geldiğini göstermiştir. Partinin mutlak hakim bir konuma girmesi bu tehlikeyi olağanüstü arttırmaktadır.

Oysa kuramda bu sorun böyle konmuyor. Marks özellikle Paris komününün sonuçlarını özetleyerek bir işçi devletinin ilkelerini belirtiyor. Lenin bu ilkeleri daha da geliştiriyor. Önerileri insanlık tarihinin bugüne kadar görmediği kadar demokratik, burjuva demokrasisini fazlasıyla aşıyor. Sürekli ordunun yerine halk milislerinin geçirilmesi, devlet görevlileriyle yargıçların halk tarafından seçilebilmesi, halk jürilerinin seçilebilmesi, profesyonel polisin kaldırılması, yönetenler ile yönetilenler arasındaki her türlü ataerkil hiyerarşik düzenlerin tasfiyesi, kitlelerin azami faaliyeti ve inısiyatifi, halkın seçilmiş delegelerinin azami özgürlüğü, halkın seçtiklerini istediği zaman azletme hakkı, bütün bürokrasinin kaldırılması ve adım adım tasfiyesi, herkesin denetim ve gözetim görevlerini sırayla yerine getirmesi, herkesin bir süre memur, böylece kimsenin memur olmadığı bir durumun yaratılması vb. vb. İşte kuramsal olarak önerilenler bunlardır.

Bütün bunların sosyalist ülkelerde gerçek anlamda uygulamaya konulamamasının nedeni nedir? Devrimci coşkunun sönmesi ve halkın günlük dertleri içinde kabuğuna çekilmesi neden ileri gelmektedir? Bunda bükorkasinin rolü nedir? Halkın yönetime katılma alışkanlığının olmaması bir zorluk olarak belirtilebilir mi? Halkın kültür düzeyinin bu sorundaki rolü nedir? Devrimlerin geri ülkelerde olması, maddi ve kültürel kaynakların kıtlığı, bürokrasinin hakim, halkın tabi rolünü kamçılayan bir etken olarak gösterilebilir mi? Yöneticiler üstten çok halka sorumluluk duymalıdır. Ama bunu gerçekleştirmenin yolu nedir? Bu gerçekleşmediği zaman bir bürokrat zümre türeyebilmektedir. Yöneticilerin üretime katılması bürokratlaşmaya karşı yeterli bir uygulama olabilir mi? Halk yönetiminin kurulabilmesi için çoğulcu bir demokrasinin zorunluluğundan söz edilmektedir. Bu doğru olabilir mi? (Buradan giderek doğrudan ve dolaylı halk yönetimi sorununa da değinmek gerekmektedir). Emekçilerin siyasi iktidarı ele geçirmesi halk yönetimi için yeterli midir? İktidar ele geçer geçmez otomatikman devlet tam anlamıyla emekçilerin devleti olmuştu diyebilir miyiz? Yoksa iktidarın ele geçirilmesinden sonra "devletin emekçiler tarafından dolaysız fethi" biçiminde bir aşama, doğrudan yönetime geçiş diye bir aşama olmalı mıdır? Bu, devletin sönüş süreci ile aynı şey olarak kabul edilebilir mi?

Proletarya devlet iktidarını ele geçirdikten sonra nasıl elinde tutacaktır? Bunun teminatı nedir? Burjuvazi hakimiyetini ne ile kuruyor? Burjuvazinin esas gücü iktidardan değil, üretimden geliyor. Bu yüzden siyasi iktidarı da denetleyebiliyor. Henüz sosyalist üretimin kurulup olgunlaşmadığı koşullarda proletarya hangi araçlar ve etkenlerle bunu sağlayacaktır? İşçi sınıfının bürokrasiden kaçınmak amacıyla çoğulcu bir sisteme yönelmesi, henüz birçok avantajlarını korumakta olan burjuvazinin yeniden ikidarı ve devleti ele geçirmesi sonucunu verebilir mi?

4. sivil toplum, ademimerkeziyetçilik, devlet sosyalizmi

Marks ve Engels'in özerklik, ademimerkeziyetçilik, bürokrasi ve sivil toplum, devlet sosyalizmi konusundaki görüşleri bilinmektedir. Onlar daha çok, emekçilerin özgür inisiyatifine, özerkliğe ve sosyal örgütlenmelere önem vermişler, bürokrasiye, katı merkeziyetçiliğe ve devlet sosyalizmine karşı çıkmışlardır.

Ancak 20. yüzyıldaki sosyalizm uygulamalarında bunun zıddı ağır basmıştır. Sosyalizm, katı merkeziyetçi, devletçi, aşırı plancı, özerkliğe ve inisiyatife karşı bir görünüm kazanmıştır. Bu, bir zorunluluğun sonucu olarak görülebilir mi? Bazı zorunluluklar geçici olarak böyle uygulamaları gerekli kılmış olabilir mi? O zaman bu uygulamaların kuram düzeyine çıkarılması doğru mudur?

Sosyalizmin geri ülkelerde uygulanmak zorunda kalmasının müdahaleciliği ve merkezi yapıyı getirdiğini ileri sürenler vardır. Doğu toplumlarının despotik ve merkeziyetçi alışkanlıklarının doğudaki sosyalizm uygulamalarına da etkide bulunduğunu söyleyenler bulunmaktadır. Mülkiyetin devletin elinde toplanmasının böyle bir yapıyı zorunlu kıldığını, uygulama olanağı bulan her kuramsal sistemin merkezi zorlamaları beraberinde getireceğini, halkın demokrasi geleneklerinin geriliğinin merkezi yapıyı güçlendireceğini söyleyenler de vardır. Ayrıca bu yapının Rus devriminin talihsiz koşulları içinde ortaya çıktığı fikri de savunulmaktadır. Rus devriminin Jakoben türü önlemlere başvurmak zorunda kalması, emperyalistlerin ablukası, burjuvazinin başlattığı iç savaş, savaş sonrasının yıkımı ve açlık, devrimi koruyabilmek için böyle bir merkezi yapı gerektirmiştir, görüşü de dikkate alınmalıdır. Ancak bu önlemin geçici bir süre alınması başka bir şeydir, bir kuram olarak ileri sürülmesi başka şey...

5. proletarya iktidarı mı parti iktidarı mı?

Sovyetler Birliği'nde halk yönetiminin organları olan Sovyetlerin başlangıçta tayin edici bir rol oynarken, sonradan etkilerinin azaldığı bilinmektedir. İktidar giderek Sovyetler'den partiye kaymıştır. Buna önemli itirazlar gelmiş, proleter iktidarı mı sorusu sorulmuştur. Karşılık olarak böyle bir ayrım yapılamayacağı, proletaryanın siyasal alanda parti tarafından temsil edildiği ve proletarya iktidarı ile parti iktidarı arasında bir çelişme olmadığı belirtilmiştir.

Daha sonraki gelişmeler içinde Sovyetlerin artık içi boşalmış kabuk durumuna düştüğü, burjuva parlamentolarındaki canlılığı bile koruyamadığı açıktır. Artık bir noktadan sonra Sovyetler süs haline gelmiş, bütün iktidar Sovyetlerden partiye geçmiştir. Bazıları bu durumu Sovyet devriminin sapmasının ve bürokrasinin hakimiyetinin başlangıcı olarak görmekte, parti iktidarını benimsemenin tayin edici bir hata olduğunu belirtmektedirler.

Daha sonraki uygulamalarda da önemli ölçüde Sovyetler Birliği deneyi ölçüt alındığı için onun verilerinin dışına çıkılan bir uygulama görülmemiştir.

Proletarya iktidarı ile proletarya partisinin iktidarı aynı şey demek midir? Gerçek karar organı ve hükümet üzerindeki gerçek denetleyici halk meclisi mi olacaktır, parti yönetimi mi? Hükümet, meclise karşı mı partiye karşı mı sorumlu olacaktır? Sosyalist ülkelerde halk meclisinin yılda bir ya da iki kez toplanıp bazı kararları onaylaması ile parti iktidarı sorununun ilgisi nedir? Böyle bir toplanma düzeni halk meclisinin aslında süs olmasından ve sadece göstermelik bir onay kurumu olmasından mı ileri geliyor? Gerçekten sorunları ele alan bir halk meclisinin üyelerinin bu kez de burjuva parlamenterleri gibi profesyonel olmaları mı gerekiyor? Yoksa bu ikisi düzgün bir şekilde birleştirilebilir mi?

6. halk meclisi, parlamento, kuvvetler ayrılığı

Halk meclisinin parlamenter demokrasiden en önemli farkı halka çok daha yakın olması, halkın bu meclisi çok daha gerçek anlamda ve dolaysız saptaması, yakından denetlemesidir. Halk meclisi sistemi, siyaseti ve karar almayı burjuvazinin kapalı av alanı olmaktan çıkarmakta ve gerçek bir halk temsilciliği getirmektedir.

Ancak uygulama bunun tersi olmuştur. Halk meclisi sisteminde halk meclisinin işlevi son derece kısıtlanmış ve bu nedenle bu sistem parlamenter sistemin bile gerisine düşmüştür. Nasıl olmuştur da çok daha demokratik bir kurum bu işlevini yerine getirememiş ve giderek bir süs haline gelmiştir? Halk meclisinin gerçek iktidar yetkileri nasıl ve ne gerekçeyle elinden alınmıştır? Nasıl olmuştur da halk meclisleri gerçek anlamda, hükümetleri denetleyemez duruma gelmişlerdir?

Burjuva parlamenter sistemin kuvvetler ayrılığı ilkesi bu koşullarda yeniden ele alınıp incelenmelidir. Burjuvazi acaba bir anlamda kendi elini kolunu bağlayan böyle bir sistemi uygulamakta neden bu kadar ısrar etmektedir? Burjuvaziye karşıt olarak devrimci proletaryanın bir devrim döneminde radikal uygulamalara ihtiyacı olduğu bunun da ancak güçlü ve yetkili, bölünmemiş bir yürütme gücü aracılığıyla yapılabileceği söylenir. Acaba bu doğru mudur? Böyle yapılması sosyalist demokrasiye zarar veren, hatta giderek ortadan kaldıran, kitleleri bir kenara iten bir etki yapabilir mi? Eğer böyle ise buna değer mi? Sosyalist demokraside de kuvvetler ayrılığı olamaz mı? Bu sosyalizmin inşasını zayıflatır mı, yoksa bireylerin ve kitlelerin haklarını güvence altına alan bir etki yaparak güçlendirir mi, tartışma konusudur. Sosyalizmde referandumun rolü ne olabilir? Bu, doğrudan demokrasiye giden bir adım olarak görülebilir mi? Sosyalist ülkelerde seçimler halk açısından ne ifade etmektedir, seçimlere katılma oranının yüksekliği neyin göstergesi olarak alınabilir?

7. halk meclisi ve devlet

Burjuva düzeninde parlamento ile devletin temel kurumları (ordu, polis, istihbarat örgütleri,hatta dış işleri) ayrılmıştır. Yani parlamentodaki herhangi bir iktidar değişikliği devletin bu en önemli temel kurumlarını nitelik olarak etkilemez, değiştirmez. Parlamentonun eli buralara ulaşamaz. Sosyalizmde halk meclisinin yetkileri ve elinin uzanacağı alan ne olmalıdır? Halk meclisi bütün devlet kurumlarına hiçbir istisna bırakmadan el atabilecek, değişiklikler yapabilecek midir? Sosyalizmde hükümet değişikliği temel devlet kurumlarını ne ölçüde etkilemelidir?

8. çoğulcu sistem sorunu

Bugüne kadarki uygulamaların tümü sosyalizmle çoğulcu demokrasiyi bağdaştırmamış, tersine çoğulculuk burjuva demokrasisi olarak reddedilmiştir. Bu, bazı dönemlerin zorunlu uygulamaları olarak belirtilmemiş, kuramsal olarak da böyle olması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu nedenle feodal ve burjuva partiler başta olmak üzere işçi sınıfı partisinin dışındaki bütün partiler yasaklanmıştır. Üzerinde tartışılması gereken bir soru olarak bu nokta da gündeme getirilmelidir. Halk meclisi sistemi, çok partililikle, bu partilerin seçimlerde serbest yarışmasıyla bağdaşmaz mı? Proletarya iktidarı kuramı başlangıçtan itibaren tek partililiği zorunlu kılmış mıdır? Yoksa Rus devrimindeki zorunlu bazı uygulamalar sonradan bir kuram olarak kabul edilmiş ve o günden bugüne böyle sürüp gelmiş midir? Örneğin Paris Komünü deneyine baktığımız zaman çoğulcu bir yapı gözlenmektedir. Çeşitli işçi partilerinin yanısıra burjuva cumhuriyetçiler de Paris Komünü iktidarında görev almışlardır. İşçi sınıfı iktidarı burada tek partililik biçiminde uygulanmamıştır. Diğer yandan Çin'de diğer partilere izin vardır. Ancak bunlar son derece etkisiz dernekler düzeyinde bırakılmıştır. Bu da elbette çoğulculuk olarak anlaşılamaz.

III. proletarya partisi

1. yekpare parti anlayışı ve hizip sorunu

J. Murphy, "Stalin" adlı yapıtında Stalin'in 1938 yılında Lenin'in de istediği "yekpare" partiyi en sonunda gerçekleştirdiğini, muhalefetsiz bir parti yarattığını söylüyor.

RSDİP'de olsun, Bolşeviklerde olsun başlangıçta muhalefet ya da hizip yasağı söz konusu değildi. Partinin içinde son derece yoğun bir fikir mücadelesi ve bunun doğal sonucu olarak da guruplasmalar, giderek hizipleşmeler oluyordu. Daha sonra iç savaşın getirdiği yıkıntı ortamında Lenin, partiyi ayakta tutabilmek üzere parti içinde hizipleri yasaklamak kararı almak gerektiğini düşündü ve 10. kongrede bu kararla birlikte işçi muhalefeti ile Desimistler (Demokratik Merkeziyetçiler) adlı gruplar dağıtıldı. Ancak birçok tarihçi Lenin'in bu önlemi geçici bir süre için düşündüğünü söylemektedir. Buna karşılık, bunun Leninist bir kural olduğunu söyleyenler de hayli yoğundur. Hatta Marksistler içinde bugüne kadar bu ikinci tez kabul edilmiş ve uygulanmış, bütün Marksist partilerin tüzüklerinde hizip geleneksel bir tutum olarak yasaklanmıştır.

Mao Zedung, parti içinde mücadelenin kaçınılmaz olduğunu, söyleyerek yeni bir anlayış getirmiştir. Böylece Stalinci uygulamadan ayrılmıştır. Ancak ÇKP'nin tüzüğünde de hizip oluşturmak yasaklanmıştır. Mao Zedung yekpare parti anlayışına karşı çıkmış, bunu partinin ölümü ile bir tutmuş, ancak hizip sorununu kapsamlı bir şekilde ele almamıştır.

Parti içinde muhalefet olacak mıdır? Olacaksa bu muhalefetin gruplaşma ve hizipleşmeler biçiminde ortaya çıkması kaçınılmaz mıdır? Yoksa muhalefete izin verildiği halde, hizibin yasaklandığı bir durum olabilir mi? Yekpare bir parti anlayışı doğru mudur? Yekpare bir parti gerçekten olabilir mi? Bu, hizipleri "yeraltına itmek" anlamına mı gelir? Partinin iç fikir hayatını ve canlılığını sağlayacak en iyi yol hangisidir? Bu ikisini doğru bir şekilde birleştirmenin yolu nedir? Burjuva partilerinde muhalefete ve hizibe izin verilmesi nasıl bir anlayışın ürünüdür?

2. işçi sınıfı içinde çeşitli farklı çizgiler ve farklı partiler

Marks ve Engels işçi sınıfının içinde çeşitli partilerden söz ediyorlar. Paris Komünü deneyinde bu partiler farklı politikalarına karşın bir arada hareket ediyorlar. Daha sonra Sovyet devriminde de bu sorun başlangıçta kesin bir biçimde konmuyor. Muhalefet partileri yasaklanmadan önce Sovyetlerde diğer işçi sınıfı partilerinin varlıklarını sürdürebilecekleri belirtiliyor. Bu, işçi demokrasisinin

gereği olarak görülüyor. Daha sonra özellikle Stalin döneminde işçi sınıfının ancak tek partisi olabileceği ileri sürülüyor ve diğer partiler maskeli burjuva partileri olarak ilan ediliyor. Hatta bu giderek parti içindeki farklı çizgilere ve muhalefetlere karşı da aynı şekilde uygulanıyor.

İşçi sınıfı içinde farklı çizgiler ve partiler olabilir mi? Birden çok işçi sınıfı partisi olabilir mi? Bu, işçi sınıfı içinde menfaat farklılıkları olduğunun kuramsal olarak kabulü anlamına mı gelir? Burjuvazi içinde olduğu gibi işçi sınıfı içinde de böylesine çıkar ayrılıkları olabilir mi? Yoksa ideolojik ve taktik bazı farklılıklar mutlaka çıkar karşıtlığından doğmayabilir mi? Ayrıca felsefi bir sorun olarak doğrunun tek olup olmadığı da tartışılmalıdır.

Sosyalizm ve işçi sınıfı adına ortaya çıkan çeşitli partilere karşı sosyalist rejimin tutumu ne olmalıdır? Yasaklanması mı yoksa legalitenin tanınması mı daha doğrudur?

3. parti ve kongre organları

Kuramsal olarak partinin en yüksek organı genel kongredir. Genel kongre merkez komitesini seçer, bu dönem içinde merkez komitesi işleri yürütür ve kararları alır. Ancak partinin nicelik olarak büyümesi ve merkezi işlerin ve sorumlulukların son derece yoğunlaşması, yetkinin merkez komitesinden daha dar organlara, örneğin politbürolara, giderek daha dar sekreterliklere ve daimi komitelere devrini getirmektedir. Sonunda kongrenin, merkez komitesinin iktidarı gerçek anlamda dar bir grubun eline geçmektedir. Giderek bu aşırı merkeziyetçi yapı ve diğer yandan parti içinde muhalefetin olmaması kongreleri göstermelik toplantılar haline getirmektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için ne yapmak gerekir? Gerçek anlamda karar veren ve fikir mücadelesine olanak sağlayan kongreler için ne yapılmalıdır?

4. profesyonel devrimcilik

Bir görüşe göre, Sovyetler Birliği'ndeki ve diğer uygulamalardaki yozlaşma ve bürokratlaşmanın temelinde Leninist örgütlenme modeli ve profesyonel devrimcilik bulunmaktadır. Bütün kötülüklerin kaynağı budur. Bu ne derece geçerlidir? Profesyonel devrimcilik olmadığı zaman işçi sınıfının ağır politik görevleri nasıl yerine getirilebilecektir? Her sınıfın profesyonel öncü unsurları ve politikacıları olduğuna göre işçi sınıfının da bu tür görevlerinin olması doğal değil midir? Ancak yine de bu kurumda önemli çürümeler olduğu gözlenmektedir. O zaman bu çürümeye karşı ne gibi önlemler alınabilir? Yoksa bu kurum temelden mi sakattır?

5. partinin işlevi

Başka bir görüş ise, proletarya partisinin iktidara geldikten sonra kendisini devletle tamamen özdeşleştirmesinin onu kitlelerden koparan bir rol oynadığını ileri sürmektedir. Parti, ağır devlet işleri ve görevleri sonucu kitleler ve kitle örgütleri içinde çalışmasını bırakmakta ve bürolara kapanmaktadır. Ya da buralarda kitlelere karşı hep yukarının çıkarlarını savunan bir konum içinde bulunmaktadır. Partinin sadece devletin çıkarlarını dinleyen ama kitlelerin çıkarlarını dinlemeyen bir konumda bulunması onun bürokratlaşmasında etkili olmaktadır. Bu görüş ne ölçüde geçerlidir? Tartışılmalıdır.

IV. kitle örgütleri

1. kitle hareketine karşı tutum

Çin'deki kültür devriminin dışında kitle hareketleri sosyalist rejimlerde daima kuşku ile karşılanmış, sadece ikidarı destekleyen hareketlere izin verilmiştir.

Bu sorun da yeniden gündeme getirilmelidir. Sosyalizmde kitle hareketine karşı tutum nasıl olmalıdır? Hükümete ya da rejime karşı olsa bile kitlelerin gösteri yapma hakkı olacak mıdır? Bu hak

objektif yasalarla güvence altına alınacak mıdır? Yoksa sosyalizm en azından belli bir dönem için böyle şeylere izin veremez mi? Karşı-devrimci gösterilere karşı tutum ne olmalıdır? Anayasada, yozlaşan ve bürokratlaşan bir rejime karşı kitlelerin ayaklanma hakkı tanınabilir mi?

2. sosyalizmde sendikalar ve grev hakkı

Bugüne kadar ki resmi sosyalist görüş, işçi sınıfının kendi iktidarına karşı grev yapmasının saçma olduğu, grev yapmak isteyenlerin başka ard niyetlerinin olduğu biçimindedir. Ayrıca sosyalist ülkelerde sendikaların sadece bir sosyalizm okulu oldukları noktası üzerinde durulmuş, sendikalar partiye bağımlı bir duruma getirilmiş, sendika liderleri parti tarafından atanır olmuştur.

Troçki ile tartışmasında Lenin, Troçki'nin sendikaların askerileştirilen sanayinin ve partinin emrine koşulması görüşüne karşı çıkarken sendikaların aynı zamanda bürokrat çarpıklıklar taşıyan işçi-köylü devletinin hatalı uygulamalarına karşı işçi kitlelerinin çıkarlarını savunmak diye bir işlevinden söz etmiştir. Ancak daha sonraki uygulamalar bu yönde olmamıştır. Mao Zedung ise, bürokratlaşan devlet görevlilerine karşı işçi kitlelerinin isyan ve grev hakkı olması gerektiğini savunmuş, hatta bu görüş kültür devrimi döneminde Çin anayasasında yer almıştır.

Sosyalizmde sendikaların rolü ne olmalıdır? Sendikaların devlete ve partiye bağımlı bir duruma getirilmesi ne gibi sonuçlara yol açmaktadır? Sendikalarda partinin önderliği nasıl sağlanmalıdır? Sendikalar içinde başka siyasi vb. akımlar yer alacak mıdır? Sendikaların sosyalist bir ülkede devlete karşı işçilerin haklarını korumak diye bir işlevi olmalı mıdır? Grev hakkı olmalı mıdır? Grev hakkı olmadığı zaman sendikaların okul olmaktan ö... bir işlevi olabilir mi? İşçi devleti ile işçi kitleleri arasında gelişme olamaz mı? Grevlerin sürekli bir hal alması neyi gösterir? İşçi sınıfının uzun vadeli çıkarları ile anlık çıkarları arasındaki çelişmenin çözümü nasıl mümkün olabilir? Sendikaların önderlerinin belirlenmesi yukardan atama ile mi, işçilerin seçimi ile mi olmalıdır? Ters sonuçlar çıktığı zaman bunu kabul edecek bir tutum takınılabilir mi?

3. kitle örgütleri

Sosyalizmde kitle örgütlerinin rolü ne olmalıdır? Devlete ve partiye bağımlı mı olmalı yoksa bağımsız mı? İletişim kayışı rolü bir gönüllülük müdür, yoksa bir zorunluluk mu? Kitle örgütlerinde siyasi akımların önderlik mücadelesi vermesine izin verilecek midir? Yukarda sendikalar ve grev hakkı ile ilgili sorduğumuz bütün sorular kitle örgütleri için de geçerlidir

V. sosyalizm ve özgürlükler

1. eşitlikle özgürlük arasındaki ilişki

Eşitlik sağlamak isteyenlerin kaçınılmaz olarak zorlayıcı önlemlere yönelecekleri ve bunun da özgürlüklerin ortadan kalkmasına yol açacağını ileri süren teoriler var. Diğer yandan geçrek özgürlüğün ancak eşitlikle birlikte var olabileceği yüzyıllardır savunuluyor. Radikal ve devrimci siyasi hareketlerin programlarını gerçekleştirmek için belli dönemler genel özgürlükleri kısıtlamaya yöneldikleri uygulamalar tarihte görülmektedir. Bu durumda özgürlük ve eşitlik ilişkisi yeniden ele alınmalı ve bunlar arasındaki ilişki incelenmelidir.

2. burjuva düzeninde gerçekleşmiş özgürlüklere karşı tutum

Burjuva düzeninde gerçekleşmiş bulunan bireysel, siyasal ve kitlesel bazı özgürlüklere karşı sosyalizmin tavrı ne olmalıdır? Bunların burjuva özgürlükler olarak adlandırılıp kaldırılması doğru mudur? Ya da en azından objektif yasalara bağlanmaması ve duruma göre yürürlüğe konması keyfiliğe yol açmaz mı? Bu açıdan sosyalist yasallığın gözden geçirilmesi gerekir. "Burjuva özgürlüklerin"

gerçek içeriğine kavuşturulup gerçek uygulanma koşullarını sağlayıp kitlelerin elinde bir silah haline getirilmesi mümkün değil midir? Sosyalist demokrasinin burjuva demokrasisinden her alanda ve gerçekten üstün olması gerekmez mi? Kitlelerin özgürlüklerinin ve yasal haklarının genişliği aynı zamanda sosyalizmdeki bürokratlaşmaya karşı bir önlem olarak düşünülemez mi? Rejimin henüz yerleşmediği dönemde bu özgürlüklerin karşı-devrimin istismarı sonucu sosyalist iktidarın devrilmesine yol açacağı ileri sürülmektedir, bu konu da tartışılmalıdır. Maddi ve kültürel kaynakların son derece kısıtlı olduğu ve emekçi sınıfların henüz çok tecrübesiz olduğu, sosyalizmin üstünlüğünün kanıtlanamadığı koşullarda özgürlüklerin koşulsuz uygulanması bir lükstür ve sonunda siyasi tecrübesi çok yoğun olan burjuvazinin iktidarı yeniden ele geçirmesine yol açar denmektedir. Bu ne derece doğrudur? Özellikle Sovyet devrimi açısından incelenmelidir.

3. özgürlüklerin objektif uygulanması

Özgürlükler kitleler için geçerli olsa bile burjuvazi için olamaz görüşü sosyalistler arasında eskiden beri ağırlıkta olan fikirdir. Bu durumda hangi fikrin burjuva, hangi fikrin sosyalist olduğu konusunda nasıl karar verilecektir? Bu konuda objektif bir ölçüt koymak güçtür. Konsa bile herhangi bir iktidarın bunu da çarpıtması mümkündür. Herhangi birinin rakiplerini burjuva diye damgalayarak özgürlüklerini kısıtlamasının önüne nasıl geçilebilir? Yoksa en iyisi bu konuda objektif yasaları mı hakim kılmaktır? O zaman da burjuvazinin bu özgürlükleri kendi karşı-devrimci faaliyetleri için kullanması söz konusudur, buna karşı ne yapılmalıdır? Eskiden beri söylenen ideolojik mücadele ile açığa çıkartma yöntemi bu noktada da uygulanabilir mi? Özgürlüklerin sadece proletaryaya ve partisine ait olması onun karşıtı güçlerin susturulması fikir mücadelesini de öldüren bir etki yapmaktadır, deneyler bunu göstermiştir. Bunun önüne nasıl geçilebilir?

4. kullanılacak özgürlükler

Sınırsız siyasal özgürlük, adil ve açık yargılama, bireylerin yasalar önünde eşitliği ve her türlü çağdışı uygulamadan korunmaları, yargının yürütmeden bağımsızlığı, bireylerin her türlü hakları, basın özgürlüğü, toplantı ve gösteri özgürlüğü, muhalefet özgürlüğü, söz, yazma, yayın yapma özgürlükleri, örgütlenme özgürlüğü, hükümeti ve partiyi serbestçe eleştiri hakkı, devlet görevlilerinin, yargıçların görevlerinden azledilme hakkı, her türlü devlet işlemlerinin kitleler ve bireyler tarafından denetlenmesi hakkı, mahkeme kararı olmaksızın tutuklanmama, 24 saatten fazla gözaltında tutulmama, avukatı olmadan ifade vermeme hakkı... vb. türünden hak ve özgürlükler konusunda sosyalizmin tutumu ne olacaktır? Bunlara "burjuva olmama" kaydının getirilmesi özlerine de zarar verip kitleleri kullanamaz duruma düşürebilir mi? Bu özgürlüklerin kullanımı dolayısıyla rejime karşı açık ve serbest muhalefet hakkı sosyalizmin devrilmesine yol açar mı? Bunların kullanılmaması sosyalizmin üstünlüğünü kaçınılmaz olarak zedelemez mi? Burjuva partilerine izin verilmesi ne sonuca yol açar?

VI. kültür, kültür devrimi ve aydınlar

1. aydınlara karşı tutum

Lenin, aydınlar olmadan, burjuvazinin bu birikimine dayanmadan sosyalizmin inşa edilemeyeceğini söylüyor. Sosyalist önderler hep aydınların kazanılması noktası üzerinde duruyorlar. Ancak bugüne kadar sorunun doğru bir çözümü bulunamamış, şu ya da bu yönde yalpalanmalar esası oluşturmuştur.

Aydınlar sorunu sosyalizmin karmaşık sorunlarından biri. Aydınlara karşı nasıl bir tavır alınma-

lı? Bu soru da yeterli değil, çünkü aydınlar da kesim kesim. (Doğrudan eski düzenden kalma aristokrat ve burjuva aydınlar var). Bilgileri son derece değerli uzman aydınlar var. Sanayileşmenin vazgeçilmez unsuru teknokratlar var. Kalbürüstü sosyalist aydınlar var. Şehirlerin yaygın yarı-aydın kitlesi ve aydın gençlik var. Bu kesimlerin herbirine karşı tek tek siyasetler belirlemek gerekiyor. Bunların birbirleri arasındaki çelişmelerin de doğru bir biçimde ele alınması gerekiyor.

Aydınlarla emekçiler arasında yüzyılların getirdiği kastlaşma dolayısıyla çok önemli bir çelişme var. Hatta sosyalizmin başarısı bir anlamda bu çelişmenin de ortadan kaldırılması demektir. Aydınların imtiyazları, kitleden kopuklukları, bireycilikleri söz konusu. Diğer yandan emekçi kitlelerin cehaleti, kabalığı, ezilmişlikten ve tebalıktan kurtulamamaktan gelen ezilmiş karakterleri ve kişiliksizlikleri başka bir gerçek. Aydınların sosyalizme kanalize edilmesi ve onların olumlu nitelikleri ile emekçilerin olumlu niteliklerinin birleştirilebilmesi ortaya muazzam güzellikte bir manzara çıkarabilecektir. Ancak bu zor görev işin dozunu şu ya da bu yönde kaçırmadan nasıl başarılabilecektir? Bu işin bir yanında aydınları ilerletmekten vazgeçen, diğer ucunda da onlara aşırı yüklenen tutumlar söz konusudur. Ölçü nasıl bulunacaktır?

Aydınlar sosyalizmde imtiyazlı mıdır? Ya da bunun tersi olarak aydınlar zorlanmamalı mıdır? Aydınlar yeniden biçimlendirilecektir, ama kim tarafından? Parti mi yoksa kitleler mi şekillendirecektir? Bugüne kadar sorun hep yöneticilerle aydınlar arasındaki çatışma biçiminde ortaya çıktı ve aydınların bastırılmasıyla sonuçlandı. Aydınlar yöneticilere boyun eğdikleri, siyaset yapmadıkları sürece imtiyazlarını korudular. Sorunun bu ele alınışının yanlış olduğu ortada. Kitlelerin işin içine sokulması nasıl olacaktır? Bu kez de kitlelerden gelen kaba tutumlar olabilir mi? Bu sorun derinliğine ve bütün kökleriyle birlikte araştırılmalı ve tartışılmalıdır.

Aydınlarla emekçiler arasında yüzyılların getirdiği kastlaşma dolayısıyla çok önemli bir çelişme var. Hatta sosyalizmin başarısı bir anlamda bu çelişmenin de ortadan kaldırılması demektir. Aydınların imtiyazları, kitleden kopuklukları, bireycilikleri söz konusu. Diğer yandan emekçi kitlelerin cehaleti, kabalığı, ezilmişlikten ve tebalıktan kurtulamamaktan gelen ezilmiş karakterleri ve kişiliksizlikleri başka bir gerçek. Aydınların sosyalizme kanalize edilmesi ve onların olumlu nitelikleri ile emekçilerin olumlu nitelikelrinin birleştirilebilmesi ortaya muazzam güzellikte bir manzara çıkarabilecektir. Ancak bu zor görev işin dozunu şu ya da bu yönde kaçırmadan nasıl başarılabilecektir? Bu işin bir yanında aydınları - ilerletmekten vazgeçen, diğer ucunda da onlara aşırı yüklenen tutumlar söz konusudur. Ölçü nasıl bulunacaktır?

Aydınlar sosyalizmde imtiyazlı mıdır? Ya da bunun tersi olarak aydınlar zorlanmamalı mıdır? Aydınlar yeniden biçimlendirilecektir, ama kim tarafından? Parti mi yoksa kitleler mi şekillendirecektir? Bugüne kadar sorun hep yöneticilerle aydınlar arasındaki çatışma biçiminde ortaya çıktı ve aydınların bastırılmasıyla sonuçlandı. Aydınlar yöneticilere boyun eğdikleri, siyaset yapmadıkları sürece imtiyazlarını korudular. Sorunun bu ele alınışının yanlış olduğu ortada. Kitlelerin işin içine sokulması nasıl olacaktır? Bu kez de kitlelerden gelen kaba tutumlar olabilir mi? Bu sorun derinliğine ve bütün kökleriyle birlikte araştırılmalı ve tartışılmalıdır.

2. kültür sorununda tutum

Sosyalist uygulamalarda Proleter kültür anlayışı reddedilmekle birlikte yine de dış dünyaya karşı kapalı bir tutum içine girildiği ve dış dünyaya karşı bir kültür gümrük tekeli uygulandığı açıktır. Oysa sosyalist uygulamaların yapıldığı bu ülkelerde halk hala geri feodal kültürün etkisi altındayıdı. Bu koşullarda uygulanan bir kültür gümrüğü sosyalist kültürün de yaratılamadığı koşullarda bir kültürel sığlığa yol açmamış mıdır? Çağdaş burjuva kültürünün sosyalist ülkelerde yasaklanması doğru mudur? Başka ülkelerin kültürlerine karşı tutumlar ne olmalıdır? Yabancı kültürlere ve burjuva kültüre karşı yasaklayıcı bir tutum nelere yol açmaktadır? Kültür konusunda genel olarak yasakçılık doğru mudur? Lenin kültür konularında aceleci olmamak gerektiğini (aynı zamanda da ömrünün son günlerinde) tayin edici sorunun kültür sorunu olduğunu söylüyor. Bu sorunu nasıl kavramak gerekir? Sosyalist kültür burjuva kültüründen ileri olacağına göre ondan bağımsız yaratılabilir mi? Kültürde enternasyonalist olmak ne demektir? Kültürde enternasyonalizmle ulusalcılık nasıl birleştirilmelidir? Kültür emperyalizmi olayı nedir, bu doğru mudur? Bu anlayışın kültürel gericiliğe yol açtığı söylenmektedir, ne derece doğrudur? Kültür, sanat ve bilim konularında partinin yol göstericiliği nasıl an-

laşılmalıdır? Bugüne kadar ki mücadeleci uygulamalar doğru mudur? Müdahalecilikle yol göstericilik arasında bir ayrım yapılabilir mi?

3. kültür-teknik ilişkisi

Lenin'in sosyalizmin inşasında kültürü tayin edici gören bir anlayışa ömrünün son yıllarında vardığını belirtmiştik. Ancak bu konuda bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır. (Kültürün maddi koşullarının yaratılması teknik ve sanayii ilerleme ile mümkün olabilmektedir). Bu ilerleme olmadıkça kültür durup dururken ilerlememektedir. Durgun köy hayatında ileri bir kültüre de gereksinme duyulmamaktadır. Öte yandan ileri bir tekniğe ve sanayiye kavuşmak da son tahlilde bir kültür sorunudur. Geri bir kültürle bunları geliştirmek imkansızdır. Bu sorun nasıl ele alınmalıdır?

4. kültür-yoksulluk ilişkisi

Kültürsüzlüğün önemli nedenlerinden biri yoksulluk. Sömürü kültürü çoraklaştırıyor. Ama öte yandan kültürsüzlüğün de yoksulluğu ve sömürüyü pekiştirdiği bir gerçek. Kültürsüzlük yoksulluğun üzerine bilindiği zaman daha da çekilmez oluyor. Burada da bir başlangıç noktası tespit etmek ve ikisiyle de mücadeleyi doğru bir şekilde birleştirmek gerekiyor. Kültürü geliştirmek için yoksulluğu ortadan kaldırmak gerekiyor. Ama böyle bir ortamın yaratılması da kültürün elde edilmesine bağlı. Nice petrol zengini ülkenin bugün kültür geriliğinden ve genel olarak gerilikten kurtulamadığını görüyoruz.

5. kollektif ve birey ilişkisi

Bazı yanlış anlaşılmalar sonucu birey ile kollektif bugüne kadar hep karşı karşıya kondu. Bunların arasında bir çelişme olduğu gerçek. Ama bu uzlaşmaz bir çelişme değil. Tersine doğru bir biçimde birleştirilmezse ikisi de yok olup gidebilir. Bireyler olmadan, kollektif olabilir mi? Kollektif olmadan bireylerin gelişmesi mümkün müdür? Kollektife katılmak demek herkesin birbirine benzemesi ve renksizleşmesi demek midir? Yoksa güçlü bir kollektif ancak renkli kişiliklerle ve farklılıklarla mı var olabilir? Sosyalizmin kollektif anlayışı ile ilkel kollektivizm arasında ne gibi farklar vardır?

6. sosyalizm ve konfor

Sosyalizmin konfora karşı olduğu biçiminde yaygın bir yanlış inanç var. Oysa sosyalizm konforun küçük bir azınlığa ait olmasına ve geniş kitlelerin konfordan uzak tutulmasına karşıdır. Bu sorunu da yeniden ele alıp tartışmak gerekir.

7. kültür devrimi

Kültür devrimini nasıl değerlendirmek gerekir? Kültür devriminin belli dönemlerde zorunlu olduğu doğru mudur? Çin Kültür Devrimi'nde kültür düzeyinin düştüğü ne derece doğrudur? Kültür devrimi ile üretim ilişkilerinin değiştirilmesinin arasındaki ilişki nedir? Kültür devriminin üretimi baltaladığı ileri sürülüyor, ne derece geçerlidir? Kültür devriminin esas işlevi bürokrasiyle mücadele mi, yoksa eşitçilik yönünden adımlar atılması mı olmuştur? Kültür devriminde partinin belli bir yıkıma uğraması ne anlama gelmektedir? Kültür devrimi kitle demokrasisi yönünde ne gibi adımlar atmıştır, bu yönde başarılı olmuş mudur? Kültür devriminde aydınlara karşı alınan tutum ne olmuştur? Kültür devriminde kültür, bilim ve sanat alanında ilerleme mi yoksa gerileme mi olmuştur? Kültür devriminde kitle hareketinin yapay olarak körüklendiği ya da işçilerin aslında katılmadığı ve bir öğrenci hareketi olarak kaldığı yönünde fikirler vardır, bunlar ne derece geçerlidir? Kültür devriminin yeni bir çıkış, bir manifesto olduğu söylenebilir mi? Yoksa hatalı ve olumsuz yönü mü ağır basmaktadır? Lenin'in kitleleri kültürel olarak yükseltmek ve sosyalizmi bu kültürel gelişme temelinde kurmak fikri ile kültür devriminin bir ilişkisi var mıdır? Ya da kültür devriminde bu fikir etkin olmuş mudur?

VII. iktisadi yapı ve işletmelerin yönetimi

1.üretici güçler ve üretim ilişkisi

Önceliğin üretici güçlerde mi yoksa üretim ilişkilerinde mi olması gerektiği tartışması eskiden beri işçi sınıfı saflarında, sağ ve sol kanatlar arasında kıyasıya bir mücadele konusu olagelmiştir. Özellikle Çin'de kültür devrimi sıralarında bu tartışma bir hayli yoğunlaşmıştır.

Bir kesim önceliğin üretici güçlerin geliştirilmesine verilmesini söylemektedir. Çünkü sosyalizm ancak üretici güçlerin ileri bir seviyesinde inşa edilebilir. Diğer kesim ise bunu üretici güçler teorisi olarak adlandırmakta ve üretim ilişkileri değiştirilmeden, üretici güçlerin önündeki engeller kaldırılmadan üretici güçlerin gelişemeyeceğini, tarihte de burjuvazinin ancak feodal üretim ilişkilerini değiştirdikten sonra sanayi devrimini yapabildiğini söylemektedirler.

Bugün bu sorun yeniden gündemdedir. Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki bağlantı nasıl ele alınmalıdır? Ülkenin ileriliğinin ya da geriliğinin bu sorunda rolü nedir?

2. sosyalist ilk birikim sorunu

Sosyalist bir düzende güçlü bir sanayinin kurulabilmesi için bir birikim olması gerekiyor. Kapitalizm bu birikimi uzun yıllar boyu işçi sınıfını ve sömürgeleri sömürerek elde etmiş. Ama Rusya gibi kapitalizmden hiçbir doğru dürüst miras devralmamış geri ülkelerde bu birikim nasıl yaratılacaktır? İşçi sınıfının sömürgeleri olmadığına göre ne yapmak gerekir? Bu sorun SSCB'de hararetli tartışmalara sebep olmuştur.

(Rusya'daki devrim sonrası teorisyenlerden Preobrejinski sosyalist ilkel birikimin köylülerin sırtından yaratılması gerektiğini öne sürmüş ve köylülere karşı zorlayıcı önlem getirmiştir). Buna karşılık Buharin, bunun tam tersi bir yol önermiş ve Amerika'da olduğu gibi aşağıdan yukarıya bir serbest ilerleme yolu olan zengin köylü ekonomisinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Stalin ise başlangıçta Buharin'e daha yakın ve sollara karşı iken 1930'larda solların önerilerini benimsemiş ve Buharin'e karşı çıkmıştır. 1920'lerde savaş komünizmi sırasında köylülerin ürünlerine el koyma uygulaması görülmüş, 1930'dan sonra ise kollektifleştirme yer yer köylülerin zorlanması biçiminde uygulanmıştır.

Sosyalist sanayileşmede hangi yol tutulmalıdır? Serbest piyasa ekonomisinin ve zengin köylü yolunun izlenmesi burjuvaziyi güçlendirip işçi sınıfının elinden iktidarı alacağı koşulları yaratmaz mı? Ayrıca bu uygulamanın uzun süre devam etmesi, devrime umut bağlayan yoksul kitlelerde bir umut kırıklığı yaratmaz mı, üretici güçlerin en önemli bölümünü oluşturan insan faktöründe tahribata yol açmaz mı? Kollektifleştirmede izlenmesi gereken yol nedir? Köylüye karşı zor kullanılması sosyalizmle bağdaşır mı? Köylünün sırtından bir ilk birikim yaratma isteği, köylünün üzerindeki devlet sömürü, bürokratik bir devlet aygıtının ortaya çıkmasına ve bu aygıtın kitleleri ezen bir konuma girmesine yol açmaz mı? Eşitlikçi eğilimlerle sanayileşme zorunluluğu arasında ne gibi çelişmeler olabilir? Hızlı sanayileşmeye girişildiği dönemlerde ücretler arasındaki eşitsizliklerin arttığı bir gerçektir. Buna ne oranda katlanılabilir? Yoksa daha uzun sürede sanayelişmek pahasına eşitlikçilikte ısrar mı etmek gerekir? Mao Zedung'un köyle kent, sanayi ile tarım arasında denge kurarak adım adım uygulamaya giriştiği sanayileşme programı da bu açıdan incelenmelidir. Çin'de uygulanan köylük alanlarda sanayi kurmak ne derece geçerli bir uygulamadır?

3. maddi müşevvik sorunu

Bu sorun sosyalist sanayileşme ve sosyalizmin eşitlik özlemleri açısından sık sık tartışılmıştır. Maddi müşevviklerin zaman zaman kullanıldığı bilinmektedir. Stalin zamanıda buna büyük ağırlık verilmiştir. Mao Zedung bu uygulamanın olumsuz deneylerinden yararlanarak maddi müşevviklerin aşırıya götürülmemesi ve esas olarak kitlelerin coşkunluğuna dayanılması gerektiğini söylemiştir. Diğer yandan uzun süreli bir kalkınma programında geniş kitleler açısından bu faktörü de kulanmak ge-

rekli olmakta, ancak kullanıldığı zaman da eşitsizliği, imtiyazlılığı körüklemekte ve geniş kitlelerin sosyalizme olan şevkini kıran bir etki de yaratabilmektedir. Bütün bu açılardan maddi müşevvik sorunu tartışılmalıdır.

4. toplumsal artı-değer sorunu

Sosyalizmde herkesin emeğine göre alması ücretliliğin devam etmesi demektir. Ücretliliğin devam etmesi ise artı-değerin kalkmadığını gösterir deniyor. Kapitalizmde patronların cebine giden artı-değerin sosyalizmde toplumsal "artı-değer" olarak ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Sosyalizmin buna getirdiği açıklama, bu artı-değerin sosyalist iktidar tarafından yine emekçilerin toplumsal ihtiyaçları için harcandığı biçimindedir. Ancak bu "artı-değerin" bir yozlaşma durumunda bürokrat yeni sınıfın dağarcığına girdiği de bir gerçektir. Sosyalist düzende artı-değer olabilir mi? Ücretliliğin devam etmesi artı-değerin de devam etmesi anlamına mı gelir? Bu konular da tartışılmalıdır.

5. geri dönüş sorunu

Geri dönüş olabilmesi için gerçekten ileri gitmek gerekir. Yani sosyalizmin üretim ilişkileri düzeyinde ve toplumsal dönüşüm alanında gerçekten gerçekleşmiş olması gerekir. Yoksa hukuki alanda mülkiyetin devletleştirilmesi sosyalizmin inşa edildiğinin göstergesi değildir. Bu açıdan yeniden Sovyetler Birliği'nde geri dönüş mü oldu, yoksa sosyalizm hiç inşa edilmedi mi soruları ortaya atılabilir.

6. önce üretim sonra refah sorunu

Özellikle Stalin döneminde izlenen çizginin yukardan aşağı hızlı bir sanayileşme programı uygulamak pahasına kitlelerin refahının ve demokrasinin arka plana itilmesi olduğu söylenmektedir. Sanayisi geri bir ülkede sosyalizmin ancak böyle bir çizgi izlenerek kurulabileceği, özgürlüğün ve refahın ancak gerçek anlamda bir refah toplumunun yaratılmasıyla mümkün olduğu belirtilmektedir. Bu tez tartışılmalı ve bugüne kadarki uygulamalar bu açıdan gözden geçirilmelidir.

7. devlet mülkiyeti ve bütün halkın mülkiyeti

Sosyalist iktidar altında devlet mülkiyetinde olan her şey bütün halkın mülkiyetinde kabul edilmektedir. Oysa devlet mülkiyeti ile toplumsal mülkiyet arasında belli bir fark vardır. Bu açıdan her devlet mülkiyeti bütün halkın mülkiyeti olmayabilir. Ayrıca toplumsal mülkiyet olabilmesi için üretici güçlerin de o ölçüde gelişmiş olması gerekmektedir. Kalaycı dükkanı toplumsal mülkiyete dahil edilemez. Hukuki olarak edilse bile gerçek anlamda edilemez. Bu sorunlar da yeniden ele alınmalıdır.

8. merkeziyetçilik, özerklik, merkezi plan ve piyasa

Merkezi plana büyük ağırlık verilmesinin, bürokratik hantallığı, kırtasiyeciliği, tembelliği ve savurganlığı getirdiği, ayrıca kitlelerin inisiyatifini köreltttiği ileri sürülmektedir. Bunun tersine piyasaya ağırlık verilmesinin ise yerel kapitalistleri güçlendirdiği, mülkiyet ve kâr hırsını körüklediği, küçük burjuvaziyi çoğalttığı, üretimde anarşiyi getirdiği, işletmeler ve işçi sınıfının çeşitli kesimleri arasında eşitsizlik yarattığı, birliği zedelediği söylenmektedir. Ancak katı merkezi plancılıkla piyasa ekonomisinin de bir arada uygulandığı örnekler vardır. Örneğin bugünkü Sovyetler Birliği'nin durumu budur. Bu durum, katı merkezi plancılıkla piyasa ekonomisinin birbirine zıt şeyler olmadığı fikrini de akla getirmektedir. Diğer yandan önemli bir sorun da planın oluşumuna kitlelerin katılımı sorunudur. Bu, katı merkeziyetçiliğe karşı en doğru yönelim olarak getirilmektedir. Merkezi planın tespit edemediğini kitlelerin yerel inisiyatifi belirler ve böylece merkezi plan ile yerel inisiyatif arasında bir uyum sağlanır. Diğer yandan merkezi planın sakıncalarına karşı piyasanın düzenleyici işlevini ileri sürmek yerine bilimsel ve nesnel ölçütlere daha fazla yer verilebileceği, hesaplamaların daha iyi bir şekilde yapılabileceği ileri sürülüyor.

Merkezi planın aşırı uygulanması yabancılaşmaya yol açmaktadır. Piyasa da aynı sonuca yol açmaktadır. Bu durumda ne yapılmalıdır? Kitlelerin merkezi planın yapımına katılmaları ne ölçüde mümkündür?

9. özyönetim

Yugoslavya'daki uygulamalarıyla tanınan, ama sadece Yugoslavya'ya özgü olmayan özyönetim deneyi de dikkatle incelenmelidir. Özyönetim sayesinde işletmenin işçileri ne ölçüde yönetim işini gerçekten yürütebilmektedirler? Özyönetimin,işçilerin dikkatini, ülke yönetmekten işletmenin dar sınırlarına hapsettiği ileri sürülmektedir, doğru olabilir mi? Özyönetimin dayandığı işletme özerkliği, piyasa ekonomisi ve bağımsız birimler mantığı, işletmeler arasındaki eşitsizliği ne ölçüde yaratmaktadır? Bunun işletme fetişizmi yaratması ve işçi sınıfının ufkunu daraltması yönü olabilir mi? Özyönetimin özerklik, işçi sınıfının iniyisayifini geliştirme açısından da geliştirilmesi ve ele alınması gerekir. Sosyalist bir ekonomi mutlaka merkeziyetçi mi olmak zorundadır? Özyönetim, devlet fabrikalarının bir nevi o fabrika işçilerinin zilyetliği gibi düşünülmesi demek midir? Bir nevi kollektif çiftlik mülkiyetine benzetilebilir mi? Özyönetim incelenirken fabrika denetim kurullarının deneyleri de incelenmelidir.

10. işletme yönetimi ve devlet yönetimi

Lenin, devrimden hemen sonra emekçilerin devlet ikidarını devralmakta cesur olmalarını önerirken iktisadi alanda daha ihtiyatlı bir siyaset izlemiş ve başlangıçta işletmelerin, sahiplerinin elinden alınmamasını istemiştir. İşletmelerde sadece işçi denetim kurulları kurulmasını önermiş, ancak bunların iktisadi yönetim sorunlarını işletme sahiplerine bırakmalarını önermiştir. Lenin'in hareket noktası, bir yandan emekçilerin işletmenin iktisadi yürütmesi konusunda henüz geri olmaları, diğer yandan ülkenin iktisadi durumunu ve üretimi büyük altüst oluşlardan uzak tutma kaygısıdır. Çünkü bu altüst oluşun sonuç olarak devrimci iktidara zarar vereceği düşünülmüştür. Ancak Lenin'in bu önerisi hem "sol" komünistlerin, hem de patronların saldırısına uğramıştır. Patronlar iktidarın ellerinden gitmiş olmasından ve işçiler tarafından denetlenmekten hoşlanmazlar ve iç savaşı desteklerler, fabrikaları kapatarak üretimi baltalarlar. Bu yüzden düşünülenden erken bir zamanda devletleştirmeye gidilmek zorunda kalınır.

Çin'de ise milli burjuvazinin mülklerine başlangıçta el konmaz ve -1952 yılına kadar işletmeler onların yönetiminde bırakılır. Adım adım bir kısıtlama programı uygulanır ve 1952'den sonra parça parça devletleştirmelere gidilir. Buradaki uygulama daha uyumludur ve patronlar üretimi baltalamaya pek girişmezler.

Bu deneylerin ortaya çıkarttığı sorular nelerdir? Bir tez bu uygulamaların doğru olmadığını, devletleştirmelere derhal girişmek gerektiğini söylemektedir. Bunun zıddı bir tez ise, işletmelerin yönetiminin Rusya ve Çin'de olduğundan çok daha uzun bir süre işletme sahiplerinin elinde kalması, acele edilmemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Bu konudaki aceleci- tutumların bürokratik ve baskıcı bir devlet aygıtı yarattığı belirtilmektedir. Bugüne kadarki uygulama çizgisini savunanlar ise, belli bir süre sonra devletleştirmelere gecikilmeden gidilmesinin zorunlu olduğunu, iktisadi hakimiyetin uzun süre burjuvazinin elinde kalmasının burjuvazinin siyasi iktidarı eline geçirmesi sonucunu getireceğini belirtmektedirler. Öte yandan işletmelerin yönetimi konusunda henüz emekçilerin geri olduğu görüşüne karşı, peki nasıl oluyor da emekçilerin devleti yönettiği iddia ediliyor, bir işletmeyi yönetemeyenler devleti nasıl yönetecekler itirazı ileri sürülüyor. Bunlardan farklı olarak geçmişte daha değişik öneriler yapanlar da görülmüştür. Kollontay'ın önderliğini yaptığı 1921'deki İşçi Muhalefeti sosyalist ekonominin devlete ait olmamasını, bir üreticiler kongresi tarafından yönetilmesini önermekteydi.

11. sürekli devrim, kesintisiz devrim, tek ülkede sosyalizm, burjuva demokratik devrimin kısalığı, uzunluğu

Troçki'nin sürekli devriminin özü burjuva demokratik devriminin görevlerini ancak bir sosyalist devrimin yerine getirebileceği, bu nedenle hiçbir ülkede devrimin aşamalara bölünemeyeceği biçimindedir. Troçki demokratik devrim görevlerini inkar etmez, ama bu görevlerin ancak sosyalizmle yerine getirilebileceğini söyler. Lenin'in Ekim Devrimi döneminde Troçki'nin bu görüşüne yaklaştığı ve Ekim Devriminin burjuva demokratik devrimi olduğunu söyleyen eski Bolşeviklerle alay ettiği anlatılır. Ancak Lenin'de kuramsal olarak devrimin aşamalarını rededen bir görüşe rastlanmaz. Le-

nin'in anlayışı daha çok- aşamaların içiçeliği ve kesintisizliği biçiminde ifade edilebilir. Diğer yandan Menşevikler ve sağ çizgiyi izleyenler aşamaları tanıdıkları gibi bu aşamaların arasına aşılmaz duvarlar koymuşlar ve proletaryanın burjuva demokratik devriminden bir adım öteye gitmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Daha sonraları Stalin'in Çin devrimi ile ilgili önerilerinde de buna benzer izlere rastlanabilmektedir. Mao Zedung ise, bu anlayışlara karşı kesintisiz devrim kuramını geliştirmiş ve aşamaları reddeden görüşe de aşamaların arasına aşılmaz duvarlar çeken anlayışa da karşı çıkmıştır. Bu anlayışın sonucu olarak Çin devriminin zaferinden sonra "özünde proletarya diktatörlüğü olan demokratik halk diktatörlüğü" kavramı kullanılmıştır.

Devrimin aşamaları konusundaki bu tartışmalar aslında sosyalizme geçiş zamanı konusundaki tartışmalara da sıkı sıkıya bağlanmaktadır. Daha çok sol bir anlayışa sahip olanlar işçi sınıfının derhal ve beklemeksizin devletleştirmelere girişerek burjuvaziyi mülksüzleştirmesi ve sosyalizmin inşasına geçmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bunlara göre demokratik devrim aşaması yoktur ya da son derece kısa tutulmalıdır. Bunun tam karşıtı görüş ise şudur: Demokratik devrim sürecinin kısa tutulması ve hemen devletleştirmelere gidilerek burjuvazinin mülksüzleştirilmesine gidilmesi aceleci bir tutumdur ve bugüne kadarki uygumalar başarısız olmuştur. Oysa demokratik devrim süreci daha uzun olmalıdır ve kapitalizmin önü gerçekten açıldıktan sonra kapitalizmin sonuna kadar gelişmesi sağlanmalı ve ancak bundan sonra sosyalizmin inşasına girişilmelidir. Diğer yandan her iki görüşe karşı çıkan ve bugüne kadar ki uygumaları temsil eden görüş de savunulmaktadır.

Bu açıdan gerek Sovyet devrimi, gerekse Çin devriminin deneyleri incelenmelidir.

VIII. uygulamalar

1. sovyetler birliği

Bu yazıda ortaya getirilen bütün konular içinde önemle incelenecek ülke Sovyetler Birliği'dir. Ancak bu arada bir tartışma konusu SSCB'nin kapitalizme ne zaman döndüğüdür. Yeni sınıfın iktidarı, şimdiye kadar söylendiği gibi Kruşçev zamanında mı kurulmuştur, yoksa daha eskilere mi dayanmaktadır? Stalin zamanında yeni bürokrat burjuvazinin hakimiyetinin kurulduğu yönünde fikirler vardır, tartışılmalıdır. Diğer yandan buna dayanılarak Rusya'da hiçbir zaman sosyalizmin kurulmadığı, bu nedenle de geri dönüşün söz konusu olamayacağı, sadece işçi sınıfının iktidardan devrilişinin söz konusu olabileceği görüşleri vardır, tartışılmalıdır.

Bu konu ayrıca bir ülkenin sosyalis olup olmadığının hangi kıstasa göre saptanacağı sorusunu da getirmektedir. Böyle bir kıstas verilebilir mi? Yoksa birçok kıstas bir arada mı söz konusu olmaktadır?

2. çin

Son zamanlarda Mao Zedung'nu 1958'den sonra sol ve aceleci hatalar yaptığından söz edilmektedir. Bu konu araştırılmalıdır. Büyük ileri atılış hareketi bu açıdan incelenmelidir. Kültür devrimi her bakımdan incelenmelidir. Bugünkü Çin yönetiminin uygulamaları ne yöndedir, bu da önemle incelenecek bir konudur.

3. diğer ülkeler

Yugoslavya deneyi incelenmelidir. Polonya deneyinin incelenmesi özel bir önem taşımaktadır. Burada gelişen işçi hareketinin incelenmesi sosyalizme önemli katkılar sağlayacaktır.

askeri darbe tehdidi ve statüko

26 Ekim 1987

Oral Çalışlar'ın bu yazısı, 2000'e Doğru dergisinde yayınlanmak üzere Bursa cezaevinden gönderilmişti. Doğu Perinçek'in aynı derginin 10 Ekim 1987 tarihli 41. sayısında yer alan "Zaman İhtiyacı" başlıklı yazısını eleştiren bu makale çeşitli gerekçeler öne sürülerek yayınlanmadı. O zamanki kriz tartışmalarına ışık tutacağına inandığımız bu belgeyi okuyucularımızın değerlendirmesine sunuyoruz.

Türkiye 1983'ten bu yana adım adım 12 Eylül'le çizilen statükoyu aşıyor. 1979 sonları ve 1980'in başında demokrasi güçleri için temel mesele: 1960'larda kazanılan mevzileri savunmak ve korumaktı. Ancak yapılan ciddi hataların da etkisiyle kuvvet dengesi militarizm lehine dönmüş ve askeri darbenin koşulları oluşmuştu. Başta demokratik özgürlükler, 1961 Anayasası ve parlamento 12 Eylül'ün hedefi haline geldi. 1982 Anayasası, bu anti-demokratik hamlenin taç giyme töreniydi. Artık uzun yıllar sürecek bir dönemin çerçevesi çizilmiş, planlar başarıya ulaşmıştı.

Militaristler böyle sanıyorlardı. Ancak biçilen bu dar elbise modeli aradan kısa bir süre geçince orasından burasından pot vermeye başladı. Bilindiği gibi daha sonra hamle sırası anti-militarist güçlere geldi. 1983 seçimleri ile başlayan gelişme, ivmenin tersine döndüğünü gösteriyor. Hakim sınıfların parlamenter kesimlerine kadar uzanan bir muhalefetle, işçiler grev ve toplu sözleşme düzenini, gençler YÖK cenderesini, demokratik güçler düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne vurulan kelepçeyi, cezaevleri 12 Eylül'ün katmerleştirdiği zoru geriletmeye ve çizilen çerçeveyi kırmaya çalışıyorlar.

Militarizm, bugün esas olarak savunmada sayılabilir, yani statükoyu biraz gerileyerek de olsa koruma telaşı içinde. Halk ise, statükoyu bozmaya ve kendi lehine değiştirmeye çabalıyor. Türkiye'nin kaderini önümüzdeki yıllarda bu kapışmanın gelişmesi tayin edecektir. Şu anda inisiyatif yavaş yavaş militarizmin elinden çıkmakta, demokrasi güçlerine kaymaktadır.

Siyasi ve ekonomik açmazlardan yola çıkarak, önümüzdeki kritik sorunu "militarist girişimleri önlemek" şeklinde belirlemek, herşeyi başaşağı çevirmeye ve solun önüne koyacağı perspektifi daraltmaya neden olabilir. Çünkü günümüzün kritik sorunu darbenin önlenmesi ve darbenin ertelenmesi için, zaman kazanılması değildir. Böyle bir bakış açısı, önümüzdeki hamlenin karşı taraftan geleceği gibi bir kuşku ve tespiti gerektirir. Bu tespit, burjuvazinin buhranı parlamenter zeminde çö-

zemeyeceği gibi bir varsayıma dayanmaktadır. Çözülmez buhran ve ardından askeri darbe formülüne gelinmiştir. Ancak bugünkü kuvvet ilişkilerine bakıyoruz, bütün veriler militarizmin aleyhine gelişiyor. Son dört-beş yıldır hakim sınıfların önemli bir kesiminde bu eğilim güç kazanıyor. İvme bu yönde.

Evet gelecek yıllar ANAP için zor yıllar olacaktır. Böylesine sosyal ve ekonomik dengesi bozulmuş bir ülkeyi bir beş yıl daha yönetemeyebilirler. Ama hakim sınıfların böyle bir çıkmaza şimdiden alternatif oluşturduklarını da gözlüyoruz. Bu alternatif sosyal demokrasidir. Özellikle Hürriyet'in başını çektiği büyük basının SHP'yi arkalaması ve onu diri tutmaya çabalaması bu ihtiyaçtan ve öngörüden kaynaklanıyor. Zaten SHP'nin güven veren düzen partisi kimliği hakim sınıflar açısından cazip bir görünüm arz ediyor.

Ekonomik ve sosyal sorunları SHP'nin çözmesi de olası olmayacaktır denilebilir. O zaman askeri darbenin koşulları oluşacaktır savı ileri sürülebilir. Tarihin bu kadar uzağına ilişkin bir spekülasyonun da gerçekle ne ölçüde buluşabileceği ayrı bir tartışma konusudur. Zaten öne sürülen global bir tahlildir ve yanlış görünen de böylesine bir durumdan global yaklaşımlara varmak ve bugünden, o zaman gerçekleşmesi muhayyel bir darbeye karşı şimdiden pozisyon almaktır.

Bugün statükoyu korumak militarizmin görevi. Demokrasi güçleri ise, parlamenter statükoyu korumak değil, demokrasi yönündeki yürüyüşü ilerletmek ve potansiyel olarak var olan büyüme ve gelişme imkanını kullanmak ihtiyacı ile yüzyüzedir. Böyle bir yönelimin eşiğinde iken, ters bir savunma pozisyonu almayı doğrusu kavrayamıyorum ve çok zararlı görüyorum.

Sol güçlerin, parlamenter partilerle bugün temel ilişki sorununun somut olarak saptanması da, savunma stratejisinin yanlışlığını ortaya çıkaracaktır. Parlamenter kuvvetlerle bugün ve önümüzdeki süreç içinde, askeri darbeye karşı bir hat oluşturmak mı, yoksa onların demokrasi yönündeki geri eğilimleriyle mücadele etmek mi daha önemlidir. Bugün sol ile parlamenter çizgi arasında militarizme karşı açık ve dolaylı bir birliktelik vardır. Burada sıkıntı yok. Ama iş özgürlükler, dini gericilik, militarizme karşı radikal tutumlara vb. gelince aramızın çok açıldığını hemen görüyoruz. Örneğin DYP. Militarizme bir anlamda karşıdır. Bir askeri darbeye karşı aynı yönde bir saf tutabilir. Ama iş önümüzdeki süreçte oynayacağı role gelince problemler çıkıyor. Militarizme karşı, fakat anti-demokratik bütün yapılanmaları da esas itibariyle savunuyor. Pozisyonu darbeye karşı alırsak uzun vadeli bir müttefik gözüyle bakılabilir, ama önümüzdeki süreç içinde ve zorluklardan çıkışta hiç olumlu potansiyel taşımıyor. Onu böyle bir perspektif içinde fazla itelemek ve geliştirmek de oldukça güçtür. Öncelikle yapılması gereken ise budur, tersi yönde hareket ise savunma ve statükoyu koruma itifakı olur. Tahlil böyle bir anlayışa yol açıyor. Ama bugün DYP'ye söylenecek şey, onun demokrasi ve özgürlükler yönündeki geriliğini eleştirmek, çağdışı ilişkilerden kopmaya zorlamaktır. Aynı şeyleri ANAP için de söyleyebiliriz. (Yeri gelmişken söyleyeyim ANAP burjuvazinin partisidir ve bir geleneğin devamıdır. Ayrıca parlamentarist bir partidir. O yöndeki tahlillere katılıyorum.) ANAP'la da parlamentoyu korumak temelinde belli ittifaklar yapılabilir. Yine SHP vb. türü partilerin tümüyle önümüzdeki döneme damgasını vuracak olan birlik platformu bu güçlerin 12 Eylül statükosunun bozulması için itelenmesi ve mücadeleye katılması temelinde olacaktır. Ama onlarla parlamentoyu korumak ve savunmak temelinde yapılacak bir ittifakın oldukça geri ve günümüzün ihtiyaçlarına uygun olmayan özellikler taşıyacağıdır.

Bütün bunlara cevap olarak, militarist darbe girişimlerini kritik sorun olarak görmenin, demokrasi mücadelesini ilerletmeye aykırı olmadığı tam tersine geliştireceği söylenebilir. O zaman bilmem kaç yıl sonra gerçekleşeceği düşünülen muhayyel bir darbeye göre çizilen stratejinin bugün ne anlamı vardır? Bu fikir bugün neden ortaya atılıyor, Militarizme karşı olmak için mi, yoksa darbeyi önlemek amacıyla bir cephenin temelini atmak için mi? Açıktır ki düşünülen ikincisidir ve böyle söylenmektedir.

Darbenin önlenmesi değil, militarizmin geriletilmesi anlayışı solun nasıl bir yol izleyeceği açısından önemlidir. Ağı geniş mi atacağız, yoksa savunma mevzilerine mi gireceğiz? Önümüzde gelişecek olan demokrasi mücadelesine gelişme ve büyüme perspektifi ile mi katılacağız, yoksa mevcut durumu korumaya mı çalışacağız?

İşte önümüzdeki çözmemiz gereken temel sorun budur.

Oral ÇALIŞLAR

Charlie Chaplin

André Bazin/Eric Rohmer

Çeviren:
İlkay Kurdak

"Sesli sinemanın ortaya çıkışından önceki yıllarda dünyanın her yerinde insanlar, özellikle de entellektüeller ve yazarlar, sadece bir panayır eğlencesi ya da önemsiz bir sanat olarak gördükleri sinemaya dudak büküp küçümsemişlerdi. Bir tek örnek dışında: Charlie Chaplin!... Böylece şu tema çevresinde bir çekişmedir başladı: Sinema bir sanat mıdır? Ama ... bu tartışma halkı pek ilgilendirmiyordu. Bu soru kafaları kurcalamıyordu bile! İkinci Dünya Savaşı sonlarında halk, boyutlarını bugün tasarlamanın çok zor olduğu bir hayranlıkla Chaplin'i dünyanın en tanınmış kişisi haline getiriyordu."

François Truffaut

Fransız eleştirmen ve sinema kuramcısı André Bazin, 16 Nisan 1989'da 100. doğum günü kutlanacak olan Charlie Chaplin'in en önemli filmlerini ele alarak Şarlo mitinin günümüzde hâlâ gücünden bir şey yitirmediğini gözler önüne seriyor.

Fellini Fellini'yi Anlatıyor

Çeviren:
Cüneyt Akalın

Fellini Fellini'yi anlatıyor. *Corriere della Sera*'nın sinema eleştirmeni Giovanni Grazzini' nin ustaca yönlendirdiği bu söyleşide, yönetmen ve insan Fellini olağanüstü bir açık yüreklilikle, hem gururlu hem içten bir alçakgönüllülükle kendini anlatıyor.

Siyaset, savaş, din, İtalya ya da para; bütün temalar kendiliğinden ortaya dökülen, ancak üzerinde uzun uzadıya düşünülmüş ve üstün bir şekilde dile getirilmiş anılara konu oluyor. Ve bu yapıtı son derece sürükleyici bir yeni *Amarcord* haline getiren son derece ilginç sekanslar birbirini izliyor. Fellini ve çocukluk, Fellini ve müzik, Fellini ve Jung ya da Freud, Fellini ve spor, Fellini ve çocuklar, Fellini ve terörizm, Fellini ve *Dolce Vita* Roması ve tabii ki Fellini ve sinema, Rossellini'nin yanında ilk adımlarını atışından olgunluk döneminin *E la nave va*'sına dek. İşte zamanımızın en büyük sinemacılarından birinin kişiliğini enfes bir şekilde çizen ve sırlarını bir bir bize açan büyüleyici bir yapıt.

Fatmagül Berktay

iki yazı: sol'un kadına bakışı*

I. bir soruşturmaya cevap

"Cennete giriş" belgesi dağıtır gibi "proleterliğe geçiş" izni veren ya da vermeyen, proleterlikleri kendilerinden menkul bütün iktidar sahiplerine ithaf olunur. — F.B.

Sorular:
1. Sizin döneminizde (68'lerde) Sol'un kadına bakışı nasıldı? Sevgi ilişkisi yaşanır mıydı? Nasıl?
2. Bu yaşadıklarınız, sonraki kuşağa neden aktarılamadı? 75'lilerin bu konuya yaklaşımını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. 75'lerde ortaya çıkan "bacı" eğilimine neden boyun eğdiniz? Neden karşı çıkmadınız?
4. Yeni kuşağın bu ilişkileri nasıl yaşadığını gözlüyorsunuz?

1. '68'lerde, Sol'da kadın-erkek ilişkilerinin bir sonraki döneme göre biraz daha özgür olduğu doğru; ancak bunu abartmamak gerek. Çünkü Sol'un, sonradan iyice taşlaştığı için daha berrak görülen tutumunun tohumlarını, hattâ yer yer gövdesini, o dönemde bulmak mümkündür. Bir kere, bence çok önemli olan bir nokta, "kadın"ın -kadın olduğu için- "burjuvalaşma" ya daha yatkın görülmesi ve dolayısıyla giyiminin, kuşamının, "hal ve gidiş"inin kontrol edilmesiydi (hapisanede devrimcilerin "kadın arkadaşlar" için yayınladıkları "kılık-kıyafet genelgeleri"ni hatırlayın; kimsenin aklına aynı şeyi "erkek arkadaşlar" için yapmak gelmezdi!) Şimdi üzerinde düşündüğümde, bu bakışın, bütün tek-tanrılı dinlere sinmiş olan "kadının şeytana yakınlığı" anlayışının, farklı bir ideolojiye ve zamana uyarlanmış bir biçimi olduğunu görüyorum. Bunun, bilinçli ve kasıtlı bir uyarlama olduğunu söylemiyorum elbette, ama "bilinçaltı" oluşu

(*) Fatmagül Berktay'ın birbiriyle ilişkili bu yazıları --birincisi, zaten *2000'e Doğru*'nun bir soruşturmasına verilmiş cevap olmak üzere-- Ekim 1988 içinde yazıldı ve her ikisi de *2000'e Doğru* dergisine yollandı; ancak basılmadı. Güncelliklerini koruduklarını düşündüğümüz için, bugün yayınlanmalarını yararlı buluyoruz. *Sosyalist Birlik*

bence daha da ilginç; çünkü cinsiyet eşitsizliği konusundaki ideolojik koşullanmanın köklerinin ne kadar derinde yattığını, değişmesinin de öyle birkaç onyılda mümkün olmayacağını ortaya koyuyor. Aynı zamanda, başına "devrimci" sıfatını geçirmekle hiçbir şeyin hallolmadığını da!

Sevgi ilişkisi nasıl mı yaşanırdı? En az 3-4 kadın arkadaşım bana, o zamanlar sevgilileriyle elele gezerken "arkadaşlar"dan birini gördüklerinde, yanlarındaki erkeğin derhal ellerini bıraktığını anlattı. Yani tıpkı, böyle bir durumda babamıza rastladığımızda bizim -kızların- yaptığı gibi. Ama burada çekinen, rahatsız olan erkeklerdi. "Örgüt" ve "baba" benzetmesi biraz bayat ama, maalesef gerçek! Örgüte daha yakın olanlar da -cinsiyetleri itibarıyle- erkekler olduğu için, onların rahatsız olmaları normal. (Hem üstelik, kadına "yüz verme"nin "erkek adama"a yaraştığı nerede görülmüş ki, burada tolere edilsin?!!)

2. Sonraki kuşağa bazı şeylerin neden aktarılamadığı, sanırım birinci soruya cevaptan çıkarılabilir. Bir kere, bizzat bu sorunun formüle ediliş tarzı, bir önyargının varlığını ve muhasebe eksikliğini ortaya koyuyor. Zaten bu yıl, '68'ler değerlendirmesi yapan hiçbir erkeğin, o zamanlar varolan cinsiyet hiyerarşisine ve bunun nedenlerine değinmemiş olması, çok anlamlı. Onlar gençliklerini hatırlıyorlar, nostaljiyle karışık birşeyler anlatıyorlar ama, o yaşadıklarını bir "erkek" olarak yaşamış olduklarının, işin bir de öteki yüzü bulunduğunun farkında bile değiller. Sol'da muhasebe alışkanlığı pek gelişmiş değil, ama en azından bazılarında bir çaba görülüyor. Sol'u oluşturan *bireylerde* ise, kendini sorgulama anlamında bir çabanın lafı dahi yok. Bu konuda da iş biz kadınlara düşüyor: Onları sarsmalı, ve kendi kendileriyle yüzyüze gelmelerini, hesaplaşmalarını sağlamalıyız.

3. "Bacı" eğilimi *her zaman* vardı (kadının bizatihi "kadınlığı" devrimci olmasının önünde engel görüldüğü için, cinsiyeti ve bireyliği ön plana çıkmayan "kadın arkadaş" tipinden başka bir şey değildir, bu "bacı" klişesi); yalnızca billûrlaşıp teorisinin yapılması zamana ihtiyaç gösteriyordu. Nitekim 1975'lere gelindiğinde hem gerekli zaman geçmiş, hem de 12 Mart'ın baskı ve hapisane koşulları "zemin"i olgunlatırmıştı. Geleneklerin ve feodal değerlerin köklü olduğu bir ülkede, devrimci değerlerin yerini kolayca "halkımızın" gelenekleri ve tutuculuğu alabiliyor. Yalnız, halkımızın birçok anlayışının değiştirileceği, kolayca ilan edilirken, nasıl olup da kadın konusundaki anlayışına "saygı" göstermeye bu kadar teşne olunduğu konusunda, kimse kafa yormuyor. Zaten kadın-erkek ilişkileri alanında Sol hep savunmada olmuş. "Şapka" vb. saldırılarını göğüslemek için, çareyi -kolay tarafından- daha da "mazbut" görünmeye çalışmakta bulmuş. Ama daha önemlisi, bu "mazbutluk" talebi, kadını kontrol altında tutmaya yarıyor. Sol da, tıpkı toplumun bütünü gibi, kurallarını erkeğin koyduğu ve yürüttüğü bir toplumsal oluşum. Kadınların uyması gereken "klişe"leri gene Solcu erkekler belirliyor. Zaten toplumun genelinde durum binyıllardır böyle olduğu için, "devrimci kadınlar" da o klişelere uymayı hem doğal addediyorlar, hem de görev kabul ediyorlar. Üstelik, toplumun genelinde "burjuva" görünmek çok berbat bir şey olmasa bile, Sol'da "burjuva" sayılmak bir felaket olduğundan ve kadınlara da "tabiaten" burjuvalaşmaya yatkın oldukları fikri verildiğinden, onlar da kendilerine tenbih edildiği gibi bu konuda daha "dikkatli" olup "halkımızın" değerlerine, yani "bacı" klişesine sıkı sıkıya uymak zorunda hissettiler kendilerini.* Erkek arkadaşlarımızın bazan yaptıkları, "kadınlar bizden daha dogmatik" eleştirisinin hedef aldığı tavrı ve bu tavrın altında yatan bir tür suçluluk duygusunu da, bu açıklar sanıyorum. "Erkek arkadaşlarımız"ın, kendilerini hiç sorgulamaksızın sağa sola eleştiri yağdırma yeteneklerine de doğrusu hayranım. Örneğin, belki de 1974'de hapisten çıktığımızda, birbirimizle fazla ilgili bulunduğumuz için bize "Öyle her yere karı-koca birlikte gitmememiz gerektiği" uyarısını yapanlar ile bu soruları formüle edenler, aynı kişilerdir! Bu uyarı ve eleştiriler içimize öyle işlemişti ki, bize empoze edilen cinsiyet rollerine baş kaldı-

(*) Bu konuda yirmi yıldır pek bir şeyin değişmemiş olduğunu, Ocak 1989 da Sosyalist Parti'nin Ankara il merkezinde verdiğim bir konferansta, bir kere daha gördüm. Dinleyicilerden bir genç kadın, kahve toplantılarında çok heyecanlı ve coşkulu davrandığı için "hoppalık"la suçlandığını anlattı. "Erkek arkadaşlar arasında da benim gibi davrananlar var, niye onları eleştir miyorsunuz?" diye sorduğunda ise, diğer bazı kadınlar, "Biz partinin *vitrini*'yiz, daha dikkatli olmalıyız" cevabını vermişler.

rabilmek için neredeyse bir on yılın geçmesi ve bazı şeylerin kafamıza iyice dank etmesi gerekti. Dünyada kadın olmak zor şey; ama Türkiye'de ve onun bir parçası olan Türk Solunda kadın olmak, daha da zor! Ve sorun, kesinlikle, "öyleyse karşı çıksaydınız" basitliğine indirgenemez.

4. Yeni kuşak bence daha rahat ve serbest. Bunda, bütün toplumun kültürel olarak görece ilerlemesinin payı olduğu gibi, Sol'un olgunlaşmasının ve -naçizane- "kafasına taş düşmüş" biz kadınların da rolü var!

II. necdet şen'in "bacı"sı ve insanın parçalanmışlığı

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanmakta olan, Necdet Şen'in "Bacı" adlı çizgi-roman dizisinin, bazı çevrelerde hayli tepkiyle karşılandığı anlaşılıyor. Herkesin herşeyi beğenmesi mümkün ve üstelik de arzu edilir olmadığı için, bu çok doğal; ama beğenmeme ve eleştirinin ötesinde, saldırganlığa varan bir tahammülsüzlük söz konusu olunca iş değişiyor. Beğenmediğimiz hiçbir şeye tahammül etmemek, toplumumuzun genel bir özelliği. Türkiye Solu da, bu toplumun bir ürünü olarak, bu özelliğin etkilerini -hattâ bazan daha da belirgin bir biçimde- taşıyor. Gene de, son yirmi yılda bir olgunlaşma sürecinin yaşandığını, kendini sorgulama ve muhasebe eğiliminin arttığını ve eleştirel düşünceye belli bir yakınlaşmanın gerçekleştiğini izliyoruz. Ne yazık ki bu saptama, Sol'un bütün kesimleri açısından geçerli değil.

Yeni Çözüm dergisinin Eylül '88 sayısında, çizer Necdet Şen'i hedef alan, bol sıfatlı, zehir zemberek bir yazı var. Handan Göksu imzalı yazıda, "sanat eserinin üzeri kazındıkça eser sahibinin kişiliği de ortaya çıkar. Kendi kafanızda oluşturduğunuz tiplere gerçek budur diye dört elle sarılıp eleştirmeye başladınız mı herşey tamam sanıyorsunuz. Durun bakalım" deniyor ve çizer, kendi komplekslerini yansıtmakla suçlanıyor. Her sanatçı, elbette eserine kendisinden bir şeyler yansıtır; ama eseri gene de ondan bağımsız bir gerçekliktir ve öyle değerlendirilmelidir. Üstelik, sanatçı, mutlaka kompleksiz olmak zorunda mıdır? Böyle bir insan var mıdır? Her sanatsal "tip" çelişkisiz olacak diye de bir şey yoktur; çünkü hayatın kendisinde böylesine çelişkisiz bir "gerçek" mevcut değildir. (işimize gelmediği zaman, "diyalektik", nedense hep ilk unutulan olur).

Sanatçıdan, insanları bizim gördüğümüz ya da görmek istediğimiz gibi yansıtmasını istemek, hem haksızlıktır, hem de bu talebin gerçekleşmesi olanaksızdır. Sanatçı, sonuç olarak hayatı yansıtır ama, kurgusal bir düzlemde ve kendi bakışını da işin içine katarak. Onun kendi anlayışından, kendi deneyiminden süzüp sunduğu bu imgeyi biz beğenmeyebiliriz, eleştirebiliriz; ancak, ona, "hayır, dur bakalım, böyle çizemezsin" diye emir veremeyiz. Buna hakkımız olmadığı gibi, sözümüzün herhangi bir hükmü de yoktur. Velev ki, kaba kuvvetle susturmaya kalkışmayalım. O da zaten, *sözümüzün* hükümsüzlüğünün ispatı değil midir? Dolayısıyla "yanıtını yine 'bacı'larımızdan alacaksın" tehdidi ve ardından bu tehdidin dönüştüğü "eylem" biçimi, Sol açısından gerçekten talihsizliktir.

Gerçeğin yalnızca bir yanını görüp ona sarılmanın kişiyi gerçekten koparabileceği, doğrudur; ama bu zihinsel zaaf, yalnızca "statükocu küçük burjuva sanatçıları"nın tekelinde değil! Saldırganlıkla birleşen dogmatizm (zaten bu ikisini ayrı düşünmek mümkün mü?) gidip Necdet Şen'i bürosunda "basmak"a vardığı zaman, en az Ortaçağ tarikatlarının eylemleri kadar ürkütücü ve bir o kadar da gerçeğe yabancı gözüküyor. Beğenmediğimiz bir şey karşısında, onu yapana "siz ve sizin gibiler oligarşinin sirkinde ancak elden ayaktan düşmüş, üçbeş kuruş için çeşitli kılıklara giren palyaçolar olabilirsiniz" gibi iyice bayat yaftalar asmak yerine, biraz durup düşünmek daha iyi olmaz mı? İş yaftalar asmaya kalırsa, herkese giydirilecek bir külah mutlaka bulunur.

Gene aynı yazıda Necdet Şen, "hayatı belden aşağı düşünmek"le suçlanıyor. Ama bu suçlamayı yapanlar, başka bir tek-yanlılık yaptıklarının farkında değiller. Tek tanrılı evrensel dinlerin insanı onulmaz bir biçimde parçaladığı o binyıllık ikilemin, yüce ruh/akıl- aşağı beden (belden aşağı'nın temsil ettiği cinsellik) ikileminin, yarının ideolojisi olduğunu iddia eden bir anlayışta böylesine köklü bir kabul bulması, ne ilginç! Bedenin otomatik olarak- mantıksal çıkarsamalarının neler olabileceği hiç akla gelmeksizin- aşağılanması, Türkiye toplumunun henüz ideolojik bakımından iyice geri bir Doğu toplumu olmasıyla, bir ölçüde açıklanabilir belki. Gene de, cinselliğe ilişkin önyargıların en zor değişen ideolojik öğeler olduğunu göstermesi bakımından, çarpıcı. Oysa Türkiye Solunda devrimcilerin cinsiyet hiyerarşisini ve "erkek" ve "kadın" olarak kendi kendilerini sorgulamalarının zamanı, geldi de geçiyor. Kimse bana, "biz kendimizi 'insan' olarak sorguluyoruz" demesin. Bu dünyada insanlar"kadın" ve "erkek" olarak varoluyorlar ve bu kategoriler de toplumsal kültürel olarak oluşturuluyor. Tıpkı sınıfsal aidiyet gibi, toplumsal cinsiyet de inkar edilmez bir aidiyettir. Hattâ Engels'in de belirttiği gibi - biz, argümanımızı sağlam tutalım!- bu aidiyet, sınıfsal olandan bile önce gelir.

Bu tür yazıları okuduğu zaman, insan istei istemez kendi kendisine soruyor: Beden/ ruh ikileminden ne zaman kurtulacağız? Ne zaman, varlığının bir yanı diğer yanıyla çatışmayan "tüm" insanlar haline geleceğiz? (Aynı şeyi *2000'e Doğru*'nun 28 Ağustos 1988 tarihli 36. sayısındaki "Prangalı Kafalar" yazısını okuduğumda da düşünmüştüm.) Bu düzende mümkün değil, diye cevap verilebilir bu sorulara. Ama geleceği kuracağını iddia edenler, bugünden yarının imgesini en azından kafalarında -soluk da olsa- canlandırabilmeliler. Geçmişteki değerlere sımsıkı sarıldığımız, gerçeğin sadece ve sadece kendi avuçlarımızda olduğuna inandığımız, bize yeni ve aykırı olan herşeyi dışladığımız sürece, bugünü değiştirmekten vazgeçtim, ütopyalar bile üretilebileceğini sanmıyorum.

Öner Yağcı

vartan ihmalyan'ın anıları: bir faciaya basılan parmak

Vartan İhmalyan

BİR YAŞAM ÖYKÜSÜ

Bir Yaşam Öyküsü, Vartan İhmalyan'ın Anıları, Cem Yayınevi, 1989, 308 s.

1. Vartan İhmalyan'ı *Şeytan Uçurtması* adlı kitabından tanıyordum. O, "İhmal Amca"'sıydı çocukların. Çocukluğunu unutmamış biriydi. Çocuklara, onların "her şeyi bilmek istemeleri"ni güzelleyen masallarla seslenmişti *Şeytan Uçurtması*'nda. Belli ki çok seviyordu çocukları İhmal Amca. Çocuklar da onu ve masallarını sevmişlerdi.

Vartan İhmalyan'ın yüreğinden gelen, naif sesini, bu kez de kendi yaşam öyküsünü okurken duydum. *Bir Yaşam Öyküsü* adıyla yayımlanan, Vartan İhmalyan'ın anılar demeti, sardı beni, sarstı, tedirgin etti, örseledi ve en önemlisi merakımı çoğalttı.

Merakın çoğalması inadın ve inancın çoğalmasını getiriyor. Bizde "dünün bugüne niçin bağlanmadığı" önemli bir meraktı bende. Bugünün savrukluğunun, dağınıklığının, bölünmüşlüğünün asıl temellerinin "dün" atılmış olduğunu düşünüyordum çoğu insan gibi. Ama bir kapalı kutuydu "dün". "Gizlilik fetişizmi" uğruna, belgeler gibi anılar da, yaşamlar da unutturuluyordu. Buysa yalnızca egemen sınıfların işine geliyordu. Belleklerin silinmesine varan bu politika, ne yazık ki, sol'un kendi ağzına kilit vurmasıyla da, geleneğini sürdürdü.

Bilinmezlik ve gizlilik örtüsü, "dün"ün, eksik, yanlış, başka, öznel ve çarpık aktarılma-

sına yol açıyordu ve yeni politikalar da bu "dalgalı" temelde üretiliyordu.

İhmalyan'ın anılarının *(Bir Yaşam Öyküsü'*nde yayımlanan yaşamının), en çok ve özellikle bu açıdan önemli olduğunu ve bize "solun dünü" konusunda önemli ve ilginç ipuçları verdiğini görünce düşünmeye başladım.

★

2. Düne dönüyorum:

Nâzım Hikmet, "Partimden koparmağa yeltendiler beni, sökmedi" diyor *Otobiyografi* şiirinde, niçin? Kim "koparmağa" yeltenmiş Nâzım'ı partisinden, niçin yeltenmiş?

Yine Nâzım, *Son Otobüs* şiirinde, "Artık şaşırtmıyor beni dostun kahpeliği, / elimi sıkarken sapladığı bıçak" diyor, niçin? Hangi dostu kahpelik etmiş Nâzım'a, hançerlemiş onu, niçin?

Hacı Oğlu Salih şiirinde de şöyle demiş Nâzım: "...oturmuş Engels'i okuyordu, / geldiler, götürdüler, / sürdüler Altay bucağına, /....../ Ve öldü bir bahar günü / elli kişilik barakasında..." Hacı Oğlu Salih (Baytar Salih) kimmiş, niçin götürmüşler?

Bunlar yalnızca birkaç örnek ve yalnızca Nâzım'ın birkaç şiirinden akıllara takılan soruların birkaç örneği. Bunlar gibi yüzlerce soru var kafalarda "dün"le ilgili.

İhmalyan'ın anılarında, bunlar gibi onlarca sorunun yanıtını bulmak mümkün. Ve bu anılar götürüyor insanı; sevgi dolu bir yürekle birlikte yıllar öncesini yaşıyorsunuz sanki.

Vartanyan'ın anıları, Nâzım'ın *Japon Balıkçısı* şiirinin son dizeleriyle bitiyor: "İnsanlar ey, neredesiniz? Neredesiniz?" Onun bu sesine kulak vermek, "benim ödevim, gerçekleri söylemek, gençliği uyarmak" diyerek, anılarını bu amaçla kaleme alan Vartanyan'ın çağrısını duymak gerek.

Duymak için de onu okumak gerek.

★

3. Vedat Türkali, *Görüş* dergisinin Nisan 1989 sayısındaki Çağatay Anadol'la söyleşisinde İhmalyan'ın anılarından söz ediyordu: Türkali *Savunmalar* (Cem Yayınevi, 1989) adlı yeni yapıtında da yer alan bu söyleşide 1951 tutuklamalarıyla ilgili olarak: "O önemi daha iyi anlamak istiyorsanız İhmalyan'ın anılarını da okumalısınız" diyordu. Türkali'nin bu sözleri Vartanyan'ın yeni çıkan anılarını hemen okumaya yöneltti beni.

Ama önce Türkali'nin söyleşisini okudum. Onun söyleşisinden aktarıyorum:

"TKP tarihini çok iyi bilmiyoruz... Fakat kabaca bildiğimiz şu: Türkiye'de 25'ten sonra ve 36'ya kadar, onbir yıl yeraltında birtakım idealistler acı, kanlı, aslında umutlu, görünüşte umutsuz bir kavga yürütülmüştür."

Devam ediyor Türkali; 44 yılını, Reşat Fuat'ın genel sekreter olduğu yılı, *En Büyük Tehlike* adlı Faris Erkman imzalı broşürü anlattıktan sonra;

"Bir özeleştiri yapalım. TKP gizli çalışmayı ne yazık ki doğru dürüst beceremedi ve her defasında yüzüne gözüne bulaştırdı. Bu da bir gerçek" diyor. Ve ekliyor yine 1951'le ilgili olarak:

"Hiçbir polis müfettişi Zeki Baştımar kadar TKP'ye zararlı olmamıştır. Doğal olarak bu durum bir ayrılık yarattı."

Meydanın "dış büro" temsilcisi İ.Bilen'e kaldığını anlatan Türkali, Bilen için "bir dönemin ibret diye gösterilecek tipi" diyor; "karanlık" diye nitelendirdiği o dönemlerin "hayatta kalabilen, kalabilme becerisini gösteren tek adamı" olan Bilen'in birçok insanı harcadığını söylüyor. Reşat Fuat'ın, Doktor Hikmet'in, Doktor Şefik Hüsnü'nün dışlandığını söyleyen Türkali, "Her şeyi yapan İ.Bilen'di" diyor ve yine ekliyor:

"Dikkat ederseniz, burjuvazinin 141-142. maddelerle yapmak istediklerinin, yani bizi geçmişimizden koparmak isteğinin çok namussuzca yapılmış bir benzeridir bu. İşte bizim TKP'nin dramı burada yatar bence."

4. İşte Vartan İhmalyan'ın anılarının temelini de bu dram oluşturuyor.

1913'te Konya'da doğmuş Vartan İhmalyan. 1919'da İstanbul'a göçmüşler. 1922'de kardeşi Jak (sonradan ressam) doğmuş. Ermeni ilkokullarında okumuş Vartan, yoksulluk yaşamış, 1933'te TKP'ye üye olmuş, Robert Kolej'in mühendislik bölümünü bitirmiş, çeşitli işlerde çalışmış, birkaç kez askere alınmış. Sonra 1944 ve 1946 tutuklamaları ve 1948'de Türkiye'den ayrılmış.

Paris'te sekiz yıl, Budapeşte Radyosu'nda Türkçe yayınlar servisi, 1956 Macar ayaklanması, Çekoslovakya, Polonya. Polonya'da kardeşi Jak ve eşiyle birlikte radyoda çalışma ve bu yıllardan sonra asıl anıları başlıyor İhmal-

yan'ın. Hüzünle coşkunun, sevgiyle öfkenin içiçe olduğu yaşam parçaları.

"TKP'yi yurtdışında temsil etme hakkını kendisine kimin verdiğini şimdiye dek bilmediğim Marat'ın (Erdem, S.Üstüngel, İ.Bilen) Varşova'ya geleceğini haber aldık."(s.152) diyor İhmalyan ve bu sayfadan sonra yaşamının sayfalarına bir karabasan çökmeye başlar. Dayanamaz, bir sayfa sonra (s.153) şöyle der:

"Vah, kılavuzu karga olan TKP vah!" İçi sızlar bunu derken. Çünkü "işkembeden atmak, abartmak, pireyi deve göstermek, partiye hiç ilgisi olmayan ilerici örgütlerin çıkışlarını, gördükleri işleri partiye mal etmek vb."... "İ.Bilen'in en belirli çizgisidir." Bunu öğrenmiştir İhmalyan, acı deneylerle hem de.

5. Polonya'dan Pekin'e Türkçe yayınlar servisinde çalışmaya giden İhmalyan, oradayken şu satırları yazar:

"İstiyorum ki gençlik, geleceğin kurucusu, insanlığın umudu saydığım gençlik, komünistleri ülküleştirmesin. Çünkü komünistler arasında çok iyi, çok doğru, çok onurlu kişiler bulunduğu gibi çok onursuz, çok kötü, anaryurdunu satan insanlar da vardır. Ve böyle kişiler, hele partilerin doruk yerlerinde bulunurlarsa, vay o partilerin başına!..." (s. 171) Kendi partisini de böyle görmektedir İhmalyan.

Çin'le Sovyetler'in arasının açıldığı yıllardır. Orada Emi Siao (Nâzım'ın Jakond ile Siyau'sunun kahramanı) ile tanışır ve dost olur. Moskova'ya döner. Orada Nâzım yardımcı olur kendisine (Nâzım'la 1933'te tanışmışlardır, 1956'de Çekoslovakya'da karşılaşmışlar ve 1958'de Polonya'da (kitabın arka kapağındaki fotoğrafı çektirmişlerdir).

İhmalyan TKP'nin Moskova grubundadır artık ve üst düzeyde yaşadıkları onu düşkırıklığına uğratmaya başlamıştır. Reşat Fuat'ı ve partinin Reşat Fuat konusundaki "iki yüzlü" politikasını anlatır (s.196-199), sonra da Nâzım'ı, son günlerini, ölümünü, cenaze törenini ve ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nde Nâzım için yapılanları (s.199-211) anlatır ve elbette parti yönetimini oluşturanların Nâzım aleyhindeki kampanyalarını da. Buradan şu sonuca varmaktadır İhmalyan:

"Acı gerçek şu ki, TKP'nin tarihi, doğuşundan bugüne dek (1979, anıların yazıldığı yıl Ö.Y.) tepedekiler arasındaki iktidar kavgası olagelmiştir (s.197).

TKP Moskova grubunun merkezle (Leipzig grubuyla) yaptığı yazışmalardan bir kısmını aktaran İhmalyan, parti içinde yaşanan bunalımın nereden kaynaklandığını araştırmaktadır anılarında. Mektupların birinde Moskova grubu şunları yazar örneğin:

"Yıllardan beri partimizin bir kitle partisi olmasına engel olan, partimizi kemiren solculuğa, sekterliğe, Lenin'in dediği "çocuk hastalığına" bir çözüm yolu aramak ve bulmak bütün komünistlerin görevidir." (s.229). Ne yazık ki merkez genel toplantı önerilerini hep gözardı etmekte, çağrılara kulak tıkamaktadır. Demokratik merkeziyetçilik, kolektif yönetim, özeleştiri ve örgütün birimleri arasındaki ilişkiler yok olmuş, böyle bir partiye dönüşmüştür parti. Demokrasi noksanlığı egemendir ve demokrasi isteyenlerin başını koparmaktadır yönetim.

"Nâzım'ın başını yiyen Marat'tır." (s.250) der İhmalyan.

"Bizim Radyo" serüvenini (s.240), Baytar Salih'e yapılanları (s.248) anlatır ve yine birkaç mektubu aktararak TKP'nin yaptığı insan kıyımını, tasfiyeleri anımsar İhmalyan.

"Demir, Marat ve Aram grubu... Attila'yla Gün'ü Budapeşte'ye gönderirken, Osman Alper'i, Bilal Şen'i ve Veli Gündüz'ü partiden attıktan, Moskova grubunu dağıttıktan sonra içleri rahat etti. Marat'la Aram Pehlivanyan, Yakup Demir'in (Zeki Baştımar) başını yeyinceye kadar koltuklarında kaldılar ve ben bu satırları yazarken de koltuklarındalar." (s.270, 1979 yılı Ö.Y.).

"Facia" diyor bu olanlara İhmalyan, "TKP faciası... Post kavgasıdır." Anıların 270. sayfasından sonraki bölümleri en ilginç ve en önemli konuları içeriyor. Partiyi yöneten İ.Bilen ve Aram Pehlivanyan'ın (A.Soydan) Salih Hacıoğlu'na, Martel Şükrü'ye (Şükrü Baba) yaptıklarının trajik öyküsünü aktarıyor örneğin. Ve "efsane ilan edilen İ.Bilen'le ilgili "palavra ve dalkavukluk" örneği dediği kimi anılardan ve belgelerden söz ediyor.

6. Vedat Türkali kitaba yazdığı "Sunuş"ta; "İçtenliği, her şeyden önce de enine boyuna yaşanmışlığı, bu uzun anlatıyı, özel tadla okuya-

cağınız buruk, güzel bir öyküye dönüştürüyor sonunda... Yazınımızda, hele devrimci yazınımızda çağını belgeleyen bu tür yapıtlara sık rastlanmaz. Kuşkusuz; ağır gizlilik koşullarının da payı var bunda. Yeni bir dönem başlamalıdır diyorsak, yasallığın, önce kendimizi yüreklice yargılamaya dayandığını da bilmemiz gerekir." (s.6).

Mete Tunçay da kitapta yer alan "Okurken" başlıklı yazısında kitabı "merakla ve büyük bir keyifle okuduğunu" söylüyor. Türkiye'de solun tarihini araştıran biri olarak da, "içeriğini gayet önemli ve değerli buldum" (s. 7) diyor. İhmalyan'ın anılarını, Mete Tunçay'ın şu uyarısıyla okumakta yarar var diye düşünüyorum:

"Vartan İhmalyan'ın anıları, olanca iyi niyetine ve dürüstlüğüne karşın, öznel bir bakıştan ileri gidememektedir. Geçmişte olup bitenler, henüz nesnellikle ortaya konulmayı, çözümlenmeyi, tartışılmayı, eleştirilmeyi, yargılanmayı ve değerlendirilmeyi beklemektedir." (s.12).

İhmalyan'ın anılarının bu değerlendirmede önemli ipuçları olabileceğine inanıyorum. Dünle bugün arasındaki bunca kopukluğun, bunca dağılmışlığın nedeninin izlerini tarihin gizlenmiş bölümlerinde bulabileceğimizi düşünüyorum. Vartanyan'ın anıları, en azından bu gizlenmiş bölümlerden verdiği kesitlerle soru işaretleri koyuyor kafalara. İhmalyan'ın bu sorulara kendince verdiği yanıtların doğruluğu ya da gerçekliği, nesnelliği ya da öznelliği elbette tartışılabilir. Ama en basit bir tartışmada bile elde birtakım verilerin bulunabilmesi büyük bir şanstır. İhmalyan'ı bize bu şansı verdiği için sevgiyle anıyorum.

Halil Berktay

birleşik bir sosyalizmin analiz ve program hazırlıkları

yeni anti-emperyalizmin kilit sorunu: dış borçlar

Bu konuşma, 4 Aralık 1988 tarihinde Sosyalist Parti'nin Ankara'da topladığı "1. Genişletilmiş Parti Meclisi"nde yapılmıştır.

Değerli arkadaşlar, Sosyalist Partililer,

Önce, birbirine bağlı ilk dört tebliğin sıralanışı hakkında birkaç söz söylemek istiyorum. Demokrasi ve özgürlükler tebliğinin başta gelmesi son derece anlamlıdır. Çünkü bugün, tarihsel olarak demokrasi sorunu halledilmemiş bir toplum olmanın ötesinde, özel olarak demokrasi ve özgürlüklerin çok yaygın ve derin bir tahribata uğradığı 12 Eylül döneminden çıkışı yaşamaktayız; demokrasi mücadelesi, bütün diğer değişmelerin kapısının açılması bakımından, toplumumuzda bugün kavranacak halkadır, diyebiliriz. İkinci olarak, Feyyaz Kurşuncu arkadaşımız, Türkiye'nin ideolojik, siyasi ve askeri bağımlılık düzlemlerini ve buna karşılık SP'nin tavrının ne olması gerektiğini anlattı. Bunun ötesinde, bir de Türkiye'nin ekonomik düzlemde, dış borçlar alanında düğümlenen kritik bağımlılık halkası var. Dünya kapitalist sistemi, anlatmaya çalışacağım gibi, Türkiye ekonomisini bu halkadan yakalıyor: Türkiye'nin içsel potansiyelinin gerçekleşmesine, üretici güçlerinin serbestçe ve sağlıklı bir şekilde gelişmesine, politik düzeyi de çok esaslı bir tarzda etkileyen, tayin edici bir engel çıkartıyor. Dolayısıyla Türkiye'nin dış belirleyicilerinden içe doğru gelirken aradaki bu kritik dış ödemeler dengesi ve dış borç "temas noktası"nın incelenmesi, salt ekonomik bir sorun olmaktan çıkıyor: dış borç bağımlılığıyla çelişen ve onun ortadan kaldırılmasını veya aşılmasını bir tarihsel zaruret haline getiren olumlu güç ve dinamiklerin irdelenmesine de bizi getiriyor. Bunların da ötesinde, bir bakıma, geçmişin tekrarı anlamında değil, taze bir bilimsel tahlil temelinde yeniden ihtiyaç duyduğumuz o zihniyet devrimi, günün koşullarına uygun yeni bir anti-

emperyalist bilinç yükselişi bağlamında, ülkemizin ve halkımızın dünyadaki unutturulmak istenen yerini, ezilen insanlığa mensubiyetini, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ve halkları camiasına mensubiyetini de bize yeniden hatırlatıyor. Ve bu, dış borç zincirinin, ancak uluslararası çapta borç krizine karşı Üçüncü Dünya'dan gelecek yeni bir dalgayla altedilebileceğini kavramaya bizi götürüyor. Başka bir deyişle dış borç sorunu, Türkiye'de unutturulmak istenen bir evrenselci perspektifi yeniden tazelememizi de zorunlu kılan bir konu oluyor.

hâkim emperyalist sömürü mekanizması

Sondan başlayalım. Türkiye'nin dış ticaret açıkları ve dış borçlar alanında düğümlenen ekonomik bağımlılığı, aslında evrensel bir sorunun milli uzantısı örneği veya somutlanışıdır. Çünkü bugün Üçüncü Dünya açısından genel bir borç krizi bütün yeryüzünde hüküm sürmektedir. Ve bunun, bazı akademik yaklaşımlarda yapıldığı gibi, sırf bir konjonktür ile izahına: 1960'larda ve 70'lerde dünya finans sisteminde borç verilebilecek fazla miktarda para olduğu, bunun bankalarca sorumsuz bir şekilde Üçüncü Dünya'ya dağıtıldığı, azgelişmiş ülke hükümetlerinin de biraz açgözlü ve sorumsuz bir tarzda borç verebilecek fonlara saldırdıkları, büyük borç yükünün bu şekilde biriktiği biçiminde izah edilmesine, imkan yoktur.

Tesadüflerin ardında bazı derin zorunluluklar yatar; her zorunluluk, kendisini bir dizi tesadüfi görünen olayla belli eder, açığa vurur. Gerçek şu ki, gelişmiş kapitalizm ile dünya sisteminin ezilen ve sömürülen kutbu arasındaki ilişkilerin bugünkü aşamasında, dış borçlar, emperyalist sömürünün esas mekanizmasını meydana getirmektedir. Bunu bir teorik tespit olarak yapmalı; günümüzün dünya tahlillerinin kalıcı bir unsuru, bir temel taşı haline getirmeliyiz. Borçlar bugün (1) biraz sonra anlatacağım verilerin de göstereceği gibi, Üçüncü Dünya ülkelerinin sömürülmesinde nicel olarak en büyük yeri tutmaktadır. Fakat sadece o değil; aynı zamanda (2) emperyalizmin Üçüncü Dünya ülkelerine sermaye ihracının bugün aldığı en önemli biçim, dış borçlardır ve dolayısıyla, (3) bütün diğer yan, ikincil sömürü mekanizmalarının etrafında örüldüğü ana ekseni ve aynı zamanda, (4) Üçüncü Dünya ülkeleri üzerindeki esas kontrol ve ehlileştirme mekanizmasını meydana getirmektedir.

Bütün diğer sömürü mekanizmaları - örneğin, ticaret yoluyla Üçüncü Dünya'nın hammaddelerinin ucuza kapatılması, buna karşı, gelişmiş sanayi ülkelerinin ürünlerinin yüksek fiyatla satılması şeklinde basitleştirebileceğimiz, eşitsiz değişim mekanizması-esas olarak dış borçlanmanın ardından gitmekte; başka bir deyişle, bu ticari sömürü mekanizmalarının önünü de dış borç olayı açmaktadır. Çünkü bildiğiniz gibi, pek çok durumda gelişmiş kapitalist ülkeler, azgelişmiş ülkelere, kendilerinden mal ve hizmet ithalatı koşuluna bağlı olarak borç veriyorlar; hattâ kapsamlı fiyat anlaşmalarını, ödeme koşullarını, vb., daha kredi verirken dayatıyorlar.

İkinci olarak dış borçlar, çağdaş azgelişmiş ülkeler üzerindeki esas kontrol ve ehlileştirme mekanizmasını ifade ediyor. Çünkü öyle bir durum yaratılmaktadır ki, herhangi bir Üçüncü Dünya ülkesinin borç yükünün varlığı, o ülkenin bağımsız siyasi karar alma mekanizmalarını yoketmek, ona istenilen ekonomik politika paketlerini ve dolayısıyla belli gelişme kalıplarını dayatabilmek için en önemli silahı oluşturuyor. Başka bir deyişle, bir kere ağır bir borç yükü altına sokulan bir ülke, kendisine gelişmiş kapitalist ülkelerde, metropollerde üretilen çözümlerin "alternatifsiz politika" olarak dayatılmasına açık bir hale getirilmiş oluyor.

yeni bir kurumlaşma:
IMF ve uluslararası bankalar

Yani Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunun, birkaç istisna dışında ezici çoğunluğunun, artık siyasi bağımsızlıklarına, devlet egemenliklerine kavuştukları; eski, sömürgetipi sömürü ve bağımlılık mekanizmalarını yürütmenin mümkün olmadığı; aynı zamanda emperyalizmin de dolaysız sermaye yatırımları açısından, siyasi bağımsızlıklarına sahip bu Üçüncü Dünya ülkelerinde kendisi açısından gerekli siyasi güvenliği bulamadığı koşullarda, dış borçlanma veya borçlandırma, hakim sermaye ihracı biçimi ve hakim emperyalist sömürü biçimini almıştır.

Ve sermaye ihracının bu biçimi, aynı zamanda, kendi uluslararası kurumlaşmalarını da beraberinde getiriyor. Örneğin son 20-25 yılda dünya kapitalist sistemi içinde şöyle bir olay cereyan etmiştir: İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan mali kurumlar zinciri içinde, kısaca IMF adıyla bildiğimiz Uluslararası Para Fonu'nun önemi olağanüstü artmış; IMF, bütün uluslararası finans kurumlarının, bankaların, aynı zamanda gelişmiş kapitalist devletlerin, Üçüncü Dünya ülkelerine karşı izleyebilecekleri ekonomik politakaların anahtarını elinde tutar duruma gelmiştir. Emperyalist sistem açısından kilit bir görevdir, politika dayatma görevi; ve IMF, isterseniz gelişmiş kapitalist dünyanın "işverenler sendikası" bloku tarafından, diyelim, herhangi bir azgelişmiş ülkeye karşı nasıl tavır alınacağını, yeşil ışık mı kırmızı ışık mı yakılacağını, kredi musluklarının kapatılıp o ülkenin olağanüstü iç buhranlara ve darlıklara mı sürükleneceğini, hattâ icabında borçlarını ödemelerini teminat altına almak için o ülkelere darbeler mi yaptırılacağını, dolaylı veya dolaysız binbir biçimde belirleyen bir "kilit kurum" durumuna gelmiştir.

Özetle, günümüzde uluslararası kapitalist sistemin işleyişi açısından şöyle bir durumla karşı karşıya bulunuyoruz: Üçüncü Dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunun siyasi bağımsızlığına kavuştuğu koşullarda, dış borçlar, hakim sömürü mekanizması, hakim artı-değer transferi mekanizması, emperyalizmin genel olarak sızmasının önünü açan esas araç, ve aynı zamanda esas kontrol ve ehlileştirme yöntemi haline gelmiştir. Dış borçlanma / borçlandırma yoluyla sermaye ihracı, başında, kilit kurum olarak IMF'nin yer aldığı bir uluslararası mali kurumlar ve anlaşmalar dizisi tarafından tamamlanmakta, perçinlenmekte ve bekçiliği yapılmaktadır. Günümüzde emperyalizmin hakim sömürü mekanizmasının bu olduğunu teorik olarak kavramalıyız. Bunun tahlillerimizde önemli sonuçları olacaktır.

ödenip bitmeyecek bir 1.2 trilyon

Şimdi, işte bu genel gelişmenin, dünya kapitalizminin işleyişinde ulaşılan bu genel aşamanın ve ona 60'lı ve 70'li yıllarda hız kazandıran ek faktörlerin sonucu olarak, günümüzde azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler denilen Üçüncü Dünya'nın gelişmiş kapitalist ülkelere olan toplam borcu, 1000 milyar doları aşmıştır; daha somut olarak 1.2 trilyon dolar kadardır. Bu rakamı dünya ekonomisinin yıllık cirosuyla, bütün dünya ekonomisinin yıllık mal ve hizmet üretim hacmiyle karşılaştıracak olursak; halen 13 trilyon dolar civarında olan yıllık dünya ekonomisi hacminin yüzde 10'una eşit bir miktar, Üçüncü Dünya ülkelerinin gelişmiş sanayi ülkelerine borcu olmaktadır.

Bu, korkunç bir rakamdır. Aslında, biraz sonra değineceğim gibi, nihai olarak ödenebilecek bir rakam da değildir. Esasen, ödenebileceğini ve ödenerek ortadan kaldırılabileceğini düşünmek, büyük bir yanılsamadır: Bu borç, biraz da ödenip bitirilsin diye değil, bir türlü ödenmesi bitirilmesin diye durmaktadır. Çünkü bakın, bu borcun varlığının, Üçüncü Dünya ülkeleri açısından sonuçları nelerdir:

artı-değer transferinin boyutları

Birinci olarak bu borç, Üçüncü Dünya ülkelerinden gelişmiş kapitalist ülkelere doğru, muazzam bir dolaysız artı-değer akışına yol açmaktadır. Üçüncü Dünya ülkelerinin halen bu borç karşılığı her yıl yaptıkları anapara ve faiz ödemeleri, sözkonusu borçlu ülkelerin toplam ihracaat gelirlerinin yüzde 25'ine eşittir. Bu ülkelerin bir an için hiç ithalat yapmadıklarını düşünün; o zamanki ihracat gelirlerinin toplam yüzde 25'inin her yıl borç ödemelerine hasretmek zorundadırlar. Halbuki bildiğimiz gibi, bu ülkelerin bir de ayrıca ithalat yapmaları gerekiyor ve ithalatları da genellikle ihracatlarına eşit, hattâ onu aşan miktarlarda oluyor. Dolayısıyla bu koşullarda dahi Üçüncü Dünya ülkelerinin yıllık ihracat gelirlerinin yüzde 25'ini anapara ve faiz ödemeleri alıp götürmekedir.

Bu, genel ortalamadır; tek tek birçok ülkenin somut durumunda, bu oranın da üzerine çıkılabiliyor. Hattâ yıllık ana para ve faiz ödemeleri, birçok ülkenin somut durumunda, o ülkeye her yıl giren yeni borç ve kalkınma yardımı miktarlarını aşıyor: Her yıl ülkeye giren yeni kredi ve hibe yardım miktarından daha fazlasını, pek çok Üçüncü Dünya ülkesi, aynı yıl içinde eski birikmiş borçlarının anapara ve

faiz taksitleri olarak dışarıya ödemek zorunda kalıyor. Nitekim, toplam olarak bakıldığında, Güney ülkeleri de denilen Üçüncü Dünya'nın her yıl yaptıkları anapara ve faiz ödemeleri, aynı yıl için Kuzey ülkeleri denilen gelişmiş kapitalist ülkelerden Üçüncü Dünya'ya giren yeni kredi ve yardım miktarlarından, şu dönemde her yıl 20 küsur milyar dolar daha fazla olmaktadır. Evet, Üçüncü Dünya'ya yıllık sermaye girişinin 20 milyar dolar daha fazlasını, yoksul ülkeler eski borçlarından ötürü her yıl dışarıya akıtıyorlar. Eğer 1979'dan bu yana Üçüncü Dünya'nın kritik ihraç ürünleri olan hammaddelerin ortalama fiyatında yüzde 30'luk bir düşüş meydana geldiği, yani gelişmiş kapitalist ülkelerin bugün Üçüncü Dünya'nın ihraç ürünlerini 1979'da aldıklarından yüzde 30 daha ucuza aldıkları da hesaba katılırsa, Güney'den Kuzey'e yıllık net transfer, 60 milyar doların üzerine çıkıyor.

Başka deyişle, Üçüncü Dünya ülkelerinin dış ekonomik ilişkileri açısından bugünkü durum yirmi yıl öncesinden farklıdır. O zaman, yani 1960'larda ve 70'lerde, dünya ekonomisinin genişleyen bir konjonktüründe, gelişmiş kapitalist ülkelerden Üçüncü Dünya'ya mali akışlar, Üçüncü Dünya'dan dışarıya doğru mali akışlardan net olarak fazla oluyordu. Örneğin, daha 1979 yılı kadar geç bir tarihte, Kuzey ülkelerinden Güney'in azgelişmiş ülkelerine mali akışlar, hâlâ Güney'den Kuzey'e akıştan net 40 küsur milyar dolar daha fazlaydı. Fakat 80'lerin başında gerek dünya kriziyle, gerekse gelişmiş kapitalizmin belli bir istikrar sağlaması ve Üçüncü Dünya'ya karşı yeni bir taarruza girişmesi, dünya çapında bir inisiyatif almasıyla, bu durum tersine dönmüş bulunmaktadır.

Dediğim gibi, birikmiş borç yükü bugün çok ağır şekilde ödetilmekte, bir süper-sömürü konusu olmaktadır. Doğrudan doğruya sömürünün nicel boyutları olarak çıplak durum, budur.

kemer sıkma paketlerinin dayatılması

Şimdi, bir de gelelim, bu ödetme işleminin nasıl yapıldığına; bu tahsilatın nasıl gerçekleştiğine ve Üçüncü Dünya ülkeleri açısından sonuçlarının neler olduğuna. Arkadaşlar, bildiğiniz gibi, bizim ülkemizin de 1970'li yılların sonlarından itibaren acı bir şekilde yaşamakta olduğu gibi, borç ödetmek açısından, başta Uluslararası Para Fonu olmak üzere bütün o sözünü ettiğim uluslararası finans kurumları zincirinin, kendilerine has yöntemlerine vardır. Özel bir ekonomik politikalar demeti vardır ellerinde; ve bunu getirip borçlu ülkelerin kapısına koymaktadırlar.

İşte burada, doğrudan doğruya artı-değer transferinin yanısıra, borçların bir kontrol ve ehlileştirme mekanizması yönü karşımıza çıkıyor. Üçüncü Dünya ülkelerine şu olanak tanınmamaktadır: "Evet, borçlarımı ödeyeceğim, ama kendi bildiğim gibi ödeyeceğim. Sen benim iç ekonomik politikalarıma karışma; ben kendi ülkemin içinde ne yaparsam yapacağım, hangi politikalar demetini uygularsam uygulayacağım, sana bu borçları ödeyecğim." Hayır, bu kapı başta IMF olmak üzere bütün uluslararası mali kurumlar zincirinin finansal baskısı, keza başta Amerika olmak üzere güçlü kapitalist ülkelerin, siyasi ve askeri olanakları da dahil olmak üzere, bütün mekanizmalar kullanılarak kapatılıyor. Bunun yerine şu söyleniyor: "Hayır, kendi istediğin paketi uygulayamazsın, bizim sana sunduğumuz şu IMF paketini uygulamak zorundasın. Ancak bu politikalar sayesinde bu borçları ödeyebilirsin."

Bu paketin içindeki politikalar da, bildiğiniz gibi, öncelikle iç talebin kısılması; bunun için işçi ve diğer emekçi gelirlerinin büyük ölçüde düşürülmesi; aynı zamanda hükümet harcamalarının kısılması ve özellikle kamu yatırımlarında büyük kısıtlamalara gidilmesi; böylelikle, ülkenin kendi halkının milli hasıladan satın alabileceği payın (ve tabii öncelikle de emekçilerin satın alabileceği mal ve hizmetler hacminin) mümkün olduğu kadar küçültülmesi; dolayısıyla milli gelirin ihraç edilebilecek bölümünün, halkın yaşam standartları pahasına, sosyal harcamalar pahasına, gerek bireysel tüketim, gerekse emekçilere dönük kamu sosyal hizmetleri pahasına arttırılması; işte milli gelirin bu bölümünün ihraç edilmesi yoluyla borçların ödenmesine çalışılması, mantığından oluşuyor. Uluslararası Para Fonu'nun, diğer mali kuruluşların bütün borçlu ülkelere dayattıkları evrensel paket, budur. Türkiye'ye 1979-1980 sonrasında dayattıkları paket de, bu olmuştur.

bir "alternatifsizlik" ve "objektiflik" masalı

Şimdi, bildiğimiz gibi Türkiye'de gerek 12 Eylül 1980'le kurulan dolaysız askeri yönetim, gerekse 1983 yılından itibaren onu izlemiş olan ANAP iktidarı, ısrarla halka ekonomik politika konusunda hep aynı şeyi söylemektedirler: Bunun "alternatifsiz" bir ekonomik politika olduğunu, "ekonomik bilimin objektif icabı" olduğunu, kimsenin buna bir alternatif gösteremeyeceğini öne sürüyorlar. Başka bir deyişle, hem borçların kayıtsız şartsız ödenmesinin kabulü, bu noktada düzene ekonomik ve siyasi bir boyuneğiş uluslararası statükoya ekonomik ve siyasi bir boyuneğiş, hem de bu ödemenin ancak ve ancak bu ekonomik politikalar paketiyle gerçekleştirilebileceği, ANAP iktidarı tarafından Türkiye halkına ekonomi biliminin alternatifsiz, objektif gereği olarak takdim ediliyor.

Bunun kuyruklu bir yalan olduğunu burada açıklamak zorundayız. Bir an için borçların ödenip ödenmemesi sorununu bir yana bırakıyorum; borçların bu şekilde, bu ekonomik politikalar paketiyle ödenmesi, hiçbir şekilde "ekonomi biliminin icabı" değildir. Ekonomi biliminin objektif icabı olmak şöyle dursun; bu paket tamamen sınıfsal bir belirlemenin sonucudur. Bu, borçları ödemekle yükümlü olan ülkelerin hakim sınıf iktidarlarının, borcun ödenmesinin yükünü emekçi halkın sırtına bindirmek için benimsedikleri bir politikalar demetidir. Başta da söylediğim gibi, birinci olarak, "ödeyeceğim ama kendi bildiğim ve istediğim politikalarla ödeyeceğim" yolu daha baştan kapatılıyor. Ve bu kapıyı kapatmak için her türlü ekonomik ve siyasi baskı yöntemi, kredi musluklarını kısma, ticari ambargo tehditleri, borçlu ülkenin ihraç ürünlerine karşı batı pazarlarında himaye tedbirleri, daha da olmadı, siyasi-askeri müdahale tehditleri ve bu tehditlerin bazen fiiliyata dökülmesi hep uygulanıyor. Çünkü emperyalist ülkeler, özellikle Amerika ve Amerika'nın denetimini elinde tuttuğu bu uluslararası mali kurumlar açısından mesele, borçları ödetip bitirmek değildir aslında. Tersine, borç stokunu sürekli olarak aşağı yukarı aynı düzeyde tutmak, dolayısıyla azgelişmiş ülkeleri deyim yerindeyse "sürekli sağılan inek" durumunda muhafaza ve adeta ilelebet borç ödemesine mahkum etmektir; ikinci olarak bu borç yükünün beraberinde getirdiği kontrol ve ehlileştirme mekanizmalarını da adeta ebedi kılmak, yani zaman içinde tekrar tekrar yeniden-üretmek ve hatta azgelişmiş, borçlu ülkeleri adeta sürekli krizin eşiğinde, hani en ufak kıpırtıları olsa, derhal o eşiğin ötesine itilecek durumda tutmak, bununla tehdit edebilme olanağını korumaktır.

emekçiden ve büyümeden kısıntı

İkinci olarak, bu esas niyetin, azgelişmiş ülkelerin sürekli potansiyel kriz ve ödeme mecburiyeti ile yüzyüze bırakarak kontrole tabi tutulmasının ötesinde, getirilen iç ekonomik politikalar demeti de hiçbir şekilde bilimsel bir zorunluluk taşımamaktadır. Dikkat ederseniz, burada dış borç ödemelerinin bütün yükü önce, emek gelirlerinde dolaysız nisbi düşüşler biçiminde, doğrudan doğruya işçi ve emekçilere bindirilmektedir.

Bunun yanısıra, tüketicisi geniş emekçi kitleler olan kamusal sosyal hizmet harcamaları baskı altına alınmaktadır. Örneğin tipik bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak Türkiye'de, kamunun ürettiği sağlık ve eğitim harcamalarının tüketicisi, geniş emekçi kitlelerdir. Ve bu tür kamu harcamalarının kısılması, yüksek gelir kesimlerinin tükettiği mal ve hizmetlerden bir kısıntı değil, doğrudan doğruya emekçi kitlelerin bu ana kadar yararlanabildiği görece ucuz kamu hizmetlerinden bir kısıntı anlamına gelmektedir.

Nihayet kamu yatırımlarının kısılması yoluyla, yükün bir bölümü de aslında ülkenin ekonomik geleceğine bindirilmektedir, çünkü büyümeye bindirilmektedir. Birçok Üçüncü Dünya ülkesinde,kamu yatırımları, büyümenin esas motoru durumundadır. Özel sektörün sermaye birikimi yetersiz olduğundan, büyümenin itici gücü rolünü, yıllardan beri kamu sektörü yüklenmiştir ve yüklenmeye devam etmesi de zorunludur. Dolayısıyla kamu yatırımlarından kısıntı Üçüncü Dünya ülkelerini kronik bir geriliğe mahkum etmenin, üretici güçlerin geleceğini ipotek altına almanın bir yöntemi olmaktadır.

enflasyonun sözü edilmeyen kaynakları

Şimdi, bütün bunlar nasıl gerçekleştiriliyor?

Herşeyden önce Türkiye halkına gerek Uluslararası Para Fonu, gerekse yerli iktidarı tarafından söylenen bir yalan var: Enflasyonun hemen tamamen veya esas olarak kamu sektöründen, kamu harcamaları ve yatırımlarından kaynaklandığı yalanı. Bir kere, Türkiye'de enflasyon sadece, veya hatta bugün gelinen noktada öncelikle, esas olarak kamu yatırımları ve harcamalarının suni olarak yüksek tutuluyor olmasının bir sonucu değildir. Peşpeşe develüasyonlar sistemi ile aslında sürekli olarak fiyat artışları dış şoklar biçiminde Türkiye ekonomisine ithal edilmektedir; bu, artık enflasyonun en önemli kaynağı haline gelmiş bulunuyor. Ayrıca, her türlü liberalizasyonla serbest bırakılan, yüksek gelir gruplarının lüks tüketimine dönük ithalat, enflasyonun önemli bir kaynağı haline gelmiş bulunmaktadır. Üçüncü olarak, biraz sonra değineceğim gibi, aslında kimsenin sözünü etmek istemediği askeri harcamalar, Türkiye'de enflasyonun çok büyük bir kaynağı durumundadır. Bu üç nokta gözardı edilerek, Türkiye'de yıllar yılı bir şartlanma yaratılmak istenmiş, kamu harcamalarının ve yine kamu yatırımlarının enflasyonun esas kaynağı olarak gösterilmesi şeklinde bir ideolojik yanılsama gerçekleştirilmiş bulunmaktadır.

yatırımlarını kısmak değil, kamu tasarruflarını arttırmak

Bunun ötesinde, diyelim ki kamu harcamaları aşırıdır. Ve bir enflasyon kaynağı, dolayısıyla dış açıklar ve giderek dış borçlanma kaynağı olmaktadır. Ya da, dış borçların ödenmesi önüne geçmektedir... Bunun mantıki çaresi vardır: Kamu tasarruflarını artırmak ve kamu harcamalarını karşılayabilecek duruma getirmek! Şimdi, kamu tasarrufları nelerdir? Kamu gelirleri, birinci olarak vergi gelirleridir; artı kamu iktisadi teşebbüslerinin net kârlarıdır (kârlı çalışmaları halinde). Bunlardan cari kamu harcamalarını, yani bürokrasinin maaşlarını ve askeri harcamaları çıkarırsınız; geriye kamu tasarrufları kalır. Uluslararası mali kuruluşlar olsun, Türkiye'deki ANAP türü iktidarlar olsun, kamu tasarruflarının artırılması yoluyla (a) enflasyonun bertaraf edilmesi, (b) dış ödeme olanaklarının yaratılması, üzerinde durmazlar. Çünkü bu, birinci olarak vergi gelirlerinin artırılması zorunluluğunu beraberinde getirecektir ki bu, müterakki vergiler yoluyla sermayenin gelirlerine, mülk gelirlerine saldırmak demektir. İkinci olarak, KİT'lerin özel sektöre satılması ideolojisinin yerine, KİT'lerin eskisinden çok daha esaslı bir şekilde iç pazara yönelik olarak kârlı bir biçimde çalıştırılması ve faaliyet alanlarının genişletilmesini beraberinde getirecektir. Öte yandan, yukardaki denklemde kamu gelirlerini eksilten unsurları azaltmak bakımından, devletin korkunç bürokratik israfının kısılmasını beraberinde getirecektir. Ve nihayet, askeri harcamaların kısılmasını beraberinde getirecektir.

İşte size, hazır bir anti-enflasyonist, büyümeci, dış borç ödemelerini de halletmeye yönelik bir paket; halkçı bir paket! Buhranın yükünü biraz da burjuvazinin, büyük toprak sahiplerinin paylaşması için, müterakki vergiler yoluyla onlardan daha fazla gelir elde edilmesi; KİT'lerin özel sektöre devredilmesi şöyle dursun, geniş kitlelere daha fazla hizmet götürmek temelinde kârlı hale getirilmesi; *ucuz devlet;* ve nihayet, *milli savunmanın kısılması.*

bağımsızlık ve demokrasi için anti-militarizm

Burada biraz durmak istiyorum. Benden önce konuşan arkadaşlar, Türkiye'de halkın askeri harcamalarla, demokrasi açısından bir problemi olduğuna değindiler; bunu biraz açmak gerekiyor. Türkiye'nin bugünkü milli savunma sistemi öyle ki, adı "milli savunma." Gerçekte ise bu, bir bağımsızlık kertesi değil, bir bağımlılık kertesi. Çünkü her on yılda bir Türkiye'nin dünya sistemine bağımlılığını perçinlemek için, uluslararası statüko içindeki yerini perçinlemek için yapılan darbelerin esas aracı, bu mekanizma olmakta. Ordu, sadece Türkiye'nin büyük burjuvazisi adına değil, aynı zamanda dünya kapitalizmi adına, her on yılda bir "istikrar, restore etme" fonksiyonunu yerine getiriyor. Bu nedenle askeri harcamaların kısılması, aynı zamanda başlı başına bir demokrasi sorunudur; başlıbaşına bir demokrasi platformudur. Üçüncü olarak askeri harcamaların kısılması doğrudan doğruya ekonomi açısından da gerekli üretici güçlerin gelişmesinin önünde, dış ticaret açıklarına ve büyük dış borç yüklerine yol açmayacak bir büyüme politikasının önünde, enflasyonla sağlıklı bir mücadelenin önünde, askeri harcama-

ların dokunulmazlığı ve denetimsizliği, hep bir engel oluşturuyor.

Bu hususları şöyle özetleyebiliriz sanıyorum: Türkiye'nin esaslı bir *anti-militarist* program ihtiyacı var. Bağımsızlık açısından, demokrasi açısından, ekonomik büyüme açısından, anti-militarist bir programa ihtiyacı var. Hatta benim kanımca, genel bir bağımsızlık ve demokrasi programının bugünkü özel adı ve somut biçimi büyük ölçüde, *yapısal bir anti-militarizm* olmak zorundadır. Bütün sol olarak, bunun üzerinde düşünmemiz gerektiğine inanıyorum.

ekonomik tahlil seçiminin ideolojik-sınıfsal karakteri

Şimdi tekrar esas konumuza dönersek, ana nokta şudur: Emekçi kitlelerin tüketim düzeyine, halka yönelik kamu hizmetlerine ve büyümenin itici rolünü oynayan kamu yatırımlarına saldırmadan da, enflasyonla ve iç-dış açıklarla mücadele mümkün. Ne var ki bu yol, sınıfsal-siyasi-ideolojik yöntemlerle, daha başından Türkiye halkına kapatılmış bulunuyor. Objektif bir ekonomi biliminden sözedecek-sek, işte, objektif olarak böyle bir olanak mevcut olduğu halde bu yol kapatılmıştır ve dikkatler, kamu tasarruflarının nasıl arttırılabileceğinden, tamamen kamu yatırımlarının, kamu sosyal harcamalarının ve işçi gelirlerinin kısılmasına çevrilmiş bulunuyor.

Bu da aslında, tek ve objektif bir ekonomi bilimi aracılığıyla değil, ekonomi bilimine bir müdahale, bir manipülasyon aracılığıyla gerçekleştiriliyor. Başta IMF ve onun sözünü dinleyen (ANAP iktidarı gibi) uysal hükümetler olmak üzere, mevcut düzene ait ekonomik karar merkezlerinde, kamu gelirlerinden cari kamu harcamalarını çıkarıp kamu tasarruflarını elde eden ve bunu kamu yatırımlarına eşitleyen Keynesyen denklem, bir şekilde değiştirilmektedir. Bunun yerine, "kamu yatırımları eksi kamu tasarrufları eşittir kamunun borçlanma gereksinimleri" diye yeni bir kavram türetiliyor. Ve bu sayede Üçüncü Dünya ülkelerine, kamu tasarruflarını arttırarak (büyüyen) kamu yatırımlarıyla denkleştirme hedefi değil, "kamu borçlanma gereksinimlerini azaltmak" şeklinde bir hedef empoze ediliyor. Bir kere "kamu borçlanma gereksinimlerini azaltmak" hedef olarak saptandığında da, bunun başlıca yolu olarak dikkatler, kamu yatırımlarının azaltılmasının üzerine çekilebiliyor. Başta da söylediğim gibi, burada nötr bir ekonomi bilimi söz konusu değildir. Kesinlikle iki ayrı ekonomik tahlil modeli arasında net bir ideolojik ve sınıfsal tercih yapılıyor ve ayrıca, bu yapılan ideolojik-sınıfsal tercih, kuvvet ile desteklenerek Üçüncü Dünya ülkelerine dayatılıyor.

uluslararası kapitalizmi pekiştiren paketler

Şimdi de bakalım, bize bir "alternatifsizlik" ve "objektif bilimsel icap" gibi getirilen bu empozisyonun, azgelişmiş ülkeler açısından sonuçları nelerdir? Üçüncü Dünya ülkelerinin önemli bir kısmında, büyüme durmuş durumda. Bu tür IMF kökenli reçeteler, uluslararası banka ve finans sisteminin çökmesini önlemiştir. Üçüncü Dünya ülkelerinin uluslararası sistem içinde kalmalarını sağlamıştır. Yani onları hizaya getirmiştir; deyim yerindeyse, sistem dışına çıkma özlemlerine ket vurmuştur.

Ve bankalara, uluslararası finans kuruluşlarına, borçların ödenememesi genel ihtimaline karşı kazandırmıştır. Bunların hepsi, dünya sisteminin gelişmiş kapitalist ülkeler kutbu açısından gerçekleşmiş "yarar"lardır: Uluslararası banka ve finans sisteminin çökmemesi; azgelişmiş ülkelerin o sistem içinde tutulması, alacaklı bankalara ve diğer kuruluşlara zaman kazandırılması. Üçü de aslında, ezilen ve sömürülen insanlıkla ve bu arada bizim ülkemiz ve halkımızla ilgili yararlar değildir. (Şunu söyleyeyim ki, şimdi size okuduğum değerlendirme, benim kişisel değerlendirmem değildir; giderek gelişen bir evrensel ileri insanlık bilincinin taşıyıcısı olarak, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün çok önemli kuruluşlarınca, olay bu şekilde değerlendiriliyor. Bu da bizim, günümüzde böyle bir ileri insanlık bilinci gelişmesinin varlığı üzerinde, ayrıca düşünmemizi gerektiriyor.)

Nitekim, işte yine aynı BM kuruluşlarına göre, bu borç ödeme reçeteleri, azgelişmiş ülkelerin büyük kısmında ve bir bütün olarak Üçüncü Dünya'da, büyümeyi esas olarak gerçekleştirememiştir. Ayrıca, ödenecek olan borçların toplam miktarında bir azalmayı da gerçekleştirmiş değildir.

sömürgelik geçmişi en yoğun ülkelerde net küçülme

Şimdi burada, Üçüncü Dünya açısından bunun acılı sonuçlarını irdelerken ve ülkemizi bu çerçeveye yerleştirirken, bir ayrım yapmak gerekir. Tabii Üçüncü Dünya ülkeleri arasında farklı geçmişlerden gelenler var. Çok yoğun bir sömürgelik geçmişinden gelenler var; böyle bir sömürgelik geçmişi yaşamamış olanlar var; sosyalist iktidarlar kurabilmiş olanlar var. Dünyanın bu açıdan farklı bölgeleri söz konusu.

Yeryüzünde borç krizinin en sert vurduğu bölgelerin neler olduğu, son derece anlamlı: Afrika ve Latin Amerika, borç tuzağına en ağır şekilde yakalanmış bölgeler durumundadır. Afrika'da ve Latin Amerika'da büyüme durmuş ve 1980 sonrasında negatif büyümeye dönüşmüştür. Açıkçası, insanlık tarihinde az görülen bir küçülme olayı bu bölgelerde gerçekleşmektedir: 1980'den bu yana, gerek Orta Amerika ve Karayipler dahil Latin Amerika'nın, gerekse Afrika'nın Büyük Sahra'nın güneyindeki kesiminin, yani Arap Afrikasının değil de Kara Afrika'nın, diyelim, gayrisafi milli hasılası net olarak azalıyor. 1980'den günümüze kadar, borç ödemeleri yüzünden azalıyor. Çünkü borç ödemeleri, bu ülkelerin büyümek için muhtaç olduğu ihracat gelirlerini ve kamu yatırımlarını alıp götürmektedir.

Bakınız, Siyah Afrika'da gayrisafi yurtiçi hasıla, 1980'den 85'e yılda yüzde 4 oranında azalmıştır. 1986 yılında tekrar yüzde 0,5 azalmıştır. 1987 yılında, *bir tek yılda*, yüzde 5.1 azalma göstermiştir. Doğrudan doğruya Amerikalararası Kalkınma Bankası'nın başkanı Enrique Igleisas gibi yüksek bir kapitalist mali otoriteye göre, bugün ortalama Latin Amerikalının kişi başına geliri ise, 1980'dekinden yüzde 9 veya yüzde 10 altındadır. Çünkü tam da bu, kamu yatırımlarını, halka yönelik sosyal harcamaları ve emekçi gelirlerini kısma programı yüzünden, Latin Amerika'nın 1970'lerde yüzde 24.5 olan yatırım oranı (yani milli gelir içinde yatırımların payı) 1988 yılında yüzde 16.5'e düşmüş bulunmaktadır. Bu ne demektir? Bu ülkelerin aslında üretici güçlerinin artık gelişmiyor olması, gelecekte kullanabilecekleri yeni fabrikaları, tesisleri, madenleri, üretim kapasitelerini yaratamıyor olmaları demektir.

sosyal hizmet harcamalarının düşmesi

Yatırımlar ve gelecekte büyüme olanakları açısından durum, budur. Peki, emekçi kitlelerin muhtaç olduğu kamu sosyal hizmetleri açısından durum nedir? 1980'lerde Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin kişi başına ortalama gelirleri yüzde 10 ile 25 düşerken, kişi başına sağlık harcamaları da yüzde 25 düşmüştür. Tekrar ediyorum: Sadece kişisel gelirler, insanların eline fiilen geçen para, yüzde 10 ile yüzde 25 düşmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'de olduğu gibi geçmişte genellikle çok ucuza veya bedava sağlayabildikleri eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan hükümet harcamaları, yüzde 50 ile yüzde 25 gibi oranlarda kısılmaktadır.

Bütün bunlar olurken, Üçüncü Dünya ülkelerinde görülen (ve bu arada Türkiye'de görülen-rakamlar vereceğim) genel durum şudur: Milli savunma harcamaları ya kısılmamakta veya arttırılmakta, ya da sağlık ve eğitim harcamalarının kısıldığından daha az kısılmaktadır. İşte bunun kanıtı, Birleşmiş Milletler'in, diğer Üçüncü Dünya ülkeleri arasında, Türkiye hakkında rakamları: 1972'de Türkiye'nin toplam hükümet harcamaları içinde eğitim harcamalarının payı yüzde 18.1 iken, 1986'da bu, yüzde 11.9'a inmiştir. Yine 1972'de Türkiye'nin toplam hükümet harcamaları içinde sağlık harcamalarının payı yüzde 3.2 iken, 1986'da yüzde 2.2'ye inmiştir. Bu arada 1972'den 86'ya, toplam hükümet harcamaları içinde savunma harcamalarının payının yüzde 15.5'tan sadece yüzde 13.5'a düştüğünü görüyoruz.

çocuk öldürerek borç ödeme

Peki, dış borç ödemelerinin ağır yükü sonucu sağlık ve eğitim harcamalarındaki bu mutlak veya göreli azalmaların, insan yaşamı üzerindeki sonucu ne oluyor? Bunun cevabı basittir: Sosyal hizmet harcamalarının azalması, Birleşmiş Milletler'in resmi lisanıyla "en yoksul ve en hassas kesimlerin", yani emekçilerin yaşam kalitesinde ciddi bir bozulmayı ifade ediyor; özellikle çocukların ve gençlerin geleceğini ipotek altına alıyor.

Örneğin, 103 gelişmekte olan ülkenin yarısında, borç ödemeleri yüzünden 6 ile 11 yaş arasındaki, yani ilkokul çağındaki çocukların

ilkokula kaydolma oranları düşmektedir. Normal olarak, gelişmekte olan ülkelerde okullara kaydolma oranının sürekli yükselmesini beklersiniz; oysa düşünün, 103 gelişmekte olan ülkenin yarısında ilkokul çağında okullara kaydolma oranı azalıyor. 1980'den bu yana, sadece borç krizinden en ağır etkilenen 10 Afrika ve 6 Latin Amerika ülkesinde (en ağır borç krizi altında bulunan toplam 16 azgelişmiş ülkede), doğrudan doğruya borç ödeme paketleri yüzünden, yani başka hiçbir nedenle değil, son 12 ayda çocuk ölümleri 500.000 artış göstermiştir. Evet istatistiki analizler gösteriyor ki, Üçüncü Dünya ülkelerine dayatılan kemer sıkarak borç ödeme politikaları sonucu, bu 16 Afrika ve Latin Amerika ülkesinde son bir yılda çocuk ölümleri 5 milyondan, 5.5 milyona çıkmıştır.

Bundan 8-9 yıl önce Üçüncü Dünya'nın önemli liderlerinden biri, Tanzanya eski Cumhurbaşkanı Julius Nyerere, borç krizi kapıya dayandığında şu soruyu yöneltmişti: "Borçlarımızı ödemek için çocuklarımızı açlıktan öldürmeli miyiz?" Uluslararası kapitalizmin buna verdiği fiili cevap, "Evet" olmuştur. Bütün sözümona uygarlığı içinde, bütün demokrasisi içinde, liberalizmi içinde, uluslararası kapitalizmin fiili işleyişi, "borçlarımızı ödemek için çocuklarımızı açlıktan öldürmeli miyiz?" sorusuna soğukkanlı bir "evet" cevabı vermiş bulunuyor.

üstelik borç stoku habire artıyor

Peki, bunun karşılığı nedir? Bu kadar ağır bir bedel karşılığında, hiç olmazsa borçlar ödeniyor ve giderek azalıyor mu? Alakası yok. Gerçek şudur: Bu kadar ağır yükler altına girmekle dahi, Üçüncü Dünya ülkeleri aslında borçlarını azaltamıyorlar. Çünkü ihracat gelirleri ve diğer olanakları temelinde her yıl yapabildikleri anapara ve faiz ödemeleri, genelde borç stokunda net bir eritme yaratmaya yetmemektedir. Tam tersine, doğrudan doğruya ödemelerdeki gecikmeler yüzünden, durduk yerde borç stokunun arttığını, çünkü zamanında ödenmeyen taksitlerin faizlendirilerek borç stokuna eklendiğini görüyoruz.

Nitekim tek bir yıl içinde, 1985'ten 1986'ya Üçüncü Dünya'nın toplam borcu sırf bu yolla yüzde 10 artmıştır. Yeni alınan krediler yüzünden değil, sadece gecikmiş anapara taksitlerinin faizlendirilerek mevcut borç stokuna eklenmesi yoluyla, durduk yerde yüzde 10, rakam olarak 70 milyar dolar artmıştır, bir yılda. Aynı yıl içinde, 1985-86 mali döneminde, yalnız Kara Afrika'nın borcunda bu yüzden meydana gelen artış ise 25 milyar dolardır.

türkiye'nin özel kuvvet kaynakları

Buraya kadar genel olarak anlattıklarımızı özetlersek- Üçüncü Dünya'nın borç yükü denen olay, herşeyden önce dışarıya net bir artıdeğer transferi yaratmaktır. Ayrıca borçluluk borçların ödenmesi için dayatılan iç ekonomik politika paketlerini beraberinde getirmektedir. Bu iç ekonomik politika paketleri ise, emekçi halka muazzam acılara malolmaktadır. Ülkelerin büyümesini, gelecekteki gelişmelerini ipotek altına almakta ve üstelik de borçlarının ödenmesini sağlamamakta; tersine aslında borç krizini kronik hale getirmektedir. Ve bu, dediğim gibi, günümüzde kapitalizmin esas uluslararası sömürü ve denetim mekanizmasını oluşturmaktadır.

Şimdi, bu çerçevede Türkiye'nin durumu, Üçüncü Dünya'nın genel durumundan özünde farklı değildir. Gerçi Türkiye'nin bazı tarihsel kuvvet kaynakları vardır. Hiçbir zaman sömürge olmamıştır. 1920'lerdeki başarılı İstiklal Savaşı zamanı için erken bir aşamada, modern bir burjuva cumhuriyetinin kurulmasına yol açmıştır. Geniş bir iç pazar vardır. İlk aşamada küçük ve orta köylülüğün yaygınlığı temelinde, bir köylü gelirleri kategorisi, bu pazarın belkemiğini oluşturabilmiştir. Bu zemin üzerinde Türkiye, 1930'larda bir ilk sanayileşme hamlesi yaşayabilmiştir. Bunun üzerine, 1960'ların ikinci ithal ikamesi dalgası binmiştir. Sağlam bir tarımı, yaygın bir hafif sanayisi, hatta belli bir ağır sanayisi vardır. Kısacası, bir sömürgelik geçmişi yaşamadığı için, bir monokültür ekonomisinin çarpıklıklarıyla malul olmayan nadir azgelişmiş ülkelerden bir tanesidir.

Öyle ki, Türkiye ekonomisi hakkında şunu söyleyebiliriz sanıyorum: Bugün Türkiye'nin 50 milyar dolarlık dış borç yükünü bir şekilde unutabilsek, silebilsek, Türkiye şu anda mevcut kapasitesi ve üretici güçleriyle büyük bir

ekonomik kalkışın, bir patlamanın eşiğindedir. Bu üretici güçler patlamasının önündeki esas engeli ise, Türkiye'nin dış borç yükünün varlığı sayesinde dayatılan iç politika paketleri ve yoksullaştırma mekanizmaları oluşturuyor.

Aslında Türkiye bugün dış borç yükünü, aynı yöntemle ve aynı politika paketleriyle, bir şekilde ödüyor, bir şekilde ödemiyor. Evet, her yıl ödeme yapmaktadır Türkiye: Başbakan da bu ödemeyle iftihar etmektedir. Dış borçlarını istikrarlı bir şekilde ödeyen bir ülke olmakla, Batı'ya bu açıdan güven vermiş olmakla öğünmektedir. Burada şu hususlara dikkat etmeliyiz: Birinci olarak, Türkiye'nin her yıl nisbeten istikrarlı bir anapara ve faiz ödemesi yapabilmesi, sözünü ettiğim tarihsel rezervleri, tarihsel kuvvet kaynakları sayesinde gerçekleştirebiliyor. Türkiye, bu tarihsel rezervleri eriterek, aşındırarak, tarihsel rezervlerimizin hak ettiği meyvaların alınması ihtimalini ipotek altına sokarak, bu ödemeyi yapabilmektedir.

ülkemizin borç yükü, nasıl çoğalıyor?

İkinci olarak bu ödeme, emekçi halk açısından korkunç bir iç ekonomik maliyetler ve sosyal maliyetler pahasına yapılabiliyor; ki o konuya, benden sonraki, Türkiye ekonomisinin iç durumu tebliğinde değinilecek. Fakat aynı zamanda çok ilginç bir husus; ülkemiz bu yıllık ödemeyi, yıllık ödemelerin gelecekte de yapılmasını kaçınılmaz kılarak yapabilmektedir. Borçluluk halini bütün Üçüncü Dünya ülkeleri gibi kronikleştirerek; bu kontrol mekanizmasına ilelebet tabi olmayı adeta bir kadermişçesine, "alternatifsizlik" demagojisi içinde kabullenerek bu ödemeyi sürdürmektedir. Yani, kendi mali köleliğinin mekanizmalarını adeta ileriye doğru ebedileştirerek, borç ödüyor Türkiye.

Nasıl? Basit bir model önereyim size; diyelim ki Türkiye'nin yıllık dış ticaret açığı 1 milyar dolar kadardır. Ayrıca Türkiye, bugün 7 milyar dolar kadar yıllık dış borç ödemesi yapıyor. Bu dış borç ödemesini ikiye ayırabiliriz. 3.5 milyar dolar kadarı anaparadır. 3.5 milyar dolar kadarı faizdir. Bu rakamların anlamı şudur: Türkiye, 3.5 milyar dolar anapara ödemesini ve 1 milyar dolar kadar da cari dış ticaret açığını kapamak için, her yıl 4.5-5 milyar dolar yeni borç girişine muhtaçtır. Şu anda bu borç Türkiye'ye veriliyor. Bu, asgari bir miktardır; ekonominin yeniden üretim yapabilmesi için zorunlu olan miktardır. Bu 5 milyar dolar verilmese; yani sistem içi düşündüğümüzde, Türkiye ekonomisi yılda 5 milyar dolar yeni dış borç olmazsa, yeniden-üretim yapamaz, çünkü ithalat yapamaz.

Şimdi, bakın ama ne olmaktadır: Bu 5 milyar dolar dış borcun verildiği durumda, Türkiye her yıl ortalama 3.5 milyar dolar anapara ödüyor. 5 milyar dolar yeni borç girişi, yılda 7 milyar dolarlık bir borç servisiyle, toplam dış borç yükünün yılda 1.5 milyar dolar *artması* demek oluyor. Çünkü ödenen anapara, 3.5 milyar dolardır; giren yeni borç, 5 milyar dolardır; Türkiye'nin dış borç yükü azalmıyor, artıyor. Ve bu, Türkiye'nin geleceği ve emekçi halkın yaşamı üzerine konan mali ipoteğin sürekli ağırlaşması anlamına geliyor.

bir yeni-komprador ideolojisi

Bununla öğünmek ne demektir? "İşte bakın, borçlarımızı ödüyoruz, bu borçlarımızı ödeyerek batılı dostlarımıza güven veriyoruz" demek, aslında, insanın kendi mali köleliğiyle övünmesinden başka bir şey değildir. Şöyle net bir tanım yapabileceğimizi sanıyorum: Emperyalist sistemin genel işleyişi açısından dış borçların ana sömürü mekanizması haline geldiği bir çağın yeni-komprador ideolojisi, bu iktidarın ideolojisidir; borç ödemekle övünen ideolojisidir. "Yeni-komprador" deyimi bir karışıklık yaratmasın. Türkiye, esas itibarıyla komprador burjuvazisi olan bir ülke değil tabii. Ama dünya ekonomik krizi çerçevesinde Üçüncü Dünya ülkelerine dayatılan, kemer sıkarak emekçilerin sırtından borç ödeme programları, aslında, bu ülkelerin bir şekilde yeniden ağır bir mali boyunduruk altına alınmasını ifade ediyor. Hakim sınıfların bazı kesimleri, aslında Türkiye'nin tarihsel kazanımlarına da sırt çevirerek, bir yeni-komprador felsefesini benimsiyorlar. İşte Özal da, Türkiye'de bu ideolojiyi temsil ediyor.

Bütün bu nedenlerle dış borç meselesi, SP'nin bağımsızlık, ekonomik kalkınma ve halkın refahını artırma programının çok esaslı bir köşetaşı olmak zorundadır. Çünkü bu borç meselesi konusunda radikal çözüm, aslında sadece SP'nin çözümü olmak durumunda da de-

ğildir; Türkiye açısından bu çözüm kaçınılmazdır. Zaten biz de bilimsel bir öncü olarak, sosyalistler olarak bu nedenle ileriyi görüp, şimdiden bunu programımızın bir unsuru haline getiriyor ve Türkiye halkının önüne koyuyoruz.

"uslu çocuk" olmak; yarım itiraz; tam inisiyatif

Bu, neden böyledir? Alternatifsiz olduğu iddia edilen koşullarda, aslında kabaca üç alternatif vardır; bunlardan ikisi bir yönde gider, diğeri başka bir yönde gider. İlki ANAP iktidarının yaptığını yapmaktır, yani "uslu" olmak; teslimiyet; emperyalizmin yeni işleyişine boyun eğmek ve dayatılan bütün halk aleyhtarı ekonomik politikalarla "ödemeye devam edeceğim" demek; aslında tabii yerinde saymak, patinaj yapmak, üretici güçlere zarar verirken gerçekte ödemiyor olmak. Halen yapılan şey budur.

İkinci yapılabilecek şey, "ödeyeceğim ama iç ekonomik politikalarıma karışma, kendi koşullarımda ödeyeceğim" demektir. Bunun problemi şudur: Bunu, Türkiye'de halka dayanmayan, bir kitle hareketine dayanmayan ve bilinçli emekçi sınıfların fedakârlıklara katlanma iradesine güvenmeyecek olan bir iktidar söylediği anda; mesela SHP iktidara gelse ve böyle bir şey yapmaya kalksa, derhal yapılacak olan şey, uluslararası mali kuruluşların Türkiye için yıldan yıla gerekli o 5 milyar doların musluklarını kapatmaları, Türkiye'yi çok ağır bir üretim yapamama buhranı içine itmeleridir. Başka bir deyişle, Türkiye'de borçları ödememeye veya yavaş yavaş ödemeye, borç ödemede IMF'nin dayattığı paketten sapmaya yeltenecek herhangi bir iktidarın başının üzerinde, böyle bir Demokles kılıcı sallanmaktadır. İşte kontrol ve ehlileştirme işlevi, burada da karşımıza çıkıyor.

Üçüncü alternatif ise, daha başından kendi inisiyatifimizle, Türkiye halkının inisiyatifiyle (1) sosyalist iktidar kurulduğu anda bu borçları ödemeyi durduracağımızı; (2) tepeden tırnağa gözden geçireceğimizi ve (3) ödeyip ödememeye veya ne kadar ödeyeceğimize ondan sonra karar vereceğimizi ilan etmektir. Bu, emperyalist sistemle büyük bir kapışmayı göze almak meselesidir. Başka bir deyişle, bir *kuvvet* meselesidir. Esasen Turgut Özal da, "alternatif yok" derken, aslında Türkiye halkına ve sosyalistlerine çok iyi bir ders vermektedir: "Kuvveti olan bir alternatif yok" demektedir. Bunun Türkçesi, budur. Yani, Türkiye'de sosyalistler önemli ölçüde dağınıktırlar. Yeni bir bilinç berraklaşmasına varamamışlardır. Kitle hareketi durgundur; halk güvenilir bir önderlikten yoksundur. Devrimci fikirler, devrimci çözümler kitleler içinde bir maddi güç değildir. Onun için "benim alternatifim yok" diyebilmektedirler. Aslında bunu söylerken, bize ne yapmamız gerektiğini söylemiş oluyorlar. Türkiye'de, ancak ve ancak devrimci kitle hareketine, bir kitle bilincine dayanan bir siyasi iktidar, bu borçları ödememeyi göze alabilir ve bunu açıkladığı anda kendisine karşı ilan edilecek olan yeni kuşatmaya karşı halkının bilincine ve yaratıcı gücüne dayanmaya güvenebilir. Bunu, ancak bir sosyalist iktidar yapabilir.

uluslararası kapitalizmin iç çelişkileri

İşaret etmek istediğim ikinci önemli nokta, şudur: Borç ödemelerine karşı böyle bir devrimci tutumla moratoryum, borçların ödenmeyeceğinin ilanı, sadece bir ülkenin kendi halkına dayanması meselesi de değildir. Aynı zamanda, dünya çapında bir dalgalanmaya dayanmak meselesidir. Yani, Üçüncü Dünya ülkelerinin hepsi değilse bile birçoğunun ve ileri insanlığın diğer geniş kesimlerinin, borçları ödememe konusunda bir ortak tavra girmesine ve fırsat kollamasına bağlı olarak, önümüzdeki yıllarda gerçekleşebilecek bir meseledir.

Çok önemli bir noktayı da, bir dünya tahlili unsuru olarak göstermek istiyorum: Bu fırsat gelip çatacaktır. Ve böyle bir dalga gelip yükselecektir. Neden yükselecektir? Aslında mali emperyalizm, yani başını IMF'nin çektiği uluslararası kuruluşlar ve bankalar zinciri, çok haşin borç ödeme paketlerini Üçüncü Dünya'ya dayattıkça, kendileri farkına varmaksızın dünya çapında kapitalizmin yaklaşan buhranını da derinleştiriyorlar. Üçüncü Dünya ülkelerine dayatılan borç krizleri ve borç ödeme paketleri, aslında azgelişmiş ülkelerde üretici güçlerin gelişmesini, bu ekonomi-

lerin büyümesini, doğrudan doğruya durduruyor ve ipotek altına alıyor. Halbuki bu Üçüncü Dünya ülkeleri, aynı zamanda ABD'nin, Avrupa'nın ve Japonya'nın *sanayi sermayesinin* ihraç ürünlerinin esas alıcıları durumundadırlar. 1978-79 yıllarından bu yana Üçüncü Dünya ülkelerine *mali sermaye* oligarşisi tarafından dayatılan haşin borç ödeme paketlerinin yarattığı büyüme yavaşlaması veya durması, ABD, Avrupa Topluluğu ve Japonya için yılda 10 milyar dolarlık bir ihraç kaybını ifade ediyor. Bu, o ülkelerdeki mali sermayenin kaybı değildir; sanayi sermayesinin kaybıdır, kuşkusuz.

yeni bir anti-emperyalizm ergeç doğacak

Borç ödetme politikalarında bu haşinlik ve sertlikte ısrar edildikçe, bunun çeşitli kaçınılmaz tepkileri de doğmakta gecikmeyecektir. Birinci olarak, bu borç yükünün toplam olarak ödenmesi zaten imkansızdır. 1.2 trilyon dolarlık bir borç yükü, Üçüncü Dünya açısından ödenebilir değildir. Ve ödemeler, azgelişmiş ülkeler tarafından bugünkü tempoda dahi sürdürülemeyecektir. Borçlu Güney ülkelerinin büyük çoğunluğu tarafından, önce azaltılarak sürdürülecektir ve bu bile, önce, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki mali sermaye kuruluşlarını "alacak tahsili krizleri"ne sokacaktır. Buna bağlı olarak, sanayi sermayesi ile mali sermaye arasındaki çelişkileri gitgide şiddetlendirecektir.

Bu çelişkiler, gelişmiş kapitalist dünyada şimdiden yaşanmaya başlamıştır: Örneğin (görece mali sermaye ağırlıklı) ABD ile (görece sanayi ağırlıklı) Avrupa'nın, Üçüncü Dünya'ya farklı bakışlarına şimdiden yansımaktadır. Ve önümüzdeki on yılda, bir yandan gelişmiş kapitalizmin bu iç çelişmelerinin geliştiğini göreceğiz. Nasıl, bir zamanlar sömürgeciliğe dayanan emperyalist sömürü mekanizmalarına karşı bir milli kurtuluş savaşları dalgaları yükselmişse ve esas olarak bir çağı zaferle kapatmışsa, şimdi de, yeni bir emperyalist sömürü sistemine karşı yeni bir Üçüncü Dünya dalgasının yükselmesi ufukta gözükmektedir. Bugün Üçüncü Dünya ülkeleri, henüz bir önceki büyük mücadele dalgasının sona ermesiyle açılan *yeni gelişme / birikim dönemi*nin başlarında, görünüşte bir durgunluğu yaşıyorlar. Ama belli bir birikimin ardından, bütün biçimlerini şimdiden öngöremeyeceğimiz yeni mücadele konuları, türleri ve alanları netleşecektir. Çünkü bu ülkelerin iç sınıfsal dinamikleri söz konusu olduğu gibi, uluslararası kapitalist sistem de eşitsizliğe, hiyerarşiye, sömürü ve tahakküme dayalı olmaya devam ediyor.

ideolojik hazırlık ve fırsat kullanmak

Dolayısıyla, bir büyük dalgayla birleşerek; Üçüncü Dünya'nın yeni uyanış biçimleriyle birleşerek ve (bu arada sosyalist ülkelerdeki gelişmeler, Sosyalizmin dünya çapındaki itibarını yenileyebilirse) Sosyalizmin bir yenidencanlanışı ile birleşerek, tek tek ülkelerin kendi borç yükleri konusunda bir şeyler yapmalarının fırsatı, ergeç gelecektir. Burada, böyle bir fırsata karşı *ideolojik tutum,* bugünden büyük önem taşıyor. Bu tür tarihsel fırsatların, "borç ödeyerek güven vermiş olmak"la övünen bir yeni-komprador zihniyetiyle yakalanmayacağı açıktır. 1920'lerin İstiklal Savaşı'nın ifade ettiği olumlu örneğin ardından, 1950'lerde pek çok olumsuz örneği vardır, Türkiye'nin işbirlikçi hakim sınıflarının Üçüncü Dünya'ya sırt çevirişinin. Bayar-Menderes'lerin DP iktidarı, "Küçük Amerika olma" perspektifi içinde, Asya, Afrika ve Latin Amerika halklarının İkinci Dünya Savaşı sonrası uyanışına soğuk baktı; Kore Savaşı, Bandung Konferansı, Cezayir Milli Kurtuluş Savaşı, Kıbrıs sorunu gibi bir dizi olay karşısında, Fatih Rüştü Zorlu'lar, hep John Foster Dulles'larla saf tuttular. Üçüncü Dünya bunu yıllar yılı unutmadı. 20. yüzyıl sona ererken Türk hakim sınıfları benzer bir hatayı yeni kuşaklara işlerlerse, yalnız bir kere daha diğer azgelişmiş ülkelerden tecrit olmakla kalmayacak; Türkiye ekonomisi açısından hayati bir adım atma, en ağır kamburdan kurtulma fırsatını da kaçırmış olacaklardır.

Üçüncü Dünya'nın yeni bir yükselişinin; Sosyalizmin uluslararası itibarının tazelenmesinin; ABD-Avrupa ve mali sermaye-sanayi sermayesi çatlaklarının derinleşmesinin getireceği yeni fırsatları, Türkiye birleşik bir sosyalizmin önderliğinde, günün koşullarına uygun, çağdaş bir anti-emperyalist bilinçle yakalayabilir.

Metin Özuğurlu

türkiye işçi sınıfı hareketinin günümüzdeki özellikleri...

Son sekiz yıla kıyasla 1989 yılının, sınıflar mücadelesi açısından görece daha hareketli ve çetin geçeceğini söylemek sanırım kehanet olmaz. Hakim sınıflar cephesinden de bu böyledir, işçi sınıfı ve diğer emekçiler cephesinden de. Hakim sınıfların politik temsilcileri arasında yaşanan çatışmaların sergilendiği politik arenada, son iki yıldır adım adım hareketlenen işçi sınıfının kendi varlığını daha çok hissettireceği görülmektedir. Bu yazının amacı da işci sınıfı, sınıflar mücadelesinde, bugün hangi temel özellikleriyle, hangi dinamikleriyle yer alıyor, onu tartışmaktır. Hem tarihsel hem de güncel bir gerçeklik olarak, işçi sınıfı hareketinin, sendikalarda üye işçi kesimi ile sınırlı olduğu bilinmektedir. Dolaysıyla, sınıfın bugünkü dinamiklerine nedensel bakabilmek, mevcut sendikal geleneği çözümlemekle yakından ilgilidir. Bu da Türk-İş geleneğidir. Türk-İş geleneği, 12 Eylül sonrası kurumsallaşan yeni siyasi rejim içinde nasıl bir seyir izledi? Hangi açılardan çıkmaza girdi? Girdiği çıkmazlardan ufak restorasyonlarla sıyrılabilir mi? Bunları tartışacağım. İkinci olarak, mutlak yoksullaşma süreci içerisinde, işçi sınıfının kendiliğinden eğilimi nasıl bir seyir izledi, ona bakacağım. Bunların ışığında, son iki yıldır işçi sınıfı hareketinde örgütlenme ve mücadele tarzına ilişkin ortaya çıkan yeni oluşumların üzerinde duracağım.

Süreci işçi sınıfı hareketi açısından çözümlemek ve olası gelişme kulvarlarına işaret etmek politik bir öneme sahip. Şurası artık tüm sosyalistler açısından nettir ki, işçi sınıfı sadece ideolojik belirlenimli bir ilgi odağı değildir. İşçi sınıfı edinimleri ve kayıplarıyla, başarıları ve yenilgileriyle, niceliğe ve niteliğe ilişkin kaydettiği önemli mesafelerde bugün siyaset sahnesinin orta yerinde durmaktadır.

nicelik ve nitelik

1985 verilerine göre iktisaden faal nüfus içinde ücretlilerin payı yüzde 40 gibi görece yüksek bir orana sahiptir. Bu da yaklaşık 6,5 milyon ücretlinin varlığı demek. [1] Aynı göstergeler açısından 1955'deki tablo ise şöyle: Ücretli sayısı 1 milyon 600 bin ve iktisaden faal nüfusa oranı yüzde 13. Bu da gösteriyor ki son 30 yıl içinde Türkiye'de hatırı sayılır bir mülksüzleşme ve işçileşme süreci yaşanmıştır. Sürecin dramatik bir şekilde devam ettiği de bilinmektedir. Öte yandan, 6,5 milyon ücretliden 3 milyonu aşkın bir kesimi sigortalıdır. 1975 verileriyle bir kıyaslama yapıldığında, sigortalı işçi sayısında da neredeyse yüzde yüzlük bir artış olduğu görülmektedir. [2] 3 milyon sigortalıdan 2 milyonu bugün sendikalarda örgütlüdür. Bunların 1,5 milyonu Türk-İş'e bağlı 32 sendikanın üyesidir. Ayrıca, tekelleşme eğiliminin eriştiği boyutlar çerçevesinde, hem işyeri hem de bölgeler düzeyinde işçi yoğunlaşmasında da önemli gelişmelerin yaşandığı söylenebilir.

Günümüze gelindiğinde işçi sınıfının yaşadığı nitelik değişimi ve gelişimi çok daha çarpıcı boyutlar içermektedir. "Bugün Türkiye işçi sınıfının en geniş kesimleri kapitalizmin sonuçlarına tepki duymaktadır. Bireysel kurtuluş yolları tıkanmıştır. İşçi sınıfının çeşitli kesimleri arasındaki farklar asgariye inmiştir. Bölgeler ve işkolları arasındaki ayrılıklar önemini yitirmiştir. Ekmek ve demokrasi mücadelesinin bir bütün olduğu kavranılmaktadır. Farklı siyasal tercihler nedeniyle düşmanlıklar aşılmıştır. İşçi sınıfı küçümsenemeyecek bir birikim düzeyine erişmiştir." [3] İşçi sınıfının bilinçlilik düzeyinde işkolu ve bölge sınırını aşan bir türdeşliğe ulaşmış olması, aynı zamanda işkolları ve bölgeleri de aşan mücadelelere uygun zemin hazırlamaktadır.[4]

türkiye işçi sınıfının geçmiş mücadele tecrübeleriyle

Bu açıdan bir kıyaslama yapıldığında sözü edilen gelişmenin anlamı daha iyi ortaya çıkacaktır. Türkiye işçi sınıfı tarihinde, şanlı 15-16 Haziran da dahil, belli işkolu ve belli bölgeleri aşan nitelikte eylemler yoktur. Önümüzdeki yıllar ise buna gebe gözükmektedir. Burada, artık Türkiye'de "kitabına uygun" bir sanayi proletaryası kuşağının varlığını da belirtmek yerinde olacaktır. [5] Sanayinin yoğunlaştığı büyük kentlerde ikinci kuşak işçilerin hatırı sayılır bir orana ulaştığı gözlenmektedir. Bu ne demektir? Bu, çoğunlukla meslek lisesi mezunu; toplumsallaşma sürecini, kendisi de işçi olan baba ocağında ve kentte geçirmiş: koşullarını kırla değil kentle kıyaslayan, yaşam düzeyini yükseltme noktasında talepkâr bir işçi kuşağı demektir. Genellikle 20-35 yaş arasındaki bu kesim, işyerlerinde öne çıkmak; örgütlenmek; sendikayla sıkı bağlar kurmak; işyerinde olsun sendikada olsun haksızlıklara karşı çıkıp cesaretli eleştirilerde bulunmak gibi davranış kalıplarına sahiptir. Yıllanmış sendikacı karşısında önünü iliklemek yerine onu terletmek, sendika eğitimlerinde suspus oturmak ya da kişisel sorunlarını ifade etmek yerine, aktif katılım gösterip sınıfın genel sonunlarını ifade etmek gibi davranış kalıplarına sahiptir. Ayrıca bu kesim arasında, 1980 öncesinde şu veya bu sosyalist hareketin içinde yer almış: sosyalist fikirlerle temasa gelmiş ve bugün de bu fikirleri şu veya bu düzeyde muhafaza eden işçiler de bulunmaktadır.

sendikaların sınıf mücadelesindeki yeri

Türkiye işçi sınıfı hareketi, sendikaları aşan bir örgütlenme ve mücadele biçimi yaratamadı. Bu, tarihsel olarak sınıf hareketinin en ka-

1 DİE, 1985 Hanehalkı ve İşgücü Anket Sonuçları, 1988.

2 SSK, 1987 Çalışma Raporu, 1988.

3 Yıldırım Koç, *Saçak*, Sayı 54, Temmuz 1988. Bir de not: Koç'un uzun süre *Saçak* sayfalarında devam eden "işçi hakları tepeden mi verildi, mücadeleyle mi alındı" tartışmadaki tutumu ve gerekse de Rozalieyev gibi Türkiye işçi sınıfı tarihine ilişkin Türkiye solunu da etkisinde bırakan- tahliller yapanlara karşı tutumu açısından ihtiyatlı bir bakışı yeğlediği kanısındayım. Dolayısıyla, Koç'un tümüyle gözlemlerine dayanarak yaptığı yukarıdaki genellemelerin ayrı bir öneme sahip olduğunu düşünüyorum.

4 Bu yazı kaleme alındığı sırada, Mart'ın son 10 günü içinde yaşanan işkollarını ve bölgeleri aşar nitelikteki yaygın işçi eylemleri henüz başlamamıştı.

5 Sanayi proletaryasının niteliği açısından çok önemli olan toplumsallaşma sürecini kentte geçirmiş işçi kuşağı olgusu, bölük pörçük gözlemlere ve bir iki sendikanın yaptığı araştırma sonuçlarına dayanmaktadır. İşte, politik içeriği de hayli derin olan bir bilimsel araştırma için, bakir bir alan daha...

rakteristik özelliğidir. Belki de bu yüzden işçi sınıfının kendiliğindenci mücadele geleneği güçlü tarihsel köklerden yoksundur. Dolayısıyla işçi sınıfı hareketinin günümüzdeki temel özelliklerine bakmak için de sendikalar esas ilgi odağını oluşturuyorlar. Önce, kısaca teorik olarak sendikaların sınıf mücadelesi içindeki yeri üzerinde duralım.

Sendikalar, toplumun radikal yeniden inşasının araçları değiller. Bu bakış açısı, ne kadar hayata geçirildi, tartışılmakla birlikte Türkiye'de sosyalistler arasında ortak kabul görmüştür. Toplumun devrimci yeniden inşaası sorunu açısından Marks ve Engels sendikalara görece olumlu bir bakışı yeğledikleri, öte yandan Lenin ve Gramsci'nin de olumsuz baktıkları bilinir. Gramsci, sendikaların, proleteryaya sadece genel anlamda endüstriyel problemler için tecrübeli bir bürokrasi ve uzmanlar sağladığını söyler. Gramsci'ye göre, sendikalar, işçileri, üreticiler olarak değil ücretliler olarak, yani kapitalist rejimin yaratıkları olarak örgütlerler ve bu anlamda sendikalar işgücü satıcılarıdır. Dolayısıyla bizim açımızdan da soru şudur: Toplumun devrimci dönüşümünün aracı olmayan sendikaların sınıf mücadelesindeki konumları nedir? Buna genellikle iki tür yanıt verilmiştir. Yanıtları da soru şeklinde formüle edeceğim. Sendikalar, yapısal olarak , antagonistik çelişkileri, çatışmaları ve işçi sınıfının öfkesini sistem içinde tutan bir anlamda onu evcilleştiren, kurumsallaştıran örgütler midir? Yani yapısal olarak sendikalar, esasen burjuva hegemonyasını dolaylı yoldan pekiştiren kurumlar mıdır? Yoksa, böyle bir işlevi yapısal olarak yoktur da sadece belirli bir sendikacılık anlayışının mı -sarı sendikacılık- sonucudur? Yani, sendikalar, pekâla sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışının egemen olmasıyla burjuva hegemonyasını tehdit eden kurumlar olabilir mi? Sendikaların sınıf mücadelesi içindeki konumları hakkında, tek ve şaşmaz bir genelleme yerine tarihsel bir ele alışı yeğlemek gerektiği kanısındayım. Öte yandan, sendikaların sistem içi sınırlarını da göstermesi bakımından yukarıdaki tartışma noktaların anlamlı olduğunu düşünüyorum. Şimdi, bu sorun açısından Türkiye'ye baktığımızda iki ana sendikal gelenek görüyoruz; Türk-İş ve buna tepki olarak doğan DİSK. Bu iki ana geleneğe bakarak ama bunlarında üzerinde bir soyutlamaya giderek, Türkiye'de sendikaların sınıf mücadelesi içindeki konumları hakkında, sanırım şu genellemeler yapılabilir;

i) Türkiye'de sendikalar işçi sınıfının kendiliğindenci mücadelesinin doğal kanalları olmuştur. Öte yandan, kendiliğinden eylemin radikallık dozuna göre sendikalar, işçi sınıfını yalnız bırakabilmiş, kendiliğinden mücadeleye darbeler indirip onu köstekleyebilmiştir.

ii) İşçi sınıfı sendikal mücadelesiyle devleti ve hakim sınıfları tehdit edebilmiş, öte yandan sendikalar, devletin işçi sınıfı haraketini kontrol etmede kullandığı araçlardan biri de olmuştur.

iii) Sosyalist hareketler ve partiler işçi sınıfıyla, sendikalar kanalıyla bağ kurmuşlar ya da kurmaya çalışmışlardır. Öte yandan, bağkurma, kurulan bağın kalıcı ve sağlıklı olmasını da, sendikalar olumsuz yönde etkileyebilmiştir. Ayrıca, sendikalar, hakim sınıflar arasındaki mücadelede, işçi sınıfını şu veya bu kesmin peşine takmada önemli işlevler üstlenmiştir. Bir bakıma işveren grubuyla toplu sözleşme imzalamak aslında sendikaların rutin (!) işi olagelmişti Bu soyutlamaları tarihsel oluşumları içinde örneklendirerek çeşitlendirmek başlı başına ayrı bir yazı konusu. Burada ise Türk-İş geleneği çözümlemesi için bir ön giriş olarak bu genellemeleri ortaya attım.

türk-iş geleneği: kurumsal yapısı

Türk-İş geleneğinin kurumsal olarak en belirgin özelliği, aşırı merkezi, hiyararşik, hantal ve sınıftan kopukluğudur. Sendikal liderlikler açısından ise bürokrat sendikacıların egemenliği söz konusudur. Bu özelliklerin tarihsel oluşumlarına göz atacak olursak, hakim sınıfların bilinçli müdahale ve yönlendirmelerinin de olduğu görülür.

1946'da sınıf esasına dayalı örgütlenme yasağının kalkmasıyla birlikte, sanayileşmenin o günkü düzeyi ve süreklilik taşımasa da daha önceki mücadelelerin varlığı üzerinde bir çok sendika kurulmuştu... Bunların çok büyük bir bölümü mahalli sendikalardı.[6] Kendiliğinden

6 Yıldırım Koç, "Mahalli Sendika Birlikleri", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Ekim 1987, Sayı 89.

bir talep şeklinde bu mahalli sendikalar üst çatı örgütleri oluşturmaya yöneldiler. Aynı yörede, farklı işkollarında örgütü mahalli sendikalar bir araya gelerek "işçi birlikleri" oluşturdular. Bir diğer merkezileşme eğilimi, değişik bölgelerde bulunan aynı iş kolundaki mahalli sendikaların bir araya gelmesiyle "federasyonlar" şeklinde ortaya çıktı. 1952'de bir kısım işçi birliği ve federasyonunun bir araya gelmesiyle Türk-İş kuruldu. Bu kendiliğinden merkezileşme süreci olumluydu. Türk-İş, kurulduktan kısa bir süre sonra Amerikan emperyalizminin azgelişmiş ülkeler için oluşturduğu ağa takılmaktan kendisini kurtaramadı.Türk -İş Amerikancı yörüngede ilerlerken, dönemin iktidar partisi DP, "ayrı iş kollarındaki işçilerin birlik oluşturamayacağını" öne sürerek bazı işçi birliklerini kapattı. Bu işçi birlikleri 1960'da yeniden faaliyete geçtilersede, bu kez Türk-İş, il ve bölge birliklerini kaldırarak yerine bugün de varlığını sürdüren bölge temsilciliklerini atadı. 1970 yılında yapılan bir yasa değişikliğiyle işçi birliklerinin varlık zemini tamamen ortadan kaldırıldı. 12 Eylül'le birlikte ise merkezileşme alanında son derece büyük ilerlemeler kaydedildi. Federasyon tipi örgütlenme kaldırıldı. Milli tip sendikacılık getirildi. Yetki için yüzde 10 barajı kondu. 1980 öncesinde sayıları 1000'i aşan sendika sayısı 50'lere indi. DİSK'in kapatıldığı ve küçük sendikalara fiili olarak yaşam hakkının tanınmadığı koşullarda, Türk-İş'e bağlı sendikalar üye sayılarını muazzam artırdılar. Yeni çıkan iş yasaları işyeri temsilcisinin sendika tarafından atanmasını öngörüyordu. Gene bu yasalar, işyerleriyle doğrudan temas halinde olan/olması gereken sendika şubelerinin bütün iplerini genel merkeze veriyordu. Bu arada sendikal geleneğin, işçi katılımını ve denetimini neredeyse sıfıra indiren iç tüzüklerini de belirlemekte yarar var.

Sendikal alanda yaşanan merkezileşme işçi sınıfı mücadelesinin bir ürünü olmadı. Sınıf mücadelesinin fırtına merkezlerinden; fabrikalardan, işyerlerinden soluklanmadı. Onun üzerinde gelişmedi. Aksine, 12 Eylül'de en berrak şekliyle görüldüğü gibi, işçi sınıfının Cumhuriyet tarihi boyunca eşi benzeri görülmemiş bir zulüm altında kaldığı dönemde gerçekleşti. İşçi sınıfı hareketinin yenilgiye uğratıldığı dönemde gerçekleşti. Böyle olduğu içindir ki aşırı merkezi yapılar aynı zamanda hantal bir nitelik kazandılar. Çünkü, merkezileşme sınıf mücadelesinin bir ürünü olsa, işçiler, katılımı ve denetimi sağlamak açısından tabanve yan örgütler oluştururlar ve onları korurlardı. Böyle olmadı. Aksine hakim sınıfların da bilinçli müdahaleleriyle bu tür örgütlenmeler budandı, oluşması engellendi.

Türk-İş geleneğine sendikal liderlik açısından bakıldığında, adeta sınıf atlamış, bürokrat profesyonel sendikacılar görülür. Bunun da bir tarihsel oluşumu vardır. Yıldırım Koç., SP Genel Merkez Binasında "Sendikacılık Hareketi" üzerine verdiği bir konferansta şunları anlatmıştı: "Eski sendikacılarla konuştuğunuzda görüyorsunuz ki, sendikalar ve sendikacılar gerçek büyük sıkıntılar yaşıyorlar. Akşam işinden çıkıp gelen sendikacı, sendikayı temizlemeye başlar, çay demler miş. Bunlar gerçekten namuslarıyla mücadele etmiş, son derece kısıtlı bulunan haklarını etkili bir şekilde kullanmaya çalışmışlar." 1960'larla birlikte profesyonel sendikacılık geleneğinin lekelenerek bugünlere geldiğini biliyoruz. Türk-İş geleneği çerçevesinde sendikacı, emekle sermaye arasındaki bir komisyoncu gibi davranmıştır. Çok lüks döşenmiş genel merkez binaları, çoğunlukla son model makam arabaları, sekreterleri, sık sık uçakla yapılan dış seyahatler, gazetecilerle, bürokratlarla, bakan ve milletvekilleriyle, öğretim üyeleriyle, işverenlerle çevrili bir sosyal çevre... Ve bu sosyal çevre içinde "Başkan" hitabı etrafında kurulan etkin (!) bir sosyal statü... "Genel kurul kararlarına ve tüzüğe uygun davranılarak (!) " hep garantilenen yönetici koltukları... Kuşkusuz kısaca profilini çıkarmaya çalıştığım profesyonel, sendikacı tipi ve bunun tarihi, madalyonun bir yüzüdür. Madalyonun diğer yüzünde, profesyonel sendikacılığı, sınıfın doğal önderliğinden koparmayan sendikacıların, düzen tarafından sürekli baskı altında tutulması ve tasfiye edilmeye çalışılması / edilmesi vardır. Düzen, işçi sınıfıyla kaderini koparmış sendikacı tipini kutsarken, sınıfla kader birliği edenleri de düzlemiştir. Bu alanda da en azgın saldırı 12 Eylül askeri darbesiyle yaşandı. Devrimci-

demokrat sendikacılar baskı altında tutuldular ve büyük ölçüde de tasfiye edildiler. Tasfiyeye uğrayanlardan ancak az sayıda bir kesmi daha sonraki yıllarda tekrar sendikalara döndüler.

12 Eylül'den sonra, işçi sınıfı hareketinin bastırıldığı koşullarda, merkezileşme üst boyutlara çıkmış: sendikal hareketin liderliği sınıftan kopuk bürokrat sendikacıların eline geçmiştir. Türk-İş geleneği çerçevesinde şekillenen bu kurumsal yapı, koşulların ve işçi sınıfının dayatmalarıyla bugün önemli çıkmazlar içindedir. Son iki yıldır da kurumsal yapıya tepki şeklinde ortaya çıkan yeni oluşumlar gözlenmektedir. Buna ilerde değineceğim.

türk-iş geleneği: sendikal politikası

Bu geleneğin sendikal politikası demek: İşçi sınıfının kendiliğinden mücadelesine setler çeken; devletin işçi sınıfını kontrol etmede küçümsenmeyecek işlevler üstlenen; sağ ve iktidar partileriyle iyi geçinen ve sosyalistlere kapısını ısrarla kapatmaya çalışan bir gelenek demektir. Bu yazı bağlamında önemli olan, bu geleneğin 12 Eylül sonrasında izlediği seyirdir. Şevket Yılmaz'lara bakıp "değişen birşey yok" demek açıklayıcı olmaz. Sonuç olarak sendikal gelenekleri yaratan da, sürekliliğini sağlayan da, belirli değişimlere uğratan da, koşullardır. Yani, belli bir andaki işçi sınıfı hareketinin niteliğidir; sınıflar mücadelesinin aldığı biçimlerdir; belli bir sermaye birikim modeline denk düşen siyasi rejimin özellikleridir. 12 Eylül sonrası dönem, Türk-İş geleneğinin oluştuğu ve geliştiği 1960-1980 arası dönemden önemli farklar içermektedir. İşçi sınıfı 1960-1980 yılları arasında, 12 Eylül'den sonra yaşadığı gibi azgın bir emek sömürüsü ve mutlak anlamda bir yoksullaşma yaşamamıştı. Sendikaların toplu pazarlık güçleri bu ölçülerde sınırlanmamıştı. Bürokrat sendikacıların hükümet makamındaki itbarları bu ölçüde sarsılmamıştı. Herkesin de üzerinde birleştiği gibi 12 Eylül sonrası yerleştirilen siyasi rejim sendikaları mevcut düzenin dışına itmiş ve sendikaları işlevsiz kılmıştır. Türk-İşgeleneğinin sendikal politikası 12 Eylül'den sonra nasıl bir seyir izledi, askeri dönemden başlayarak son 8 yılı ana hatlarıyla ortaya koymaya çalışacağım.

Geçmişinde, işçi sınıfı hareketine dişi dokunur hiçbir şey vermeyenTürk-İş,12 Eylül olunsa Ulusu Hükümetine bakan verdi. DİSK'e yapılan baskılara seyirci kaldı ve bu tutumuyla baskıya ortak oldu. 12 Eylül generallerinin anaşiyi önlemek için geldiklerine inanan (!) Türk-İş yöneticileri, "endüstriyel ilişkilerde" yaşanan anarşide hiçbir sorumlulukları olmadığına generallerin de inandığını görüp rahatladılar. 2821 ve 2822 sayılı iş yasaları çıkarken, komisyonlardaki Türk-İş temsilcileri, getirilen kısıtlamaları esas olarak suskun karşılamakla birlikte şöyle bir taktik izlediler; Türk-İş'in razı olmadığı bir hak gasbı olunca generallere "efendim, kaldırmak istediğiniz bu hakkı, malum sendika(lar) kötüye kullandılar ama biz kullanmayız" şeklinde hiç de ikna edici olmayan sözler verdiler.[7] 18 Temmuz 1983'de yapılan Türk-İş 12. Olağanüstü Genel Kurul'unda, bu geleneği temsil eden sendikacılar, yeni yasaların ışçi ve sendika karşıtı niteliklerini şöyle yorumladılar: İşveren kesimi, bir kolayını bularak askerlerin yanına kadar sokulmayı başarmışlar ve onları kendi görüşleri doğrultusunda etkileyebilmişlerdi. Eğer sendikacılar ellerini biraz çabuk tutup askerlerin yanına işverenlerden önce varsalardı bu yasalar böyle çıkmazdı.[8] Bu sendikacılara bakılırsa, yönetime el koyan askerlerin kafaları bomboştu! Kim önce gelirse o doldurabilirdi. Sermayenin en kapsamlı karşı saldırısının somut adımları generallerin gözetim ve denetiminde atılırken, Türk-İş geleneği sessiz kalarak tarihsel açıdan buna ortak oldu. 3 yıl sonra, 1986 yılına gelindiğinde, bu kambur Türk-İş geleniği tarafından açıkca taşınamaz hale geldi ve gelenek kendi içinde ufak bir tasfiye yaşadı. 1986'da yapılan Türk-İş 14. Genel Kurulu'nda, Sadık Şide ve Kaya Özdemir gibi 12 Eylül'le isbirliğinin simgeleştiği isimler tasfiye edildiler. Kambur ise hâlâ sırtlarındadır.

1983 yılında hem parlamenter düzene, hem de çıkan iş yasalarıyla toplu sözleşme düzenine geçildiğinde Türk-İş geleneği, sorunları,

7 *2000'e Doğru,* "12 Eylül ve İşçi Hakları", 19 Eylül 1987, Yıl, 1 Sayı 38.

8 Türk-İş 12. Olağanüstü Genel Kurul Raporu.

ANAP Hükümetiyle görüşmelerle çözebileceği beklentisi içine girdi. İlk kez 14 Mart 1984 tarihinde, İzmir'de yapılan kapalı salon toplantısıyla işçilerle yüz yüze gelen Türk-İş yöneticileri o tarihe kadar, kamuoyuna açık olarak Evren ve Özal'la üçer kez görüşme yaptılar. Türk-İş liderliği 1985 yılına Özal Hükümetiyle zirve görüşmesi yaparak girdi. Bir yanda sürekli yoksullaşan işçiler, bu sürece sendikaları kanalıyla karşı koyabilecek olanaklardan yoksundu. Grev hakkı önemli ölçüde budanmış ve etkisiz kılınmıştı. Türk-İş geleneğinin klasik sesi bu noktada "böyle yasalarla grev olmaz" diyecekti. Öte yandan, yasalar profesyonel sendikacıların da hareket alanını önemli ölçüde kısıtlıyordu. Mali kaynaklar kısılmış, mali denetim sıklaştırılmış ve dört dönem seçilme sınırı getirilmişti. İşçi sınıfının henüz tamamının, sürekli yoksullaşma karşısında aktif tutum alma talebini geliştirmediği; bunun ancak daha öncü bir kesimle sınırlı olduğu 1983/ 1984 ve bir ölçüye kadar 1985 ortalarına kadar/ Türk-İş, Hükümetle görüşmeler yoluyla yasal çerçevenin iyileştirilmesi çabasını sürdürdü. Sınıf içinde mücadele isteği gittikçe güçleniyordu. Türk-İş, 1986'ya "Eylem Komitesi" oluşturarak girdi. Aynı yıl yapılan ara seçimlerde, işçi yoğunluklu dört ilde miting yapma kararı alan Türk-İş, Hükümet tarafından engel çıkartılınca, basın toplantılarıyla tutumunu sürdürdü. Ara seçimlerden iktidar partisi ANAP, beklenilen kayıplarla çıkmadı. Türk-İş'in 1987 eylemlerini de etkiledi. Türk-İş liderliği sınıfın tepkisini zaman zaman kontrollü bir şekilde ifade ediyor ancak, bunu eylemliliğe dönüştürecek kanallar açmıyordu.Hangi koşullarda? Hakim sınıfların farklı fraksiyonları arasındaki çatışmaların arttığı fakat iktidar partisi ANAP'ın, gücünü muhafaza da ettiği koşullarda.İşçi sınıfı içinde vahşi sömürüye tepkilerin arttığı fakat sınıfın bütünü açısından bunun mücadele eğilimine dönüşmediği koşullardı. Bu politikanın en karakteristik örneği 24 Mart 1987'de "TBMM Yürüyüşü" ile yaşandı. Türk-İş yönetimi başkanlar kurulu ve profesyonel sendikacılar kaleme aldıkları bir mektubu yürüyerek Meclise vereceklerdi. Polis barikatı aşılamadı. Bir kez daha görüldü ki Meclis duvarı aşılacaksa işçiler mutlaka olacaktır. Burjuvazinin kimi siyasi temsilcilerine konan yasakların referandum konusu olduğu 1987 Sonbahar'ına gelindiğinde, siyasi yasakların kalkacağı ve ardından yapılacak erken genel seçimle de ANAP iktidarının gideceği, kamuoyunda hakim beklenti haline gelmişti. Türk-İş, tarihinde ilk kez siyasi iktidara karşı bir kampanya yürüttü bu referandumda. Bu Türk-İş geleneği dışı bir tavırdı. Türk-İş geleneği bu tavırla "namusunu kurtaramamıştır" aksine Türk-İş geleneğinin bir çivisi, hem de o geleneğin temsilcilerinin yönetimde olduğu koşullarda çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, referandumda iktidar karşıtı bu tavır alış, 12 Eylül sonrası koşullarda Türk-İş geleneğinin sendikal politikaya liderlik edemeyeceğinin ilk önemli işareti olmuştur. Bu gelenek içinde yer alan sendikacılarda ancak kendi geleneklerinden koparak bir ölçüde ayakta kalabileceklerini görmüşlerdir. Referandum sonrasında beklenildiği gibi bir erken genel seçim oldu ve ANAP, fiilen eski gücünden çok şey yitirdiyse de seçim sisteminde yaptığı değişikliğin de yardımıyla tekrar iktidar oldu. ANAP iktidarı ne sendikalara ne işçi sınıfına taviz vermeye yanaşmıyordu. Öte yanda, dipten gelen dalga, mücadele isteğiyle Türk-İş geleneğinin kapısını zorluyordu. "Bu yasalarla grev olmaz" sözüne, NETAŞ işçilerinin yürüttüğü grev büyük bir darbe indirmişti. Türk-İş geleneği açısından yasal mevzuatı öne sürüp, pasifizmi yeğlemek 1988'e girerken pek kolay gözükmüyordu. 1988'de Türk-İş, "Kademeli eylem" kararı aldı. Türk-İş işçi sınıfı içindeki mücadele isteğini kendi kontrolünde eylemliliğe dönüştürmeyi amaçlamıştı. Türk-İş geleneği hayli zorlu bir sınava girmişti. Bölge toplantıları, Türkiye çapında yemek boykotu, mitingler ve ardından Türkiye çapında bir saatlik iş bırakma ile genel grev... Türk-İş liderliğinin kontrolünde bu eylemlerin sonuna kadar uygulanması demek, başta Şevket Yılmaz olsa da aslında 30 yıllık bir geleneğin yıkılması demekti. Bu da olmayacak bir şeydi. Türk-İş geleneği, kendi elleriyle kendi sonunu hazırlayamazdı. Çünkü, işçi sınıfının kendiliğinden mücadelesi yükseldikçe, bu, Türk-İş geleneğinin sınıf üzerindeki hakimiyetinin, kontrolünün gerilemesine yol açıyordu. Bölge toplantılarında, yemek boykotunda ve mitinglerde, bu durum bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmıştı. Geleneğin imdadına Özal Hükümeti yetişti ve 30 Nisan'da Türk-İş'le Hükümet arasında bir

zirve görüşmesi gerçekleşti. Ücret zammına ilişkin prensip kararı alındı ve iş yasalarında kısmi değişikliklere gidildi. Bu değişiklikler geniş çevrede "makyaj değişiklikler" şeklinde nitelendirildi. ILO'nun gözünü boyamak için Hükümet makyaj yapmıştı. Oysa iş yasalarında yapılan değişikliklerin makyaj olmanın ötesinde anlamları vardı. ANAP iktidarını sadece ILO'ya değil işçi sınıfı hareketine karşı da uyguladığı bir manevradır, bu değişiklikler.

ANAP iktidarı, bürokrat sendikacılara taviz vermiştir. Sendika üst yönetimleri üzerindeki devletin denetim ve baskısı azaltılmıştır. Sendikaların mali kaynakları ve harcamaları üzerindeki denetim ve baskı azaltılmıştır. Bunların, Türk-İş geleneği için hiç de küçümsenmeyecek başarılar (!) olduğu unutulmamalıdır.

Hükümet işçilere değil, Türk-İş geleneğine taviz vermiştir. Karşılığında da Türk-İş geleneğinin kontrolünde bulunan eylem kararları sürüncemede bırakılmış ve uygulanmamıştır.

1989 yılı Türk-İş geleneği açısından son derece kritik bir yıldır. Sekiz yıldır, Türkiye'de sendikal politikada hakimiyeti bulunan Türk-İş geleneği, rezervlerini önemli ölçüde yitirmiştir. Ufak tefek restorasyonlarla gidemeyeceği, tümüyle ortadan kalkacağı değil, sendikal politikadaki hakimiyetini sürdüremeyeceği görülmektedir. Sekiz yıl boyunca Türk-İş geleneği sınıfın gücüyle, iktidarın gücü arasındaki oranları hesap ederek politikalarını saptadılar. Sınıfın mücadele eğiliminin zayıf olduğu buna karşılık ANAP iktidarının görece güçlü olduğu dönemlerde "görüşmeler yoluyla" sorunlara çözüm aramaya çalıştılar. Hakim sınıfların politik temsilcileri arasındaki çelişkilerin arttığı ve iktidarın gücünün deneneceği seçimler öncesinde, iktidar karşıtı tavrı daha net geliştirebildiler. İşçi sınıfının işkollarını aşan eylemleri söz konusu olduğunda, sendikal politika alanındaki kontrollerinin ve hakimiyetlerinin gerilediğini gördüler. Dolayısıyla, sınıfın mücadelesinden korktular ve söndürmeye çalıştılar. İktidarla uzlaştıkları oranda, konfederasyon içinde Türk-İş geleneğine ters düşen demokratik sendikal birikimi de hizaya getirmeye çalıştılar. Konfederasyon içindeki demokratik sendikal birikim ise iktidara karşı işçi sınıfını harekete geçiren eylemleri savundu ve bu temelde konfederasyon içi birlikte ısrar etti. Kendi geleceklerini de, sadece olası bir SHP iktidarında görenlerle, sadece işçi sınıfının bütünsel eylemliliğinde görenler olarak ikiye ayrıldı. Günümüzde, bütün politik belirlenimlerin uzağında gelişen ve ilk defa belli işkolu ve bölgelerle sınırlı olmayan, işçi sınıfının kendiliğindenci eylem dalgası yükselmektedir. Bu eylemlerin Türk-İş geleneğini aşarak gelişeceği görülmektedir. Sendikal politika alanında hakimiyet fiili olarak işçi sınıfına geçmektedir. Türk-İş liderliği ise bu işçi dalgasını kortrolleri altına alabilecek, gelenekten, yetenekten ve olanaktan yoksundur. Bunun deneneceği sendika genel kurulları ve konfederasyon genel kurulu, bu açıdan önem taşımaktadır. Öte yandan ANAP iktidarı geçmiş yılların en zayıf dönemini yaşamaktadır. Bunu ortaya çıkaracak yerel seçimler ve ardından bir erken genel seçim gündemdedir. Hesaplarına ve kavgalarına önceden başlanan bir Cumhurbaşkanlığı seçimi bu yıl içinde yapılacaktır. Hakim sınıflar arasındaki çelişkilerin daha da artacağı görülmektedir. Bütün bu koşullar içinde anlaşılmaktadır ki, Türk-İş geleneği tarihinin en büyük çıkmazı içindedir. Kabuk değişikliği, sadece öncü işçilerin talebi olmaktan çıkmış nesnel bir zorunluluk halini almıştır. Bu nesnel dayatmaya karşın, çeşitli baskı ve usülsüzlüklerle, Türk-İş geleneği sendikal politikadaki hakimiyetini sürdürse ne olur? İşçi sınıfının kendiliğindenci dalgası, sendika dışı mücadele ve örgütlenmelere yol açabilir mi? Tarihi boyunca sendika dışı mücadele ve örgütlenme geleneği oluşturamamış işçi sınıfı, bu "makus talihini" yenebilir mi? Şimdiden bir öngörüde bulunmak zor. Ancak, sorunun yanıtı, kendiliğinden mücadele dalgasının şiddetinde ve sınıfın, bugünkü beklentilerini görece karşılayabilecek bir sendikal yapı oluşturup oluşturamamasında gizlidir. Düzenden kesilen umut devam eder ve eğer kendiliğindenci dalga süreklilik kazanırsa, buna rağmen devletin de desteğiyle Türk-İş geleneği sendikal politikadaki hakimiyetinden vazgeçmezse o zaman sınıf sendika dışı kanallar açacaktır görüşündeyim. Sendika dışı mücadele ve örgütlenme eğilimi, ilk ve görece belirsiz örneklerini, işçi sınıfının son iki yıllık mücadelesinde vermiştir. Şimdi bu yeni oluşumlara bakalım.

işçi sınıfı: kendiliğindenci süreç ve yeni oluşumlar

İşçi sınıfı hareketi, 12 Eylül askeri darbesiyle yenilgiye uğratıldı. Azgın emek sömürüsü, açık şiddet, yasaklar ve ideolojik tahakkümle el ele yaşandı. Generaller, emek sömürüsünü anlatan kitapları yasakladılar, pankartları parçaladılar, insanları işkenceden geçirip cezaevlerine attılar. Ancak artık emek sömürüsü işçilerin günlük yaşantısı içindeydi, tezgahında, mutfağındaydı. İnsanlar, kitaplar ve pankartlar yoktu ama emek sömürüsü gündelik yaşam içinde bütün çıplaklığıyla duruyordu. Nisbi yoksullaşma yerini mutlak yoksullaşmaya hızla bırakmıştı. Fakat işçi sınıfı, mutlak yoksullaşmaya karşı direnecek araçlardan yoksundu. Sınıfın moral durumu da, sendikal araçları da yoksullaşmaya karşı mücadele ederek direnmeye elverişli değildi. 1980-84 yılları arasındaki bu tablo içinde işçi sınıfı, mutlak yoksullaşmaya karşı bireysel direnme olanakları aradılar. Fazla mesainin süreklilik kazanması ikinci bir işte çalışma, aile emeğini işgücü pazarına mümkün olduğunca fazla oranlarda çıkarma, bunun en yaygın örnekleriydi. Burada, "köşe dönücülük", "kendi işinin patronu olmak" gibi, azgelişmiş kent ekonomisi içinde geniş marjinal sektör alanıyla maddi temellerini bulan işçi sınıfını da etkiledi. İşçi sınıfını, işçi sınıfı dışındaki emekçileri ve kent küçük burjuvazisini manyetik alanına çeken bir hakim ideolojiydi bu. Toplum üzerine serpilen ölü toprağın çok önemli bir payandasıydı. İşçi sınıfı, sınıf olmasından kaynaklanan nesnel özelliklerin de etkisiyle, hakim ideolojinin bu manyetik alanından yakasını, kendi dışındaki emekçiler ve kent küçük burjuvazisine oranla çok daha çabuk kurtardı. Politik ortamın da etkisiyle 1985'te işçi sınıfı, yönünü sendikalara döndü. Mutlak yoksullaşma sürecine sendikaları kanalıyla direnmek istiyorlardı. Önce, işçi sınıfının daha dar öncü kesimi işlevsiz sendikalarla ve bürokratik liderlikle yoksullaşmaya karşı konulamayacağını anladı. 1987 ve 1988'e gelindiğinde ise artık sınıfın en geniş kesimi, sendikal politikaya damgasını vuran Türk-İş geleneği ile, sömürüye karşı etkili mücadelelerin verilemeyeceğini kavramıştı. İşçi sınıfı hareketi içinde son iki yılda yeni oluşumlar gözlendi.

İşçi sınıfının örgütlenme ve mücadele tarzına ilişkin olarak son iki yıl içinde ortaya çıkan yeni oluşumların iki temel özelliği var. Birincisi, *kendiliğindencilik,* ikincisi de yasalara harfiyen uygunluk değil *meşruluktur.*

Türk-İş geleneğinin kurumsal özelliği olarak, aşırı merkezi, sınıftan kopuk ve hantal olduğunu söylemiştik. İşte buna bir tepki olarak 1987 yılında 15'i aşkın ilde "Şube platformları" oluştu. Sendika şube yöneticileri periodik olarak bir araya gelmeye, konfederasyon politikasına yön vermeye, il ddüzeyinde dayanışmayı arttırmaya yöneldiler. Bu gelişme, bir yönüyle, hakim sınıfların 1970'de bir yasa maddesiyle ördükleri duvarın, 1987'de delinmesi anlamına geliyordu. 1987'nin, Türk-İş tarafından eylem yılı ilan edilmesinde ve ardından 1988'de kademeli eylem kararlarının alınmasında, şube platformları küçünsenemez etkilerde bulundu. Aynı zamanda, kararlar yaşama geçirilmediği zaman da bu platformlar, işçi sınıfının tepkisini ifade eden alanlar oldular. Türk-İş'in 1988 Nisan'ında da Hükümetle uzlaşmasının ardından, şube platformları ardı ardına ültimatom niteliğinde protestolar yollayınca, sendika genel merkez yöneticileri ve Türk-İş liderliğinin hışımlarını üzerlerinde hissettiler. 1987'de başlayıp belli bir yaygınlığa ulaşan şube platformları, 1988'in ortalarından itibaren kismi bir duraklama içine girdi. Öyle anlaşılıyor ki, bu kendiliğindenci uç veriş, inişli çıkışlı bir rota izleyecektir. Sendikaların genel kurul çalışmaları içine gömülmesi de bu duraklamada bir etken olmuştur. Ancak, farklı işkollarındaki sendika şube yöneticilerinin iller düzeyinde geliştirdikleri bu platformlar, gelişmenin öykünün göstermektedir. Duraklasa da, inişli-çıkışlı rota izlese de, mevcut koşullar içinde, şube platformlarının bir geleceği vardır. Bu kendiliğinden eğilimin, şube yöneticileri düzeyinde kalmaları aynı zamanda sınırlarını da göstermektedir. Şube platformları, sendikal politikayı belirleyen "gücü", aşırı merkezi üst organlardan iller düzeyine dağıtmanın, ilk ve görece cılız adımları olarak değerlendirilmelidir. Ancak, platformların sadece şube yöneticileriyle sınırlı kalması halinde "gücü" aşırı merkezi üst organlardan illere çekebilecek bir manyetik etki alanı yaratmak mümkün olmayacaktır. Platformlar, şube yöneticileri dışında, işyeri temsilcileri ve baştem-

silcilerini de kucaklayabilmeli ve daha da derinleşerek işyerlerinde oluşturulacak işçi komiteleriyle sağlam temellerine kavuşmalıdır. Sendikal politikada hakim olan "gücü" tüylü halılar, ceviz mobilyalar ve lüks arabalarla simgeleşmiş o "gücü" dağıtarak, alınterine, makina yağına ve kurşun zehirine daldırıp çıkarmak ve sınıfın gerçek gücünü yaratmak, ancak böyle bir örgütlenme ile mümkündür. İşçi sınıfının birliği ve merkezleşmiş gücü de ancak böyle bir çabanın ürünü olabilir. Peki, şube platfoormları böyle bir derinliğe kendiliğinden ulaşabilirler mi? Cevabı, bir kez daha kendiliğinden işçi mücadelesinin boyutlarında saklıdır. Böyle bir dalga olmadan, kıldan ince politikalar da izlense yukarıdaki tablo gerçekleşmez kanısındayım.

İşçi sınıfı içinde ikinci önemli gelişme, somut talepler etrafında geçici işyeri komiteleri oluşturmak şeklinde yaşanmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı toplu sözleşme komiteleridir. Toplu sözleşme sürecinin her aşamasını üyelerinden gizleyen Türk-İş geleneği, işçi sınıfından yükselen tepkilerle sarsılmaktadır. bağıtlanan sözleşmelerin, işçi sınıfını tatmin etmekten çok uzak olması, bunun başlıca nedenidir. Türk-İş geleneğinin klasik sesi "ne yapayım, sözleşmeye imzayı ben atıyorum ama enflasyonu ben tırmandırmıyorum ya" diyerek işçiler karşısında savunmaya geçmiştir. Ancak işçiler, oluşturdukları toplu sözleşme komiteleri aracılığıyla, sözleşmenin her aşamasını izlemek ve süreçte etkin olmak istiyorlar. Bu da şube platformları gibi yaygın değil, belli işkolu ve bölgelerle sınırlı kalan bir oluşumdur. Ancak, bu da, mevcut koşullarda gelişmenin yönünü göstermektedir. Artık talep, "sözleşme görüşmeleri işçilerden gizlenmesin" şeklinde değil, "işçiler, toplu sözleşmeleri, komiteleriniz aracılığıyla denetleyin!" şeklinde formüle edilmelidir. Türk-İş geleneğinin vereceği bir taviz değil, işçilerin alacağı bir hak vardır. Öte yandan toplu sözleşme komiteleri gibi işyeri komiteleri oluşumu da şu sorularla karşı karşıdadır: Bu komiteler yaygınlık kazanabilecek mi? İşlevleri oluşum amaçlarıyla sınırlı olan bu komiteler, geniş amaçlı ve sürekli olabilecekler mi? Bence, yine yanıtlar, yükselen kendiliğindenci dalgada yatmaktadır. İşçi sınıfı hareketinde, son iki yılda örgütlenme alanında ortaya çıkan şube platformları ve işyeri komiteleri şeklindeki oluşumların yanısıra eylem biçiminde de önemli gelişmeler meydana gelmiştir.

İşçi sınıfının kendiliğindenci dalgası, adeta kendisine yeni bir eylem üslubu da yaratarak gelişiyor. Eylemler, yasaları aşan meşru bir karakter taşıyorlar. Toplu sakal bırakma, saç kazıtma, toplu alkış tutma, açlık grevi, yalınayak yürüme, yemek yememe, ücret bordolarını ilgililere postalama gibi doğrudan üretimi durdurmaya dönük olmayan, son derece yaratıcı grev dışı eylemler gözlenmektedir. Öte yandan grev dışı eylemlerin daha klasik biçimleri olarak, iş yavaşlatma ve iş bırakma eylemlerine de başvurulmaktadır. Bir araştırmaya göre 1988 yılı içinde 60'ı aşkın grev dışı eylem gerçekleşti.[9] Bu eylemlere yüzbinlerce işçi katıldı. Eylemler sırasıyla, toplu sözleşme uyuşmazlıklarını; işten çıkartmaları; ücretleri; hükümeti ve hayat pahalılığını protesto etmek amacıyla yapıldı. 1988 yılı içinde gelişen grev dışı eylemler belli işkolları ve belli bölgelerle sınırlı kaldı. Öte yandan, 1988 Mart'ında Türk-İş'in yemek boykotu eylemi, işçi sınıfı içinde işkollarını ve bölgeleri aşan eylemlere bir yatkınlığın bulunduğunu da gösterdi. Doğrudan üretimi engellemeye dönük olmayan yeni eylem üslübunu küçüksemek doğru olmaz kanısındayım. Bir yenilgi sonrasında, şiddet, yasal cendere ve ideolojik tahakkümün ardından ortaya çıkmaktadır bu yeni eylem üslubu. Son derece yaratıcıdır. Çünkü bu yeni üslub, işçi sınıfının özgüvenini yeniden kazanmasına, birlikte hareket edebilme kapasitelerini, inisiyatiflerini geliştirmesine ve eylemlerin meşru zeminde kitleselleşmesine hizmet etmektedir. Meşruluk sadece, işçi sınıfının en geniş kesimleri açısından da değil, işçi sınıfı dışındaki emekçiler ve tüm bir toplum gözünde de meşruluk şeklinde ortaya çıkmaktadır. 1989 yılında ise grev dışı eylemler açısından çok daha hareketli günlerin yaşanacağı görülmektedir. 600 bini aşkın işçinin toplu sözleşme görüşmeleri 1989 yılında bağıtlanacaktır. ANAP iktidarı tarihinin en zayıf dönemini yaşamaktadır. Hakim sınıflarda çatlakların derinleşeceği görülmektedir. Sanayi sermayesinin, yaşadığı buhranı, yine sık sık işten çıkarmalara girişerek görece hafifletmeye çalışacağı anlaşılmaktadır.

9 *Özgürlük Dünyası* Mart 1989

Tüm bu etkenler, işçi sınıfının kendiliğindenci mücadelesinde bir ileri atılım yapacağını ve grev dışı mücadele araçlarına daha sık başvuracağını müjdelemektedir. Eylemlerin, belli işkolu ve belli bölgelerle sınırlı kalmayacağı da anlaşılmaktadır.

Özetle; Türk-İş geleneğinin kurumsal yapısına tepki olarak, son iki yıl içinde, şube platformları ve işyeri komiteleri şeklindeki yeni oluşumlardan söz ettik. İşlevsiz sendikacılığa bir tepki olarak işçi sınıfının grev dışı mücadele araçlarına baş vurduğunu belirttik. Bu oluşumların temel özelliklerinin kendiliğindencilik ve meşruluk olduklarına dikkat çektik. Öte yandan, bu oluşumların işçi sınıfı hareketinin sadece bugünkü özellikleri olmayıp gelişme yönünü de gösterdiklerini vurguladık. Dolayısıyla yeni oluşumların işçi sınıfı tarihi açısından da büyük önem taşıdığını anlattık.

İşçi sınıfı hareketi günümüzde bu özellikleriyle sınıflar mücadelesi içindeki yerini alıyor. Sosyalistler, politik cazibe merkezi yaratarak, işçi sınıfının kendiliğindenci dalgasıyla kucaklaşabilecekler mi? Bu soru, sosyalistler açısından yakıcı öneme sahip. Böyle bir bağın olmadığı bugünkü koşullarda, hertürlü politik belirlemelerden ötede gelişen işçi sınıfı hareketinin kendiliğindenci karakteri, zayıflığının değil güçlülüğünün göstergesidir. Ancak, her kendiliğindenci oluşum gibi, bu da hakim sınıflar tarafından ezilme, söndürülme ve içerilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Gerçi, işçi sınıfı bugünkü rejimden umudunu tümüyle kesmiştir. Eylemler bu zeminde yükselmektedir. Eğer 12 Eylül rejimi içinde yeni bir ''umut'' kısa vadede çıkmazsa, işçi hareketinin önünün alınması pek mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla sosyalistler açısından, eğer bir takvim benzetmesi yapılacaksa, işçi sınıfının takvimi sosyalistlerin taviminden bugün ilerdedir. İşçi sınıfı dalgasına, ancak birleşik, geniş ve devrimci Marksist bir partiyle yanıt verilebilir. işçi sınıfıyla birleşmek özlem olmaktan çıkmış nesnel bir zorunluluk halini almıştır. Monolitik, tek sesli, merkezi herşey, tabanı hiçbir şey olarak gören örgütsel yapılar, kendileri farkında olmasa bile, aslında bu nesnel dayatmaya ayak sürtmektedirler.Böylesi yapılar sınıf hareketiyle temasa geldikçe, bu teması kalıcı ve sürekli bir bağa dönüştürme çabası içine girdikçe, görülecektir ki, monolitiklik yerini kollektif önderliğe, tek seslilik yerini çok sesliliğe bırakmak zorunda kalacaktır. 1968'lerde yükselen gençlik sosyalist oluşumlara özelliklerini kattı. 1990'lara girerken, bu açıdan da inisiyatif işçi sınıfı hareketindedir.

sbkp 19. konferansı üzerine yuri afanasyev ile röportaj

1968'lerin İngiltere ve Batı Avrupa'sının önemli öğrenci liderlerinden, Pakistan doğumlu, halen Troçkist bir görüşe sahip Tarık Ali, *Temmuz 1988'de Moskova'da, Sovyetler Birliği'nin yeni radikal teorisyenlerinden* Yuri Afanasyev *ile konuştu. Afanasyev, şimdiye kadar kendisi ve fikirleri hakkında* Saçak *ve* 2000'e Doğru *dergileri ile son zamanlarda* Cumhuriyet *gazetesinde yayınlanan haber ve yorumlardan bilinebileceği gibi, SBKP'nin Boris Yeltsin'in başını çektiği kanadına mensup. Sovyet Bilimler Akademisi'nin Tarih Arşivleri Enstitüsü müdürü olan Afanasyev, geçen yıl* Pravda*'da uzun bir imzalı yazıyla, Stalinizmin yarattığı deformasyonların derinliğinden ötürü Sovyetler Birliği'nin gerçekten sosyalist bir toplum sayılamayacağını savunmuştu. Öte yandan SBKP 19. Konferansı, "nomenklatura"nın resmen ilgası; hem parti ve hem de devlet örgütlenmesinde seçilmiş organların daimi aygıtlara üstünlüğünün sağlanması; dış politikada Komintern dogmatizminden ve aşırı bir "güvenlik psikozu"ndan türeyen "sınıf mücadelesinin uluslararasılaşması" çizgisinin ilk özeleştirisinin yapılması gibi tezleriyle, başlıbaşına ilgi uyandırmıştı. Batılı Troçkist, anti-Stalinist prizmasından Sovyet toplumunun / partisinin çelişkileri, okuyacağınız röportajda yanyana.*

Metin, New Left Review *dergisinin Eylül-Ekim 1988 tarihli 171. sayısından (s.80-86) dilimize çevrilmiştir. - H.B.*

— *19. Parti Konferansı hakkındaki izlenimlerinizi sorarak başlamak istiyorum. Elde edilen nedir, sizce?*

— Bu çok kapsamlı bir soru; ve sadece bunun cevaplanması bugünün büyük kısmını alıp götürebilir. Beni en çok etkileyen noktaları özetlemeye çalışacağım, ama lütfen bunu sorunuza tam ve eksiksiz bir cevap saymayın, olmaz mı? Bu konferans, 1920'lerden bu yana ilk defa, ülkenin yüzyüze bulunduğu bütün canalıcı sorunların gerçekten Parti'nin temsilcileri tarafından tartışılmasına tanık oldu. Şüphesiz önceki konferanslar da belli bazı problemleri tartışmışlardı; ama hiçbiri, gündemdeki sorunları gerçekten derinlemesine bir şekilde irdelemeye girişmemişti. Bu sefer buna gerçekten girişildi ve ülkenin durumu olanca karmaşıklığıyla ortaya çıktı. Bu olgunun önemi küçümsenmemelidir.

Ancak her ne kadar pek çok sorun sergilendiyse de, çözümler konusunda bir berraklığa ulaşılamadığını da kaydetmek gerekir. Bugün toplumumuzun yüzyüze bulunduğu belli başlı sorunlara bir çözüm bulmayı amaçlayan faaliyet fışkırmasının bir devamı olarak görülmesi gereken konferansta, bu da belirtildi. Konferansın kendisi, bir model oluşturuyordu; nitekim bugün bizim, bütün Parti forumlarının problemlerin üzerine bu şekilde yürümesine ihtiyacımız var. İkinci çarpıcı özellik ise, konferansın olağandışı biçimiydi. Hararetli tartışmalara, duygu fırtınalarına, içtenliğe, önceden tasarlanmamış konuşmalara, gerçek alkışlara, öte yandan söyleyecek hiçbir şeyi olmadığını, boş konuştuğunu hissettikleri kişilere karşı delegelerin ağır ağır el çırpmalarına tanık olduk. İnanılmaz bir dinleyici katılımı söz konusuydu. Son on yıllarda hüküm süren cansıkıntısı ve şatafatın yerini, capcanlı bir konferans atmosferi almıştı.

— *Anlattıklarınız, tıpkı 1920'leri hatırlatıyor.*

— Elbette. Ama bunun biraz ötesine geçip, problemlerin neler olduğunu da görmek gerekir. Hayatımızın temeli olanla başlayalım isterseniz; ekonomi ile. Bu cephede çok değişik yaklaşımlar söz konusuydu. Örneğin, Albakin'in konuşmasında ve diğer katkılarda yansıdığı kadarıyla, Perestroyka'nın bundan üç yıl önce başlamasından bu yana ekonomi alanında herhangi bir önemli değişiklik meydana gelmiş olduğunu düşünmek, imkansız değilse bile hayli zordu. Albakin, durağanlık yıllarına denk düşen 11. Beş Yıllık Plan döneminin, gene de şimdiki 12. Beş Yıllık Plan'a göre daha iyi sonuçlar elde etmiş olduğu gerçeğini vurguladı. Bunun nedenleri konusundaki düşüncelerini bizlerle paylaştığında ise, destekten şiddetli muhalefete kadar uzanan çok değişik tepkiler aldı. Böyle bir görüş çeşitliliği, olumlu bir olgudur. Öte yandan ben, Parti'nin il yöneticilerinden birçoğunun gösterdiği tepkinin, ya gerçeklerle yüzyüze gelemeyişten, ya da gerçeklerden kaçma arzusundan kaynaklandığını düşünüyorum. Bağımsız düşünen bir bilim adamına, öyle düşmanlık gösterildi ki... Dolayısıyla Konferansın, beni hem ürküttüğünü, hem de çok sevindirdiğini söyleyebilirim.

— *Konferans hazırlıklarını uzaktan izleyen bizler için, en rahatsız edici şey, delegelerin seçilme, daha doğrusu atanma tarzı oldu. Tabii Parti üyeleri kitlesinin bu emrivakiye boğun eğmemesi olumluydu. Sahalin adası ile Ukrayna ve Sibirya'daki bazı şehirlerde, protesto miting ve gösterileri yapıldı; sizin bu Enstitü'deki kendi öğrencileriniz de, Moskova Yürütmesi'nin adaylığınız lehindeki ezici desteği hiçe sayan kararına çok sert bir protestoyla karşılık verdiler. Bu protestolar sağlıklı bir işaret, kuşkusuz; ama temel problemi ortadan kaldırmıyorlar. Eski ilke, delegelerin parti tabanı tarafından seçilmesiydi. Bütün bu meseleye nasıl bakıyorsunuz?*

— Ne demek istediğinizi anlıyorum; ancak formel prosedür, delegelerin tabandaki üyeler tarafından değil, bölge ve il yürütme komitelerinin genel (plenum) toplantıları tarafından seçilmesi şeklindedir. Tabii Parti tüzüğünün bu hükmünü eleştirebilirsiniz; ancak formel açıdan, seçimler bu tüzüğe uygun cereyan etmiştir. Dahası, seçimlerin sonuçları konusunda tek bir yargıya varılabileceğini de sanmıyorum. Parti üyelerinin ve üye olmayanların, erken bir tarihten itibaren aday göstermeye girişerek prosedürü etkilemeye çalışmalarına dikkat çekmekte tamamen haklısınız. Bu, sadece Moskova ile sınırlı değildi ve çok yaygın, son derece olumlu bir olaydı. Serbest seçimler yapılması yönündeki bütün bu talep, Perestroyka'nın somut bir sorunudur. Bazı demokratik olmayan kararlardan duyulan hoşnutsuzluk açıkça dile getirildi; ama tabii bütün bunların

yanısıra, geleneksel bir bürokratik yaklaşım da söz konusuydu. Konferans öncesi dönem boyunca, aygıtın baskısı diyebileceğim şey hiç eksik olmadı -- ve bunun sert bir şekilde eleştirisi gerekir.Fonksiyonerlerin kendi kendilerini yükseltme çabaları, Konferansın en olumsuz yönlerinden biriydi. Ama aynı zamanda demokrasi dersleri de vardı -- gerek geniş kitleler, gerekse Parti üyeleri için ilk, en basit dersler. Bu demokrasi derslerinin, ilkokula giriş sınavı düzeyinde olduğunu söyleyebiliriz.

— *Şimdi tarih konusuna geçelim; siz, bu Enstitü'nün Rektörü ve bu önemli disiplinde şu veya bu alanın yasak ilan edilmesine karşı sık sık sesinizi yükselten bir kişi olarak, tarih ile doğrudan ilgilisiniz. Önce, bütün Sovyetler Birliği'nde her türlü tarih sınavının neden iptal edildiğini açıklayabilir misiniz?*

— Sorunuzun cevabı çok basit, her ne kadar yüzyüze bulunduğumuz problemin kendisi çok karmaşık ise de. Gerçek şu ki, ülkemizdeki tarih ders kitapları, özellikle de Sovyet tarihiyle ilgili olanlar, tepeden tırnağa tahrif edilmiştir. Sadece bazı yönleri veya küçük ayrıntıları açısından tahrif edilmişlik değildir, sözkonusu olan; bu kitaplar topyekün tahrifattır. Ve genç insanların bütün bu yalanları sınavlarında tekrarlamalarını istemek, açık söyleyeyim ahlâk dışıdır. Dolayısıyla başka hiçbir çaremiz yoktu. Elbette bu geçici bir tedbirdir; ancak gerekli olduğuna inanıyorum.

— *Halen yeni ders kitapları yazılıyor mu?*

— Evet, bu yönde bazı adımlar atıldı. Bu görev bazı kişilere emanet edildi -- özel yazar ekipleri de kuruldu. Ama burada da benim asla kabul edemeyeceğim bir şey söz konusu ve bu konudaki muhalefetimi defalarca dile getirdim. Bütün ülkenin tek bir ders kitabına bağlı kalmasının kesinlikle adaletsiz, yanlış ve zararlı olduğuna inanıyorum. Bu, pedagoji alanında, sadece size ne veriliyorsa onu bilmeniz ve öğrenmeniz gerektiği ve zinhar daha fazlasını bilmemeniz gerektiği şeklindeki bir otoriter ve monolitik yaklaşımın devamıdır. Böyle bir yaklaşım tümüyle olumsuzdur ve reddedilmelidir. Sadece geniş bir metinler yelpazesi değil, geniş bir kitaplar yelpazesi de sunulabilmeli ve bunlar birbirleriyle çelişkili olabilmelidir. Öğrencilerimizin eleştirel yetenekleri, ancak bu şekilde geliştirilebilir. Öğretmenin de, öğrencinin de, tercih hakkı olmalıdır.

— *Tarih tartışmalarına katılanlar içinde, istisnasız bütün eski Bolşevikler için adaletin yerini bulmasını, en açık ve sert bir şekilde siz talep ettiniz. Bugüne kadar glasnost süreci, hemen herkesin itibarını iade etti: Buharin, Zinovyev, Kamanev, Rikov, Rakovski, vb. İçlerinden bazılarına, ölmüş oldukları halde Parti üye kartları dahi iade edildi. Ancak Troçki sorunu, henüz çözülmüş değil. Niçin?*

— Troçki sorunu, birçok açıdan çok özel bir sorundur -- en azından, benim görüşüme göre. Birincisi, Lenin etrafındaki Bolşevik eski muhafızlarından hiçbiri, Devrim'de olsun, onu izleyen iç savaşta olsun, Troçki kadar önemli bir rol oynamamıştı. İkincisi, Lenin'in eski muhafızları içinden Stalin'i ve Stalinizmi açıkça eleştiren tek kişi de Troçki olmuştu. Üçüncüsü, Troçki, Enternasyonal'in tarihinin ayrılmaz bir parçasıdır, özellikle Stalin rejiminin incelenmesi ve değerlendirilmesi açısından. Bu açıdan da O, eski muhafızlardan başka hiç kimseye benzemiyor. Dolayısıyla bu, özel bir sorundur, çünkü Troçki'ye ilişkin kalıp yargılardan kurtulmamız, Stalinizmin son kalıntılarından kurtulmadaki başarımızın bir ölçüsü olacaktır. Ben bir Troçki sempatizanı değilim, ama tarihimizde oynadığı rolün objektif bir şekilde değerlendirilmesinden yanayım. Çalışmalarını ve faaliyetlerini kapsamlı bir şekilde anlatmalı, bu konuda açık fikirli olmalıyız. Troçki'ye ilişkin Stalinist kalıp yargılardan kurtulmadan, Stalinizmin mirasından kurtulmak imkansızdır. Onun içindir ki objektiflik üzerinde ısrar ediyorum ve bu konuya özel bir önem veriyorum. Ve onun içindir ki, Troçki'nin itibarının iadesini talep ediyorum.

— *Siz şahsen Troçki'nin* Rus Devriminin Tarihi *kitabını okudunuz mu?*

— Evet ama Rusçasından değil, Fransızcasından. Troçki'nin bütün önemli eserlerine, Fransızcalarından ulaşabildim. *Rus Devriminin Tarihi*'nin Rusçasının da mevcut olduğunu sanıyorum, ama Sovyetler Birliği'nde yayınlanmadı.

— *Bir tarihçi olarak, bu kitap hakkındaki görüşünüz nedir?*

— Önemli bir eserdir ve Devrime ilişkin diğer eserlerle: Plehanov, Sukhanov, Lenin, Martov ve diğerlerinin eserleriyle birlikte, mevcut olması, okunabilmesi gerekiyor. Bütün bunlar okunabilmeli ve değerlendirilebilmeli-

dir. Devrimin savunucuları ve mimarları tarafından yazılan tarihler olduğu gibi, Devrimin karşıtları tarafından yazılanlar da var. Ekim Devrimini savunan tarihler var, ki Troçki'nin eseri bunlar arasında. Martov ve Sukhanov'unkiler ise biraz farklı kategoride. Ve sonra da, Karensky ve Milyukov gibi, Ekim'in açık karşıtları var. Bütün bu farklı yaklaşımlar okunabilir olmalı ve olgulara, mantığa uygun olup olmamaları açısından değerlendirilebilmeli.

— *Isaac Deutscher, 1967'de ölmeden önce, kendi kitaplarının bir gün Sovyetler Birliği'nde yayınlanacağı umudunu defalarca dile getirmişti. Glasnost'la birlikte, bunun zamanı gelmedi mi artık? Gazetelerden, Stephen Cohen'in Buharin biyografisinin yayınlanmasının eli kulağında olduğunu okuyoruz. Bu, çok iyi haber kuşkusuz; ancak bu liste genişletilemez mi acaba?*

— Biliyorsunuz bu tür kararları ben vermiyorum, onun için böyle sorulara benim cevap vermem çok zor. Şahsen ben, bugünlerde Deutscher'in yayınlanmasının pekala mümkün olduğunu düşünüyorum. Deutscher'in eserlerini biliyorum ve ideolojik bir yönelişleri olduğunu düşündüğümü belirtmeliyim. Marksist olmayan tarihçileri yayınlamak daha kolay, çünkü onlar objektif olmayı amaçladıklarını söylüyorlar. Deutscher ise ideolojik yönelimli ve parti yönelimli. Ben bunu gayet doğal buluyorum ve kitaplarının yayınlanması gerektiğini düşünüyorum. Troçkizme duyduğu sempati çok açık, ancak bunu bir yayımcı ile açıklamak mümkündür.

— *Yeri gelmişken, Deutscher Çin'de yayınlandı, biliyorsunuz.*

— Evet, ben de kitaplarının çok ilginç olduğunu düşünüyorum. Olgularla da, olgulara ilişkin yorumlarla da dolup taşıyorlar. Çok değerli kitaplar, bunlar. Deutscher'in eserleri çok kötülendi Sovyetler Birliği'nde; ve bir zamanlar gerçekten düşüncelerimizi böyle kötülemelere göre şekillendiriyorduk.

— *Ölümünden kısa bir süre önce verdiği (ve bana söylendiğine göre, Rusçaya çevrilmiş olup Merkez Komitesi kitaplığında bulunan)* Bitmemiş Devrim'*de, Deutscher Komünist Partisi içinde bir reform cerayanının ortaya çıkacağı öngörüsünde bulunmuştu.*

— Kitabı okuyalı çok oldu ve içindeki herşeyi hatırlamam imansız. Ancak benim üzerimde olumlu bir etki yaptığını anımsıyorum. Dikkatimi tekrar bu kitaba çektiğiniz için, size teşekkür ederim.

— *Size, çoğulculuk tartışmaları hakkında da bir şey sormak istiyorum. Bu, çok ilginç bir tartışma, çünkü Batılı sosyalistler olarak bizler, herhangi bir toplumsal değişikliğin hızı konusunda aralarında anlaşmazlıklar olmakla birlikte, kapitalist toplumun genel çerçevesine bağlı kalmak noktasında birleşen üç büyük partinin yanyana varlığının mümkün olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla birden fazla partinin varlığı,* zorunlu olarak *fikir çoğulculuğu anlamına* gelmeyebilir. *Bu, Cumhuriyetçi ve Demokrat Partiler arasında önemli taktik farklılıkların söz konusu olduğu, ama hiçbir temel veya stratejik ayrılık bulunmadığı ABD için, özellikle geçerlidir. Sol'da yeralan bazılarımız, Sovyetler Birliği içindeki tartışmaları çok dikkatle izliyoruz. Sorun şu: Eğer bir fikri çoğulculuk varsa, burada durmalı ve daha ileri gitmemeli diye bir yasa çıkartamazsınız. Diyelim ki işler, belli fikirlere inanan insanların, bu fikirler etrafında, benzer düşünen insanlarla birlikte örgütlenmek istedikleri bir noktaya vardı. Fikirler nadiren, ilelebet yalıtılmışlık içinde kalırlar. 1918- 1919'da, iç savaş yüzünden, iktidardaki Bolşevik Partisi hariç Sovyetler Birliği'ndeki bütün diğer partiler fiilen yasaklandı. 1921'deki Onuncu Parti Konferansı sırasında, Bolşevik Partisi'nin bütün liderleri, parti içindeki farklı eğilim ve hiziplerin yasaklanmasının -- başka bir deyişle, Bolşevizm saflarında muhalefetin yasaklanmasının -- geçici bir önlem olduğunu vurgulamışlardı. Stalin ise bu yasaktan, ülkede otoritarizmi yerleştirmek için yararlandı. Benim görüşüme göre, Sol Menşevikler ve Sol Sosyalist Devrimciler gibi diğer Sovyet partilerinin yasaklanmasıdır ki, bizzat parti içinde çoğulculuğun yasaklanmasının zeminini hazırladı. Şimdi ise, bu filmin tersten gösterimine tanık oluyoruz. Parti içinde çoğulculuk başka partilerin ortaya çıkmasına yol açarsa, herhalde gökyüzü üstümüze yıkılacak değildir, değil mi? Sovyet sistemi içinde başka partilere de yer vermenin ve böylece, kitlesel katılım açısından, varolan herhangi bir kapitalist demokrasiden çok daha gerçek bir demokrasiye doğru yol almanın, pekala mümkün olduğunu düşünmüyor musunuz?*

— Birinci olarak size katıldığımı söylemeli-

yim. Benim açımdan, şu söyledikleriniz tamamen kabul edilebilir şeyler. Onuncu Parti Konferansı hakkındaki değerlendirmem, sizinkiyle aynı. Gerçekten de söz konusu karar, geçici bir önlem olacağı anlayışıyla benimsenmişti. Ama bu "geçici önlem" 1921'den 1988'e kadar yürürlükte kalmış bulunuyor. Bu durumu normal saymak imkansızdır. Parti bir yekpareliği temsil etmemelidir, çünkü bir yekparelik tamamen cansızdır, tıpkı bir taş blok gibi. Elbette ki bir siyasi parti içinde görüş farklılıkları son derece olağandır ve ben, şimdiki aşamada bir tek-parti sistemi içinde bile bir fikir çoğulculuğunun gelişmesi için çok büyük olanakların mevcut olduğu kanısındayım- partinin kendisinin radikal bir dönüşüme uğraması kaydıyla.* Bu, ne anlama geliyor? Bunun anlamı, partinin kumandacı ve idari yönetim metodlarını terketmesi ve bunun yerine, ikna ve katılım yoluyla yol göstericilik yapmayı benimsemesidir. Başka bir deyişle, bir parti, fiziksel gücünün otoritesiyle değil, manevi otoritesinin gücüyle önderlik etmelidir. Biz işte buna doğru yol alıyoruz ve bütün bu konunun 19. Parti Konferansında çok tartışılmasının nedeni de budur. İkinci olarak ben, parti içinde farklı eğilim ve hiziplerin mevcut olabilmesi gerektiğine inanıyorum; parti, bir bağımsız fikirler topluluğu olmalıdır. Çeşitli siyasi pozisyonları dile getiren farklı platformlar olmalıdır ve yakında olacak olan da, budur. Hizipler örgütsel olarak tüzüğe aykırı bir şekilde davranmadıkları sürece, bu, sağlıklı bir gelişme olacaktır. Başka örgütlerin mevcudiyetine gelince bu, şimdiden bir gerçekliktir. Estonya'da Perestroyka Halk Cephesi legal olarak kayıtlı bir örgüttür; ayrıca, ülkemizde 1000'i aşkın gayri resmi grup mevcuttur. Bunlar, yeni siyasi gerçeklerin bir parçasıdırlar. 19. Parti Konferansının arifesinde, Moskova'daki bağımsız, gayriresmi grupların düzenlediği bir konferansa katıldım. Merkez Komitesi'nin Parti Konferansı için hazırladığı tezleri incelemiş ve tartışmış, bu tezler hakkında kendi pozisyonlarını hazırlamışlardı. Ciddiyetlerinin beni etkilediğini belirtmeliyim. Parti, bütün bunları gelişen demokratikleşme sürecinin hesaba katılması gereken bir parçası olarak görmek zorundadır. Bu gelişme görmezlikten gelinmemeli, bu gruplar küçümseyici bir muameleye maruz bırakılmamalıdır. Hayatımızın, o kadar net bir şekilde olmasa bile, sizin işaret ettiğiniz yönde gelişmeye başladığına inanıyorum. Problemler hala var, kitle hareketine ve önderlerine karşı düşmanca tavırlar hala söz konusu. Ama gelişme, doğru yöndedir.

— Bazan, gerek Sovyetler Birliği içinde ve gerekse dışında, bu kritik dönemde aygıt içinde hüküm süren güçler dengesi gözönünde bulundurulduğunda, 1964'te Kruşçev'i bertaraf

* (Çevirmenin notu) Glasnost ve Perestroyka süreçlerini başından itibaren dikkatle izleyen, bir noktadan sonra ise bu gelişmenin bizim eski, klasik Maocu görüşlerimiz açısından ifade ettiği anlamı teorik düzeyde didikleyen bir kişi olarak, 1987-1988 yılları boyunca, bünyesinde çalıştığım *Saçak* ve *2000'e Doğru* dergilerinde çeşitli öngörülerde bulundum.

Gorbaçov ekibinin muhafazakârlar tarafından tecrit edildiği ve yıkılmak üzere olduğu gibi kehanetlere karşı çıktım; geniş rehabilitasyonları, özel olarak Buharin'in teorik düzlemde aklanışını, Afganistan'dan kesin çekilişi ve dış ilişkiler konusunda ilkesel bir özeleştirinin başlayacağını, SSCB'nin taarruza dayalı bir askeri doktrinden vazgeçtiğini, Çekoslovakya ve Macaristan'dan çekilişin özellikle Prag yönetiminin muhafazakârlığı yüzünden bir tek taraflı kuvvet indirimi çerçevesinde yapılacağını, 19. Parti Konferansında "nomenklatura"nın resmen ilgasına gidileceğini, bazı durumlarda çok önceden haber verdim; Bolotin'lerin, Afanasyevlerin, Brejnev'e "çar" demeye varan radikallerin görüşlerini tanıtarak, Sovyet toplumunun yeni gerçekliğine çeşitli pencereler açtım; süreçlerin sanıldığından çok daha derin ve kapsamlı olduğunu anlatmaya çalıştım. Hemen bütün öngörülerim, haber ve yorumlarım doğru çıktı. Şimdi, bir öngörüde daha bulunmak istiyorum: Bürokratik daimi *aygıtların direnci yüzünden, Afanasyev'in burada getirdiği "partinin radikal dönüşümü" şartı belki de bir tek -parti sistemi içinde gerçekleşemeyecek ve işler, çok uzak olmayan bir gelecekte, iktidardaki SBKP'nin bölünmesi ve içinden, ayrı, alternatif bir Marksist partinin doğması yönünde gelişebilecektir. Bu alternatif Marksist partinin liderinin de, bu satırların yazıldığı 26 Mart 1989 tarihinde parti bürokrasisine karşı çok açık bir seçim mücadelesi vermekte olan Boris Yeltsin'in kişiliği etrafında billurlaşması, bana muhtemel gözüküyor. Başka bir deyişle, sanıyorum ki Sovyet siyasi sisteminin çoğulculaşmasında kritik bir adımı, tabandan ve halen SBKP dışındaki mekandan yeni yeni örgütlerin kurulmasının ötesinde, bizatihi SBKP'nin bölünmesi oluşturabilecektir.* Bazı gözlemciler, böyle bir yeni partileşmenin, Solidarnosc tipi bir bağımsız işçi / sendika hareketiyle de etkileşim içine girişebileceği , öyle bir hareketten güç alabileceği, adeta (Batı'taki komünist ve sosyalist partiler gibi) kendi sendikal temeline oturabileceği kanısındalar. Burada ilginç olan, Solidarnosc tipi bir işçi hareketi derken, merkezi Gorbaçov çizgisinden de daha anti-Stalinist bir taban radikalizminin kastediliyor olmasıdır. Böyle bir perspektif, yani "Kruşçevci karşı-devrim" ve şimdi de "Gorbaçov revizyonizmi" teorileri çerçevesinde Stalinist olması gereken işçi sınıfının, tam tersine, Stalinist bürokratizmi ve devletçiliği kendine esas hedef seçmesi, tabii bizim muhafazakârlarımızın optiğinin bütünüyle dışında kalıyor; onların küçücük, dünyadan habersiz düşünsel evrenine, pek sığmıyor. H.B.

ettikleri gibi Gorbaçov ile Yakovlev'i de bertaraf edebilecekleri endişesi ileri sürülüyor. Bu mümkün mü?

— Benim görüşüme göre, bugün itibariyle elimizde herhangi bir garanti yoktur. Böyle garantilerimiz olması da, gerekli emniyet tedbirlerini içerecek toplumsal ve siyasal kurumlarımızın oluşmasına bağlıdır. Gerek partide, gerekse toplumda, demokratikleşme sürecinin önünde daha çok uzun bir yol var. Şu sırada elimizdeki, sadece, izlenmesi gereken yolun bir krokisinden ibarettir. Tabii ki çok şey yaptık. Glasnost bugün bir gerçekliktir ve bütün ülke açısından muazzam bir kazanımı ifade etmektedir. Ama bugüne kadar cansız olagelen Sovyetleri yaşama döndürmek görevi, hala önümüzde duruyor. Kamusal ve toplumsal örgütlerin eski kalıpları kırmaları ve demokratik bir toplumun ihtiyaçlarına uyum göstermeye başlamaları şarttır. Bir Sovyetler demokrasisini güvence altına alabilecek kurumları inşa etmek açısından, daha çok şey yapmamız gerekiyor. Önderliğin kişisel niteliklerine de çok fazla kafayı takmamalıyız. Elbette ki Gorbaçov ile Yakovlev'in böyle niteliklere sahip olmalarından ötürü mutluyuz; ama başlıbaşına bu kişisel nitelikler, Perestroyka ve demokratikleşme sürecini geri dönülmez kılmaya yeterli değildir.

— Batı'da sosyalist kalmaya devam edenlerin birçoğu olarak bizler, bir kere daha Sovyetler Birliği'ne bir umut ülkesi diye bakmaya başlıyoruz. Eğer başarırsanız, dünyanın başka köşelerinde kitlesel sosyalizmin yeniden doğmasına da yardımı olabilecek,başarınızın. Bu anlamda, sosyalist demokrasi mücadelesi, sadece sizin için değil, bütün dünya için önem taşıyor.

— Pek çoğumuzun, bu gerçeğin son derece farkında olduğumuzu düşünüyorum. Benim açımdan, Stalin'in ve Stalinizmin, sosyalizm projesine, yeryüzündeki bütün burjuva ideolojilerinin toplamından daha fazla zarar vermiş olduğu, son derece açıktır. Stalinizm, sosyalizm fikrinin itibarını kırdı. Gidişatı değiştirecek olan, yayınlarımızın ve tartışmalarımızın kalitesi değildir. SSCB içindeki hayatın değişmesidir ki, yeryüzünün başka köşelerinde sosyalizme yardımcı olacaktır. Son birkaç onyıl boyunca önlerinde Brejnev'lerin, Kunayev'lerin, vb. oluşturduğu model dururken sosyalizm için mücadeleyi sürdürmek zorunda kalan Batı'daki sosyalist ve işçi partilerinin yüzyüze bulundukları güçlükleri küçümsediğimizi sanmayın. Ben, bizim sosyalizme ne kadar zarar vermiş olduğumuzun çok farkındayım.

zorunlu bir açıklama

Mart 1989 tarihli *Saçak* dergisinde yer alan (s.38) "İstifa Açıklaması ve Olgular" başlıklı yazıda, Yavuz Alogan'ın *Saçak* dergisi Yazı Kurulu'ndan daha önce istifa etmiş olduğu halde "Sosyalist Basına Açıklama" başlıklı bildiriyi imzalamış olması, bu bildiriyi hazırlayan arkadaşların "bir kişi fazla görünebilmek" kaygılarının bir belirtisi olarak yorumlanmış ve böylelikle, sosyalist basına "yalan söylendiği" ileri sürülmüştür.

Yavuz Alogan, aşağıda yer alan yazıyı 15 Kasım 1988 tarihinde *Saçak* dergisi Yazıişleri Müdürlüğü'ne göndermiş, fakat kendisine, istifasının kabul edilip edilmediği veya istifa gerekçesinin nasıl yorumlandığı; ne doğrudan ne dolaylı, ne yazılı ne de sözlü olarak bildirilmemiştir. Bu belirsizlik durumu, "Sosyalist Basına Açıklama"nın yapıldığı 8 Şubat 1989 tarihine kadar devam etmiş ve Alogan'ın istifasının kabul edildiği, nihayet, Mart 1989 tarihli *Saçak* dergisinde duyurulmuştur. Dolayısıyla, burada, bir "sıfat"ın kötüye kullanılması değil, *Saçak* dergisi Yazı Kurulu'nun kurumlaşmamışlığı, kendi üyelerinden birinin istifasına ve bu istifanın gerekçesine karşı takındığı, alışılagelmiş tutum, sözkonusudur.

"Sosyalistlerin Birliği" için 14 Aralık toplantısından bu yana, kimlerin "bir kişi fazla görünebilmek" için tamamen umutsuz bir çaba gösterdiği ve özellikle bu tarihten itibaren "Sosyalist Basın'a yalan söylemeyi" kimlerin bir alışkanlık haline getirdikleri, apaçık ortadadır.

Saçak dergisinin, "dosyamızda durmaktadır," dediği istifa mektubu şöyledir:

Sayın Ender Helvacıoğlu

Saçak Dergisi Yazıişleri Müdürü
İSTANBUL

Sosyalist Sol'un muhasebesi konusunda izlenen yöntemi, özellikle de Aydınlık geleneğinin muhasebesinin 1980 sonrası dönemden geriye doğru başlatılması anlayışını benimseyemediğim için, Yazı Kurulu'nda yer alma ve Muhasebe konusunda ortaya çıkan özgün "kollektif çalışma" tarzına katılma imkanını, kendim için, görmüyorum.

Muhasebe konusunda, gerek Yazı Kurulu'nda gerekse Sosyalist Parti'nin çeşitli toplantılarında açıklamaya çalıştığım görüşlerimi bundan sonra daha sistemli hale getirmeye çalışacağım.

Yazı Kurulu'nun, değerli tecrübelerinden ve devrimci görüşlerinden yararlandığım bütün üyelerine, bundan sonraki çalışmalarında başarılar diler, saygılar sunarım. 15 Kasım 1988. ANKARA.

Sosyalist Parti Üyesi
Yavuz Alogan

Not: Bu dilekçeyi kurulun diğer üyelerine iletebilirseniz sevinirim.

tartışma

sosyalist parti "muhalefet kanadı"nın taslak metnine ilişkin görüşler ve öneriler

I- program ve tüzük

Parti Merkez Kanadı, muhalefeti pogram dışı gösterme çabası içindedir. Bu, kanatlı parti konusundaki katılık ve kavrayışsızlıklarından veya parti içi muhalefete ve kanatların varlığına tahammülsüzlüklerinden kaynaklanmaktadır.

Bu durumda "Program Tüzük ileri, Merkez Kanadın politika ve anlayışları geridir." saptamasını yapmalıyız. Çünkü özellikle parti içi demokrasi, kanatlılığa dayalı çoğulculuk ve parti içi açıklık konularında merkez kanat yönetimi, program ve tüzük ihlallerine varan uygulamalar içindedir.

Program esas olarak teoride de yenileşmeyi ifade ediyor.

Merkez kanat yönetimi ise esas olarak eski teorinin taşıyıcısı ve savunucusu durumundadır. Yeni Teorik Düzeyin tabana kavratılması, muhalefetin politikalarının anlaşılması ve benimsetilmesi açısından önemlidir. O nedenle Sosyalist Birlik Dergisi, yeni teorik düzeyi açımlayan ve çözümleyen teorik yazılara ağırlık vermelidir.

Yeni Teorik Düzey, özellikle "Geniş özgürlükler, kurumsal güvenceler, sosyalist yasallık, ekonomik inşada kitle çizgisi, siyasal çoğulculuk" konuları açısından ele alınmalı ve kavratılmalıdır.

Program ve tüzük, özü ve yenilikleri bakımından bürokratik sosyalizmin ve Stalinci anlayışların eleştirisini içermektedir.

Bütün bu nedenlerle, SP Program ve Tüzüğü, bugün esas olarak Muhalefet Kanadının görüşleriyle örtüşmektedir ve esas olarak programın özü de muhalefet tarafından savunulmaktadır.

Yeni teorik düzey kavratıldığı ölçüde, muhalefetin görüşleri tabanda yankı bulacaktır. Çünkü Merkez Kanadı, eski teoriye yaslanmakta ve özellikle araştırmayan / okumayan, yeni gelişmeleri izlemeyen ve de kafası 1978'lerde yaşayan unsurlara, yani geriliğe seslenmekte ve dayanmaktadır.

II- sosyalistlerin birliği

Sosyalistlerin birliği açısından, eski yapıları koruma ve eski teoriye sarılma bağlamında muhafazakâr eğilimlerin ve dar grupçuluğun eleştirisi gereklidir. Bu nedenle hemen bütün sosyalist akımlarda görülen geçmişe sıkıca sarılan eğilimlerle, geçmişi aşmaya çalışan ve birlikten yana eğilimler saptaması doğrudur. Bu çözümlememiz sosyalist grupların içinde bulunduğu durumu doğru saptamıştır.

Ancak bu muhafazakârlık - eleştiricilik çözümlemesi, sosyalist grupların kitle mücadelelerine ve demokrasi mücadelelerine karşı tutumu açısından yeterli görünmemektedir.

III- kitle mücadelelerine karşı tutum

Ülkede bugün demokrasi mücadelesi esas görevdir. O nedenle en geniş demokrasi güçlerinin eylem birliği ve mücadelesi çok önemlidir. Bu bağlamda kitle mücadelelerine karşı, demokrasi mücadelesine karşı tutum açısından bir "reformculuk" tehlikesi vardır. Zaten diğer "radikal" sol gruplar SP'yi bu nedenle reformcu görmektedirler.

"Kim reformcu, kim devrimci?" esas olarak şimdiden yapay ayrımlarla veya bir merkezi reformcu ilan ederek ve birleşilemez diyerek değil, sosyal pratik içinde belli olacaktır.

SP merkez kanadı keskin bir söylem eşliğinde bir merkezi reformcu göstererek, ayrıca Gorbaçov reformculuğunu baş düşman alarak, hem kendisini devrimci odak ilan etmiş, hem de reformculuk sorununu Türkiye pratiğinin dışındaki merkezlere göre belirlemiştir.

Bu nedenle, muhalefet olarak bir "reformculuk tehlikesi yoktur." gibi saptama yapmamalıyız. Tehlike vardır. Hatta kanat olarak bizim pratiğimiz açısından bile böyle bir sorun vardır.

Reformculuk tehlikesi konusunda sorunu özetle şöyle koymalıyız:

1- Kitle mücadeleleri pratiği ve demokrasi mücadelesinin başına geçme sorunu açısından reformcu eğilimlerle mücadele esas alınmalıdır.

2- Bugünden bir reformculuk - devrimcilik saflaşması ve yapay ayrımı yerine, bu sorunu sosyal pratiğin içinde sınamalıyız. Kim reformcu kim devrimci sorununu, söylemler değil, mücadele pratiği belirleyecektir.

3- Reformculuk tehlikesini, Türkiye pratiğinin içinde değil de dışarda bir Gorbaçov revizyonizmi merkezinde belirlemek, Türkiye özgüllüğünden kopmanın yanısıra, eski saflaşma teorisini canlandırmaktır.

4- Sosyalistlerin birliği sorununda mücadele edilmesi ve aşılması gereken muhafazakâr eğilimlerin yanısıra, kitle mücadelelerinin pratiğine karşı tutum açısından da reformculukla mücadele edilmelidir. Bu ikisi birbirinden ayrılamaz. Çünkü demokrasi mücadelesinde ilericilerin, demokratların, sosyalistlerin güç ve eylem birliği temel politikadır. Bunun içinde sol güçlerin birliği belirleyicidir. Bu nedenle sol güçlerin eylem birliğinin ve daha üst düzeyde politik birliğinin sağlanması için dar grupçu ve sekter eğilimlerle mücadele ederken, demokrasi mücadelesine, kitle mücadelesine soğuk bakan, geri duran reformcu eğilimlerle de mücadele etmek gerekir.

VI- SHP reformculuğu ile mücadele zorunludur

İzlediği politikalar ve dayandığı güçler açısından SHP bir umut değildir ve olamaz. Hatta SHP, 1977'lerin CHP'sinin performansını bile gösteremeyecektir.

Bu nedenle sosyalizm seçeneğinin kitlelere götürülmesi ve kurtuluşun ancak sosyalizmle olabileceğinin anlatılması bugün temel bir politikadır.

Ancak bu durum, SHP'nin demokrasi mücadelesinde yerinin doğru saptanmasına da engel olmamalıdır.

V- sosyalizmin sorunları

Sosyalizmin sorunları ve tıkanıklıklarının aşılması bağlamında bir Stalin eleştirisi gereklidir. Bizim iç sorunlarımız ve sosyalistlerin dar grupçu ve sekter eğilimlerinin aşılması açısın-

dan da bir Stalin eleştirisi gereklidir. Esas olarak sosyalizm kendisini Stalincilikle mücadele içinde yenileyecek ve ilerleyecektir.

Ancak Stalincilik ve bürokratik sosyalizmle mücadele ederken, diğer taraftan sosyalizmle sosyal demokrasi arasındaki ayrımın belirsizleşmesi eğilimiyle de mücadele edilmelidir. Stalinciliğin ve bürokratik sosyalizmin katılıkları ve anti-demokratizmi, ters olarak bir sosyal demokratlaşmaya yol açmamalıdır.

VI- süreci karmaşıklığıyla kavramalıyız

Takipçilik ideolojisi ve şablonculuk, içimizde, süreçleri tahlil etme ve ilişki/ çelişkileri görme, olguların karmaşık ve eşitsiz gelişimini, etkileşimini belirleme anlayışı yerine, toplumsal ve siyasal olayları basitleştirme ve indirgemeciliğe, tek yanlılığa neden olmuştur.

Her şey ESAS/TALİ ayrımlarıyla, neredeyse tek yanlılığın ve basitleştirmenin araçları durumuna getirilmiştir. Kuşkusuz esas/tali ayrımlarının da yapılması gerekecektir. Ama sorunlar bütünsel çözümlemelerle doğru kavranılabilir. Bu bağlamda:

— Sosyalistlerin birliği açısından dar grupçuluğun ve tutuculuğun aşılması belirleyicidir.

— Kitle mücadelelerine karşı tutum açısından reformculukla mücadele belirleyicidir.

— Sosyalizmin sorunları düzleminde Stalinciliğin eleştirisi belirleyicidir.

VII- siyasi tahlil:
şimdiki durum ve görevlerimiz

İşçi sınıfının ve halkımızın önündeki güçler ve görevler, SP merkezkanadı tarafından bir siyasi tahlille, önümüzdeki görevleri ve taktikleri de kapsayan bir tahlille ortaya konulamamıştır.

Partinin, mücadele pratiğinin gerisinde ve seyirci tavrında bu eksikliğin rolü büyüktür.

SP'nin bütün siyasal metinlerini tarayın "Bugün Türkiye'de esas görev demokrasi mücadelesidir." siyasal tesbitine rastlayamazsınız.

Oysa her konuda esası belirleme tutumunda olan merkez kanadının bugün demokrasi-mücadelesini esas görev olarak partinin önüne koymaması muhalefet tarafından da yeterince görülememiş ve eleştirilememiştir.

Kanımca ANAP'ın geriletilmesi ve militarizmle hesaplaşmayı somut mücadele hedefi olarak önüne koyan bir siyasal perspektif, demokrasi mücadelesini daha ileri amaçlarla birleştirebilir.

Ayrıca demokrasi açısınan koşullar elverişlidir.

1- İşçi sınıfı içinde birleşme ve mücadele eğilimi, genel olarak kitlelerde mücadele eğilimi güçlenmektedir.

2- Demokrasi güçleri içinde de birleşme ve mücadele etme eğilimi güçlenmektedir.

3- Doğu'daki mücadele demokrasi mücadelesinin dinamiklerinden biridir.

4- Hakim sınıflar arasındaki çelişkiler ve egemenlik/çıkar çatışmalarıyla, ayrılıklar derinleşmektedir.

5- Uluslararası durumda barış etkenleri belirleyicidir. Uluslararası ortamda oluşan barış koşulları özellikle ABD emperyalizmini şiddet kullanma noktasında caydırma etkenidir.

Bu nedenlerle Muhalefet Kanadı olarak Türkiye'nin ve işçi sınıfının, halkın önündeki esas görevin demokrasi mücadelesi olduğunu belirtmeli ve merkez kanadını da bu açıdan eleştirmeliyiz.

Çünkü demokrasi mücadelesini esas görev olarak önüne koyan birlik politikalarını da önüne koymak zorundadır.

VIII- demokrasi mücadelesinin temel taktiği güç ve eylem birliği

Demokrasi mücadelesinin bugün kavranılacak temel taktiği, ilericilerin, demokratların, sosyalistlerin güç ve eylem birliği politikasıdır. Bu politika işçi sınıfının eylem birliğinden gençliğin eylem birliğine demokrasi güçlerinin en geniş birliğine kadar olan bir alanı kapsamaktadır.

Güç ve eylem birliği için öncelikle sol güçlerin eylem birliği tayin edicidir. Çünkü bugün den farklılıklara rağmen sol güçlerin birlikte yapabilecekleri çok şey vardır. Birlikte mücadele edebilecek konuların alanı ve kapsamı geniştir. Ayrıca demokrasi mücadelesinin temel konularını oluşturduğu için de bugünden eylem birliği politikası yakıcıdır. (Eylem birliği yapılabilecek konular: Demokrasi mücadelesinin kendisi, ABD emperyalizmine karşı mücadele, ulusal baskı, 141-142'nin kaldırılması, sendika grev hakkı, siyasal haklar, politik

göçmenler, TBKP'nin yasallaşması, Dev Yol davasıyla dayanışma, işkence, genel af, YÖK, pahalılık, işsizlik, sosyalist basın üzerindeki baskılar, fişleme vb. daha da uzatılabilir.)

Güç ve eylem birliği politikaları, bir üst düzeyde sosyalistlerin politik birliğinin yollarını ve olanaklarını da açacaktır. Birkez birlikte mücadele etmenin ve bazı kazanımlar elde etmenin tadını alan sosyalistler politik birlik konusunda da daha duyarlı ve istekli olacaklardır.

O nedenle sosyalistlerin birliği açısından da güç ve eylem birliği politikası günceldir. Birlik mücadele içinde gerçekleşecektir denilince anlaşılması gereken de, her grubun ayrı ayrı alanlarda mücadele ederek kendini kanıtlaması ve böylece en mücadeleci örgütte birliğin sağlanması değil, mücadele içinde birliğin güç ve eylem birliklerinden geçerek oluşacağıdır.

Güç ve eylem birliği politikaları soldaki katı ve sekter, dar grupcu eğilimleri de kıracak bir politikadır.

O nedenle güç ve eylem birliği politikası hem demokrasi mücadelesi ve demokrasi güçlerinin birliği açısından hem de sosyalistlerin mücadele içinde birliğinin kurulması açısından bir temel politikadır.

IX- soyut sözler değil - somut politika ve taktikler

SP merkez kanadı ve Doğu Perinçek'in tahlillerinde, konular bir durum tahliliyle birlikte mücadele görevlerinin de belirlenmesi bütünlüğü içinde değil, daha çok soyut öneriler şeklinde ortaya konulmaktadır.

Yapılan tahlillerden sonra, soyut olarak 2000'li yılların emekçi çözümü, 2000'li yılların devrimci atılımı şeklindeki önerilerle tahliller sonuçlandırmakta, bugünün görevleri veya 2000'li yılların devrimci olanaklarına gidecek yakın hedefler ve mücadele görevleri ortaya konulamamaktadır.

Kısacası sorun, salt dünyayı değiştirme mesajı vermek olarak anlaşılmakta ve öyle konulmakta, oysa dünyayı değiştirme mücadelesinin görevleri ve somut taktikleri, güncel hedefleri devrimcilerin, partinin önüne konulmamakta veya konulamamaktadır.

Muhalefet Kanadı olarak bu konuda öneriler ve politikalar getirmeliyiz.

X- doğu sorunu

Milli mesele konusunda muhalefet kanadının bir politikalar demeti olmalıdır.

Ayrıca doğulu sosyalistlerin SP içinde bir kanat olarak örgütlenebileceklerini de önermeli ve savunmalıyız. Böylece partinin kanatlılık ilkesi bir zenginlik ve çoğulculuk içeriği de kazanmış olacaktır.

XI- gorbaçov reformları

Dünyada geniş bir sosyalizm alanının varlığının görülmesi önemlidir. Ancak eleştirel ve bağımsız yaklaşım ilkeside bırakılamaz. Bu bağlamda Gorbaçov'u savunmadan çok, gerçeği çözümleme anlayışı benimsenmelidir. Merkez kanadının Gorbaçov eleştirilerine karşı sosyalizm alanının genişliği ve çeşitliliği savunulmalı, Gorbaçov ve SBKP tezleri noktasında bir savunma zorlamasına da düşülmemelidir.

Örneğin SBKP içindeki farklı eğilimleri izlemeli, ama birini olumlayan veya bir başkasını reformcu Yeltsin kanadı gibi gören tavra düşmemeliyiz. Yeltsin'in de, Gorbaçov'un da, Ligaçev'in de SBKP'nin değişik kanatları olduğunu görmeliyiz. Önemli olan Sovyetler Birliği'ndeki olumlu sürecin görülmesidir.

Merkez Kanat, Gorbaçov'u baş düşman alarak bir yandan eski teoriyi canlandırmış, bir yandan da Türkiye özgüllüğünden kopmuştur. Bugün sorun "Gorbaçov nereye gidiyor?" değil, "Türkiye nereye gidiyor?" olmalıdır.

XII- öncülük, yığınsallık, yasallık

Geniş ve kitlesel bir emek ve sosyalizm partisi anlayışımızı açmalıyız. Bu formül, Türkiye özgüllüklerinden ve yasal parti gerekliliğinden güç almaktadır. Çünkü yasal parti yığınsallaşmak zorundadır. Yasallık da zaten kitlelerle daha kolay bağlar kurmak için ve Türkiyeye özgüllüklerinde yasallığın vazgeçilmez bir imkan olduğunu gördüğümüz için zorunlu bir mücadele biçimidir.

Geniş ve kitlesel parti anlayışı birleşik ve kanatlı parti ilkesinin sonucudur. Bu anlayış, sosyalistlerin en geniş birliğini sağlamanın yanısıra, Türkiye'nin gelişkinliğinin ve ülkedeki güçlü bir demokratik kitle örgütleri geleneğinin de olmasının ifade edilmesidir.

Bir sosyalist parti, sendikalarda, kitle örgüt-

lerinde olmalı ve buralara dayanmalıdır.

Bu nedenle geniş ve kitlesel bir emek ve sosyalizm partisi formülasyonunu, yasallık, Türkiye özgüllükleri, sosyalistlerin en geniş birliği, demokratik kitle örgütlerine dayanma, birleşik ve kanatlı parti bağlamında açımlamalıyız.

XIII- tepkisel değil, tahlilci olmalıyız

Teorik ve siyasi çizgimizi belirlerken tepkisel değil, tahlilci olmalıyız. Türkiye özgüllüğüne dayanmalıyız. Halil Berktay arkadaşın Türkiye Özgüllükleri yazısı bu bağlamda önemlidir.

XIV- dayanıklı olmak ve mücadeleci olmak

Bugün esas olarak partide geniş bir ara kesim vardır. Bu ara kesim bir fikir mücadelesiyle kazanılabilir. Tabanın ve ara kesimlerin geniş bir çoğunluğu henüz saf tutmamasına rağmen, merkez kanadının çizgisinden ve yönetiminden hoşnutsuzdur. Bu hoşnutsuzluk büyüyecek ve tekrar tekrar merkeze isyan edecektir. Bu bir kaçınılmazlıktır. Bu kaçınılmazlık da gücünü Türkiye'nin sosyalistlerinin gelişkinliğinden ve birikimlerinden almaktadır.

Gelişip güçlenenin kanat olduğuna, geleceğin ve gerçeklerin kanattan yana olduğuna gerçekten inanmalı ve kavramalıyız.

Bu da ideolojik ve teorik, siyasi çizgimizi berraklaştırmayı ve mücadeleci bir tutum almamızı gerektiriyor.

A. Demir

parti içi demokrasi ve kanatlılık üzerine

1985'lerde önerilen Birleşik Sosyalist Parti solda yeni tartışmalar başlattı. Sosyalist Parti süreci çok yazıldı, kısaca; ihtiyaç var mı, yasal parti kurulabilir mi, tartışmalarından sonra, nasıl bir parti sorunu gündeme geldi. Bu parti, farklı eğilimlerle nasıl birleşecekti? Dar kadro partisi mi, yoksa geniş, birleşik bir parti mi olacaktı? Birleşik Sosyalist Parti çağrısıyla başlayan bu tartışma ve ayrışmalar, Sosyalist Parti kurulana kadar çeşitli eğilimler arasında tartışıldı. Bugün de SP saflarında devam eden tartışmalar, a) Sosyalistlerin birliği - muhasebe, b) Parti içi demokrasi-kanatlılık ve c) Sosyalizmin sorunları olarak başlıklandırılabilir.

Sosyalist Parti yönetiminde bulunan merkez kanat, bu tartışmalarla birlikte önemli bir sınavdan geçiyor. Programında "kanatlı parti" savunulan Sosyalist Parti'de, aynı programı benimseyen ve başından beri partide yer alan arkadaşların yukarıda başlıklar halinde sıraladığımız konularda, farklı düşünmelerine ve bu doğrultuda bir kanat oluşturmalarına parti yönetiminde bulunan eğilim tarafından bir tahammülsüzlük ve sertleşme uygulanmaktadır.

Parti içinde farklı eğilimler, görüşler partiye zarar vermez ve fakat partiyi geliştirir. Eğilimler arasında tartışmalar partiyi canlandırır, canlandırmıştır da. Biz ancak bu tartışmalarda alınacak tutuma göre nasıl bir sosyalizm istiyoruz sorusuna da, Türkiye özgülündeki diğer sorunlara da yanıt verebiliriz. Böylece partililerin kafalarındaki soru(n)lar çözülebilir.

Partiyi "idari bir anlayışla" değerlendirenler (yönetenler) için, bütün bu ideolojik-politik tartışmalar zaman kaybı, partinin gelişmesinin önündeki engel olarak görülür, görülüyor da. Bu kaçınılmaz olarak parti yönetimini yozlaştırır ve bürokratik merkeziyetçiliğe doğru bir gidiş oluşturur. Kararlar yukarıda alınır, tabana uyması-uygulaması için dayatılır. Bu kararları tartışmaya çalışan her eğilim hizip olarak görülür, dahası suçlanarak tüzük dışı gösterilmeye çalışılır. (Nedense kararları partililerin dışında alan merkezlerin hizip olduğu düşünülmez). Ortam gerginleştirilir, iç

tartışmanın seyri saptırılır ve yerini demogojik söylemler, tahrifatlar alır. Muhalefet önderlerinin saygınlığını yok etmeye yönelik (şantajvari yöntemlerle) ideoloji dışı tartışma ortamı oluşturulur, zamanlamaya dikkat çekilmeksizin mektuplar yayımlanır. Dedikodu ve kişisel suçlamalar yaygınlaşır. Ardından muhalifler idari yöntemlerle parti dışına çıkarılır, tasfiyeler başlar. Partinin, muhalefetiyle, merkeziyle bir bütün olduğu gözardı edilir, parti yönetimine yapılan eleştiriler çarpıtılarak partiye yöneltilmiş gibi gösterilir. Kişi kültü etrafında sıkı bir birlik oluşturulmaya çalışılır, kişi kültü eşittir parti anlayışı yaratılır. Bu uygulamalarla monolitik parti ile çoğulculuğa dayanan kanatlı parti birbirine karıştırılır.

Kanatlı partilerde, yönetimde bulunan eğilim, azınlık eğilime güvence vererek iç tartışmaları desteklemeli *"korkusuz bir parti hayatı"* yaratmalıdır. İnsanlar "İleride suçlanacaklarından korkmadan (...) fikirlerini söyleyebilmelidirler" (D.Perinçek "Demokrasi ve Sosyalist Parti" panelinden Saçak, sayı 29, s. 18) İktidarda olmayan sosyalist partilerin nasıl bir toplum vaat ettikleri biraz da bu tartışma ve pratiklerle belirlenecektir.

SP içinde kanat ne yapmıştır? Neler söylemiştir? Birlik, kanatlılık, sosyalizmde genişlik ve açıklık derin bir muhasebe için görüşlerini ifade etmeye çalıştığı, henüz en son şeklini almamış taslak metni Ankara, İstanbul ve İzmir'de yaptığı toplantılarda partililere okumuş ve tartışmaya açmıştır. "Sosyalist Parti, işçi sınıfı içindeki çeşitli eğilimleri kucaklayan, teorisi ve programı çerçevesinde partide kanatların oluşmasını, hem kaçınılmaz, hem de yararlı görür. Parti içindeki çelişmeler teorik inşanın motorudur." (SP Programı, Madde 10) "(...) Görüş ayrılıkları yeni öneriler ve tartışmalar parti üyelerinden ve alt birimlerden gizlenemez. Parti yönetim organları, açıklığın pratikte işlemesi için gerekli iletişim önlemlerini alır. (...)" (SP Tüzüğü, Madde 7).

SP içinde muhalefetteki eğilim kendini ifade etmeye bile vakit bulamadan, parti yönetiminde bulunan arkadaşlarca gergin bir hava yaratılmış, yapay bir saflaşma dayatılmıştır. "Korkusuz bir parti hayatı" ortadan kaldırılmaya, koparılan fırtınada kimin ne söylediği belirsizleştirilmeye çalışılmış ve alabildiğine güvensizlik yaygınlaştırılmıştır. Dostluk, arkadaşlık ilişkileri zedelenmiştir. İlçe ve il kongrelerinden sonra insanlar "takır takır ezdik, ezeceğiz de" der duruma getirilmiştir. Monolitik dar kadro partisi anlayışından kurtulamayan arkadaşlarda kanatlılığı sindirememe,kavrayamama söz konusudur. Burada öncü tutum geri anlayışlara taviz vermek, "geçmişe seslenmek" değil, fakat muhafazakârlıktan kurtulma yolunda cesur adımlar atmaktır. Gelişmeler de bize göstermiştir ki bugün esas sorun Stalinist-muhafazakârlığa karşı (sadece söylemde değil) devrimci Marksizmi savunmaktır. Solun birliği ve sosyalist demokrasinin önündeki önemli sorun budur.

"Hedef alınan, düşünceyi açıklama cesaretidir, araştırma ruhudur. Düşündüğü gibi konuşmayan bir toplum imal edilecektir. (...) Bir toplum, boyun eğmeyen insanların ezilmesine göz yummaya başladı mı kendi geleceğine karşı da cinayet işliyor demektir.

"Özgür düşünen ve düşündüğünü söylemekten korkmayan insanlar, en çok bir kez öldürülebilirler. Oysa şiddete boyun eğerek ve susarak yaşamak her an, her gün bir kez daha ölmektir." (D.Perinçek, 2000'e Doğru) Bu sözler partililerin konuşmasını engelleyen ve bu engellemeyi alkışlayan, demokrasi panolarını yasak panolarına çeviren parti yöneticileri için de geçerli olmalıdır.

Perinçek'in söylediği gibi: "Geçmişte bu konuda çok hatalar yapıldı. 70'lerde fakültelerin kapılarını tutup 'ben bu kapıdan farklı fikirden adam geçirmem' şeklinde tavır alanlar oldu. Bu tavır en sonunda kim kapıyı tutabiliyorsa onun üniversitelere hâkim olmasına, diğerlerinin ise kapıda kalmasına yol açtı. Sonunda kapıda kalan devrimciler oldu." (D.Perinçek, 1987, Gökyüzü Dergisi'nde verdiği konferanstan.)

Bugün ise D.Perinçek'in de desteklediği eğilim SP'nin kapılarını tuttu, 1987'de söyledikleriyle çelişen bir biçimde "Ben bu partinin yönetimine farklı eğilimden adam geçirmem" tavrını benimsiyor, kanatlı partiden pişman olmuş bir tutumla çoğulculuğu, kanatlılığı önlemeye çalışıyorlar.

Söyledik yine söyleyelim: Sosyalist Parti içinde muhafazakâr eğilim, kanatlılık ve parti içi demokrasi konusunda önemli bir sınavdan geçiyor.

Messut Karacan

"dalgalar" teorisi tek yanlı mı?

"Dalgalar" teorisi bilimsel sosyalizmin bunalımını ilk büyük devrim dalgasının dünya ölçeğinde cezir döneminde olması ve bu olgunun teorik planda yansıması olarak değerlendirmektedir. Buna göre devrimci dalganın kabardığı dönemlerde devrimci teorinin sesi çıkar, dalganın dibe vurduğu dönemde ise karşı teorinin sesi yükselir. Yeni bir dalganın kaçınılmaz olarak kabarması ile devrimci teori sesini yükseltecek, "sosyalizmin bunalımı" gibi çatlak sesler azalacaktır.

Esaslı bir dünya tahlili ile yapılacak büyük atılım ufukta kabarması beklenen yeni bir dalganın sırtında mı gelecektir? Yoksa devrimci teori dalgaların sırtında sallanan bir ceviz kabuğu mudur? Coğrafi bir olay olan med-cezir bile dünya ve ay çekim kuvvetlerinin zıt etkileri ile gelişen hareketlerdir. Doğal olarak kitle mücadeleleri de inişli, çıkışlı, birbirini takip eden atılım ve durgunluk dönemleri ile gelişmektedir. Ancak durgunluk ve atılım dönemleri kaçınılmaz olmakla birlikte, bu dönemlerin uzunlukları ve derinlemesine etkileri kitlelerin ve bunları yönlendiren öncülerin zaafları ile doğru orantılıdır. Bir durgunluk döneminde bu zaaflar ne kadar giderilebilirse bu dönem daha kolay ve firesiz aşılabileceği gibi takip eden atılım dönemi de daha başarılı sonuçlar getirecektir.

Sadece pratiğin teoriyi etkilediğini öne sürerek aynı şekilde teorinin pratiği etkilediğini görememek en azından tek yanlı bir bakış demektir. Teori de pratikle etkileşimi içerisinde inişli çıkışlı bir gelişim çizgisi izlemektedir. Bilimsel yöntemde bir varsayım pratikte sınanır, gerçeğe uyan ve uymayan yanlar belirlenir, olguları açıklamayan hatalı kısımlar düzeltilir ve tekrar pratikte sınanır. Ancak bu şekilde pratikte başarılı olmak, maddeyi değiştirmek mümkündür. Amacımız başarılı olmak değilse, hatalarımızdan ders çıkarmamıza gerek yoktur. Dalgalar teorisi nesnel şartların teorik bunalımlara yaptığı etkiyi haklı olarak vurgularken, ek bir teorik çaba göstermeden, dinlenen "tanrı"mızın kalkması sorunların zaten çözüleceğini, devrimci felsefe yapanların kafalarının birdenbire saat gibi çalışmaya başlayacağını öne sürmektedir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, bilimsel sosyalizm teorisi gökten zembille inmemiştir.

Devrimci bir dalganın kabardığı dönemde gelişmiş olsa bile kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Bu teoriyi geliştirmek de aynı şekilde ek bir çaba sarfını gerektirir. Bu çabayı sarfetmezseniz kendiliğinden bir teorik gelişim vahiy olmamaktadır. Kaldı ki bugünkü durumda sosyalizm denemelerinin olumsuz sonuçlarının nedenlerini doğru olarak açıklayamadan kitlelerin önüne devrimci bir alternatif ile çıkmak mümkün olamaz. "Tanrı"mızın başladığı noktayı çok uzak olmayan bir yere yorgun argın oturup, galiba yolu şaşırdım diye düşünmesini mi bekliyoruz? Evet, basit insanların pratiği felsefedeki atılımların kaynağıdır, ancak değerlendirmezseniz bu kaynak boşa akar, gider. Yorgun pratiklerden bilimsel sonuçlar çıkarmamak için bilimsel yaklaşım içinde olmamak veya başarılı olmak gibi niyeti olmamak gerekmektedir. Dalgalar sahildeki kayaları binlerce yıl boyunca parçalayabilir. Ancak bu dalgaların enerjisini bilimsel yöntemlerle değerlendiren daha yararlı projeler bugün pratikte gerçekleşmiştir. Sosyalizm teorisi bilimsel değilse, denilecek bir şey kalmıyor. Dünyayı değiştirme mesajını sırtımızda değil, beynimizde taşırken, pratikte sonuç almak için onu geliştirmemiz gerekiyor bence.

Ahmet Oran - İstanbul

Not: Bu yazıda tırnak içinde yer alan bazı tanımlamalar, Saçak 56. sayıda, Dünyayı Değiştirme Mesajını 2000'lere Taşımak isimli makaleden alınmıştır.

mektuplar

izlemeye devam edeceğim

Selam yeni akım. Hergün sol adına bir birlik sözcüğü dergilerde yer alıyor. Ben 1978'den '80'e kadar Karaman TİKP yönetim kurulu üyesi olarak çalıştım. Genel Kongre kararlarını doğru bulmadığım için ayrıldım. Doğru bulmadığım kararlar şunlardı: 1. Sovyetler Birliği'nin başdüşman ilan edilmesi. 2. ABD'nin ara güç görülmesi. 3. Kendi dışındaki solu maceracı ilan etmesi ve ulusal soruna bakışı.

Birlik adına yola çıkıp Sosyalist Parti'nin hemen kurulmasını ve sola karşı saldırıya geçilmesini de anlayamıyorum.

Derginizin birinci sayısını okudum. Birçok yönden hoşuma gitti. İzlemeye devam edeceğim. Başarılar dilerim.

Şevket Uyrum/KONYA

böylesine açık tartışma çok yerinde

Sosyalist Birlik dergisini okudum. Son günlerde en çok tartıştığımız konu *Saçak* Yazı Kurulu'ndaki ayrılıktı. Ben *İki Taktik*'ten sonra dünya solunda böylesine açık tartışmaya rastlamadım. Bu tavır dediğim gibi değişik anlayış içinde de olsa sonuçta olumlu. İnsanlarımızı önemseyen kadrolar ve taraftarlarca da izlenen tartışmalar yeni sorular getirmesi açısından çok yerindeydi. (Şimdi son günlerde benzer olmasa da *Yeni Öncü* çevresindeki tartışmalar da yeni sorunlar getiriyor.) Herşeyden önce düşünce ayrılıklarının böylesine net olarak konması ve bilinmesi gereken herşeyin çıplaklığıyla tartışılması sorumluluk isteyen bir iştir. Zor olan seçmektir taraftar olmak değil.

Gördüm ki içten içe gelişen düşünce ayrılıkları birikerek büyümüş. Bunun sonucuda da kişilikler dahi tartışılır olmuş ki, bu da solun iflah olmaz durumunu aşamamış.

Açık ve Derin Muhasebe başlıklı değerlendirmenizi içtenlik ve geçmişin dürüstçe değerlendirmesi olarak görüyorum.

Aylardır kafamı meşgul eden sorulardan biri ortak sosyalist derginin nasıl olması gerektiği konusu. Baştan belirteyim ki böyle bir ortak dergiye gereksinim vardır... Nasıl bir sosyalizm istiyorsak-ki önemi burada anlaşmaktan geçiyor-tartışacağımız yer ortak- anlaşmalar tartışmalar sonucunda varılmış sosyalist dergidir. İkna ve ikna olmama ayrı ayrı birkaç binlik tirajlarla belirli kesimlerce okunan dergilerden daha çok tartışmalara katılacak insanlarımız vardır.

Kısaca birlik kendini bütün yalınlığıyla ortaya koyuyor.

Stalin dönemiyle ilgili dünyada yeterince netleşen sonuçlar hâlâ Türkiye'de yeni yeni sonuçlanıyor. Bu konuda netim. Sosyalizmin inşası döneminde-Stalin ve anlayışından kaynaklanan hatalar yapılmış, kültür konusunda baskıcı olunmuş, insanlar öldürülmüş, hızlı kalkınma-sanayileşme adına kırsal alanda yanlışlar olmuş, milliyetçilik körüklenmiş. Dış ilişkilerde tek ülkede sosyalizm diyerek desteksiz bırakılan ülkelerde katliamlar olmuş. Dostluk dolu selamlarımla

Halil İbrahim Özcan
Çanakkale E Tipi Cezaevi

halkın makûs talihini yeneceğiz

Sosyalist Birlik'in çıkışı -devrimler denizinden-Anadolu üstüne esen serin bir meltem gibi duygulandırdı beni. Derginin ilk sayısını coşkuyla içime sindirmenin mutluluğunu yaşıyorum. Türkiye'nin devrimci birikimi ve birliğinin halkımızın makûs talihini yeneceğine inanıyorum. Başarılar dilerim.

52 yaşındayım. 1961 İlke ve Yön hareketine katıldım. TİP'in kurulduğu yıllardan 1969'a kadar üyesi ve görevlisi oldum. Aydınlık-Proleter Aydınlık- İşçi Köylü Gazetesi- Aydınlık gazetesi derken Türkiye İşçi Köylü Partisi teşkilatlarında görev alarak il yönetiminde bulundum.

Kenan Coşkun/MERSİN

açlık grevlerine destek

12 Eylül 1980 askeri darbesinden beri ülkemizdeki ceza ve tutukevlerinde baskılar ağırlaşarak sürmüştür. İşkence günlük yaşamın bir parçası haline gelmiş, yüzlerce insan sakat bırakılmış, öldürülmüş ve bu çağdışı uygulamalar 1 Ağustos

Genelgesi'yle yasallaştırılmaya çalışılmıştır.

1 Ağustos genelgesine karşı başlatılan toplumsal muhalefet hareketi sonucu bu çabalar boşa çıkartılmış, ama ortadan kaldırılamamıştır. Rahatsızlıklar bir türlü bitmemiştir.

Son olarak Eskişehir Cezaevi'nde bir açlık grevi başlamış, ardından, 2 Mart 1989 tarihinde Ankara Merkez Kapalı Cezaevi'nde TBKP genel başkanı Nihat Sargın ve Genel Sekreteri Haydar Kutlu'nun açlık grevine gittikleri öğrenilmiştir.

Aşağıda imzası bulunan biz değişik görüşlerdeki Mersinli sosyalistler, cezaevi yöneticilerinin ve bağlı bulundukları kurumların bu çağdışı, keyfi uygulamalarını protesto ediyor, başlatılan açlık grevlerini destekliyoruz.

Kemal Öztürk (Mersin Belediyesi Bağımsız Sosyalist Başkan Adayı)
Yusuf Çelik (Sosyalist Parti Mersin İl Başkanı)
Rahmi Nallar (Sosyalist Parti Mersin İl Sekreteri)
Ozan Özgür (Şair)
Gencer Baykul
Nijat Yaruk

kendi yanlışlarını aşmanın tadı

İlgiyle izlenen tartışmalarınızın *Saçak*'tan kayarak başka bir zemine düşmesi, bir başka ilgi odağı olacağa benzer. Çünkü insanoğlu için, kendi yanlışını görüp, kabul ederek aşma yolunda irade göstermesi kadar yüce bir erdem olmayacağı kanısındayım. Kendi yanlışlarını aşmanın tadı bir başkadır. Ancak ilahlar ve onların çocuklarıyla, kendi düşüncelerinden başka hiçbir düşünceye tahammül edemeyenler, bunun tadına varamazlar. Başarılar dilerim.

İrfan Aşık
Çanakkale Özel Tip Cezaevi

yepyeni bir saflaşma

Saçak ve *2000'e Doğru* dergilerinin yayın kurullarından hangi nedenlerle ayrıldığınızı biliyorum. Derin ve köklü bir sorgulama sonunda gelmiş bulunduğunuz yere tam olarak katılmış olmasam da sempati ile baktığımı belirteyim.

Dünya komünist hareketindeki yenilenme ülkemiz solunu da hızla etkiliyor, etkileyecek. Belki bugün net olarak su yüzüne çıkmıyor ama, ilerki günlerde yepyeni bir saflaşma yaşanacağa benzer. Tam da bu noktada sizlerin sorgulayıcı kişiliğinizin sonucu olarak yaptığınız çıkış, devrimci harekete kuramsal-ideolojik canlılık getirdiği gibi, yanlış yerlere kanalize olmuş devrimci tabanın uyanıklaşmasına, en azından sorgulayıcı olmasına katkıda bulunacaktır.

Mirza Turgut
Ceyhan Özel Tip Cezaevi

geçmişin muhasebesi geleceğin garantisi

Sosyalist Birlik dergisinin doğmasını dostlukla selamlıyorum. Atmış olduğunuz cesur adımların gelişmesi temennimdir. Geçmişin muhasebesi geleceğin garantisidir, ilkesiyle hareket ettiğiniz inancındayım. Dünya demokrasi güçleri saflaşmasında, safınızı almak konusunda verdiğiniz mücadeleyi destekliyorum.

Mehmet Akyüzlü
Çanakkale E Tipi Cezaevi

ayrılmayı usum almıyor

Sizlerin her ne sebeple olursa olsun *Saçak* ve *2000'e Doğru*dan ayrılmanızı usum almıyor. İki yıla yakındır Birleşik Sosyalist Parti için çalıştığınızı duyuyorum, okuyorum, izliyorum. Bundan dolayı da çok seviniyorum. Biz sizlerden öğrendiklerimizle ayrı gruptan olanlara daha sıcak bakıyorduk. Siyasete yavaş yavaş ısınmaya çalışırken bir de bakıyoruz Doğu ile Halil ayrılmışlar. Bu ayrılığı tasvip etmiyorum. Dergileri takip ederek bir değerlendirme yapacağım.

Ben, çeşitli görüşten olanlar ortak bir dergi çıkarabilir diye düşünüyorum. Her dergi 5-10 bin satmaktansa, 50 bin 100 bin satar o zaman. Biz dar gelirliler de bu kadar zorlanmayız.

Ahmet Atar/DENİZLİ

İzmir'den selam

Birinci sayınızı zevkle okuduk. Fikirlerinize katılıyoruz. Sosyalist Partili ve dışardan sosyalistler olarak bu yaklaşımın tüm sosyalistleri birleştireceğine inanıyoruz. Sosyalist Birlik dergimizin tüm emekçilerine, sevgili dostlarımıza yanınızda olduğumuzu ve başarılarınızın başarımız olduğu inancıyla sevgilerimizi yolluyoruz. Bize düşen görevleri saygıyla karşılayacağız.

Düriye Aksu, Enver Cacım, Asım Demirgüreşçi, Ayhan Demir, M. Emin Akgün, Zeki Yılmaz, Kerim Parlak, Zübeyde Çelik, Hatice Akgün, Demir Dervişoğlu, Kahraman Aksu, Yusuf Altun, Eşref Yılmaz, Suna Cacım, Yusuf Arıkanoğlu, Abidin Çiçek, Halime Bayındır, Ahmet Albayrak, Hulusi Çamlı, Asuman Baran, Yavuz Atan, Meral Türk, Suat Çağlı.

kutlarım

Öncelikle öne sürdüğünüz yeni tezlerden dolayı kutlarım sizi. Ülkemiz sol hareketinin genelinde dogmatizmden sıyrılmak oldukça zor. Cesur kararları, köklü kopuşları gerektiriyor.

Önemli bir konuyu belirtmek istiyorum. "Sosyal Emperyalizm" tezlerinin en araştıran yayıncısı sizdiniz. Sizin yazılarınızla bu kesime epey güç kazandırıldı. Bu yanlışta diretmemeniz, günümüz doğrularını kısmen de olsa dile getirmeniz özellikle eski çizginiz doğrultusunda yetişen kuşağı sarstı.

Biliyorum ki ülkemizde yeni bir diyalog kültürünün oluşumu için böylesi cesur adımlar atılmayı bekliyor. Açtığınız yolda, daha yeni yeni olumlu gelişmeler olacağına inanıyorum.

Yaşar Yıldız
Bayrampaşa Özel Tip Cezaevi

Yayınladığımız karikatür, Sosyalist Parti İstanbul İl örgütü tarafından asılması için ilçelere gönderilmiştir. Merkeze yakın ilçe örgütleri bu karikatürle birlikte iki karikatürü daha panolara asmışlardır. Muhalefet aleyhtarı bir kampanyanın parçası olarak yapılan karikatürler, siyasi mücadele anlayışının seviyesini göstermesi bakımından anlamlıdır. Bu kültür deformasyonu üzerine çok şey yazılabilir, yorumlar yapılabilir. Biz değerlendirmeyi okuyucularımıza bırakıyoruz.

